

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ELIZABETH GASKELL' ın MARY BARTON , NORTH AND
SOUTH ve WIVES AND DAUGHTERS ADLI ROMANLARINDA
'İNGİLİZ KİMLİĞİ'

Yüksek Lisans Tezi

Nurdan TONOZ

Ankara, 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ELIZABETH GASKELL' in MARY BARTON , NORTH AND
SOUTH ve WIVES AND DAUGHTERS ADLI ROMANLARINDA
'İNGİLİZ KİMLİĞİ'

Yüksek Lisans Tezi

Nurdan TONOZ

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Belgin ELBİR

Ankara, 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**ELIZABETH GASKELL’ın
MARYBARTON,NORTHANDSOUTH ve WIVES AND
DOUGHTERS ADLI ROMANLARINDA “İNGİLİZ KİMLİĞİ”**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Belgin Elbir

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Belgin Elbir

B. Elbir

Prof. Dr. Berrin Aksoy

B. Aksoy

Yrd. Doç. Dr. Nazan Tutaş

Nazan Tutaş

Tez Sınavı Tarihi 29.07.2010

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.29./07./2000.)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

...*C. Kurdan Tenez*.....

İmzası

.....*C. Tenez*.....

İÇİNDEKİLER	i
TEŞEKKÜR	ii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM – <i>ONDOKUZUNCU YÜZYIL İNGİLİZ TOPLUMU</i>	14
İKİNCİ BÖLÜM – <u>MARY BARTON</u>	25
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – <u>NORTH and SOUTH</u>	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM- <u>WIVES and DAUGHTERS</u>	80
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	117
ÖZET	121
ABSTRACT	122

TEŞEKKÜR

A.Ü. İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1995 yılında mezun oldum. 1996 yılından bu yana Ankara Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda İngilizce Okutman olarak görev yapmaktayım. Bu süre zarfında ilk olarak A.Ü. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı İngilizce Hazırlık sınıflarında ve İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında ders verdim. 2002 yılından itibaren de A.Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu İngilizce Hazırlık Bölümünde İngilizce dersi yapmaktayım. Mesleki açıdan kendimi geliştirebilmek ve almış olduğum eğitimi ilerletebilmek amacıyla İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimi almam konusunda yardımlarını ve desteğini gördüğüm tüm değerli hocalarıma, iş arkadaşlarıma ve aile üyelerime minnet duygularımı ifade etmek isterim.

Yüksek Lisans eğitimi almam konusunda bana verdikleri desteğin karşılığını asla ödeyemeyeceğim, değerli hocalarım İngiliz Dili ve Edebiyatı ile Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Belgin Elbir'e ve Sayın Prof. Dr. Ayşegül Yüksel'e çok teşekkür ederim.

Yoğun çalışma programına rağmen kıymetli zamanından ayırıp düzeltmelerimi yapan ve yapıcı eleştirileri ile çalışmalarımı yönlendiren sevgili hocam ve Tez danışmanım İngiliz Dili ve Edebiyatı ile Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Sayın Belgin Elbir'e bir kez daha çok teşekkür ederim.

Manevi destekleriyle bana güç veren ve beni yüreklendiren sevgili iş arkadaşlarım Deniz Çoker'e ve Dr. Zeynep Zeren Atayurt'a çok teşekkür ederim.

Çalışmalarımın her aşamasında manevi desteğini bir an olsun esirgemeyen, en sıkıntılı zamanlarımda beni cesaretlendirerek güç veren, bana inanan, her an benim ve çocuklarımla yanında olarak bize büyük emeği geçen biricik sevgili annem Emekli Avukat

Zafer Tunusluoğlu'na ve kıymetli zamanından ayırarak bana yardımlarını esirgemeyen sevgili kardeşim Yrd. Doç. Dr. Celal Tunusluoğlu'na çok teşekkür ederim.

Son olarak, sevgili oğullarım, hayatımın anlamı, dert ortaklarım, Gürhan Müezzinoğlu ve Gökhan Müezzinoğlu'na çalışmalarına verdikleri destek ve gösterdikleri sabır için çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

19.yy da sanayileşmeyle birlikte İngiliz toplumunda önemli değişimler meydana gelmiştir ve bu değişimler toplumu her alanda etkilemiştir. Bu dönemde yazarlar, sanayileşmenin sebep olduğu büyük değişimleri, İngiltere'nin durumunu ve toplumsal sorunları ele alan romanlar yazmışlardır. Bu büyük değişimlerin çoğunlukla doğrudan, ele alındığı roman türüne de toplumsal sorun romanı ya da 'sanayi romanı' denmektedir. Ancak, söz konusu dönemde yazılan romanların çoğunda, bu değişimlerin doğrudan olmasa da, dolaylı bir biçimde ele alındığı söylenebilir. Bu çalışmada, 19.yy İngiliz roman yazarı Elizabeth Gaskell'in inceleme konusu olan *Mary Barton*, *North and South* ve *Wives and Daughters* adlı romanlarında bu değişimleri nasıl ele aldığı ve 'toplumsal sorun' romanına katkıları incelenecektir. Bu çalışmada Gaskell'in üç eseri, sanayileşme sonucunda İngiliz toplumunda hem sınıf hem de cinsiyet bağlamında meydana gelen kimlik tartışmalarını ve büyük değişiklikleri ele alan, yansıtan ve onlara bir tepki niteliği taşıyan romanlar olarak incelenecektir.

19.yy da İngiltere'de büyük değişimlerin yaşanması ile beraber yazarlar bu konuları eserlerinde ele almaya başlamışlardır. Eleştirmen P.J. Keating bu sorunların işlendiği romanların sınırlı sayıda olduğunu belirterek şunları söylemektedir:

“Endüstri geleneğinden bahsettiğimiz zaman öncelikle 19.yy'ın 40'lı ve 50'li yıllarındaki bir avuç romandan söz ediyoruz demektir. İlk olarak, Harriet Martineau'nin *A Manchester Strike* (1832). Bunu Frances Trollope'nin *Michael Armstrong, The Factory Boy* u (1839-40) takip eder; 'Charlotte Elizabeth' 'in [Bayan Tonna] *Helen Fleetwood* (1839-40); Charlotte Bronte'nin *Shirley*(1849), Charles

Dickens'in *Hard Times* (1854); Disraeli'nin *Coningsby* (1844) ve *Sybil* (1845) ve Elizabeth Gaskell'in *Mary Barton* (1848) ve *North and South* (1855)" (Keating,1971:6-7).¹

Adı geçen eserler bu dönem romanlarına örnek gösterilmektedirler. Değişim dönemlerinde yazılan romanların daha önceki romanlarda işlenen konulardan birçok bakımdan farklı olduğunu ve olayların farklı bir biçimde incelendiğini görmekteyiz. 1830 lu yıllardan başlayarak özellikle 1840 ve 1850' li yıllarda yazarların yazdıkları romanlarda, endüstrileşmenin başlamasıyla ortaya çıkan toplumdaki sosyal problemleri, değişen nüfus hareketlerinin yarattığı sıkıntıları, hızlı endüstrileşmeyle oluşan çalışma düzenindeki değişikliklerin getirdiği sorunları, işçi sorunlarını, onların kimlik arayışlarını ve sınıfsal farklılıkları konu olarak işledikleri görülmektedir. Ancak, bu aynı zamanda, orta sınıfın kendisini işçi sınıfının tehdidi altında hissetmeye başladığı ve bunun endişesini yaşadığı bir dönemdir ve yazarlar orta sınıfın tüm endişe ve korkularını da eserlerinde işlemişlerdir. Keating, bu dönem yazarlarının, sosyal sorunları eserlerinde işlemelerinin sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

"1840 ve 1850 li yıllarda yazarları motive eden güç, endüstri işçilerinin, durumları ile ilgili olarak yaptıkları protestolar ile Chartist politikanın başlattığı orta-sınıf paniğidir" (Keating, 1971:2).

Yazarlar, tüm bu sorunları eserlerinde ele alarak, çözüme yönelik öneriler getirmeye çalışmışlardır. Sorunların giderilebilmesi için toplumda bir değişimin olmasının gerekliliği ileri sürülmektedir. Ancak bu değişimin toplumun yapısında değil, kişilerin birbirlerine olan davranış ve bakış açılarında olması istenmektedir.

¹Yabancı kaynaklardan yapılan alıntılarının tümü çalışmanın yazarı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Keating'e göre (1971), değişimler arzu edilmekteydi fakat çok radikal değişimler istenmiyordu. Yazarlar, güç dengelerinde bir değişiklik olmadan yalnızca sınıfların birbirleri ile olan ilişkilerinde bir devrim istiyordu. Sınıf çatışmasının suçunu fabrika sahiplerinin ve işçilerin bireysel hatalarında arayarak, işçilerin içinde buldukları korkunç durumlara karşı bir anlayış ve sempati duyguları yaratılmakta ve böylece sosyal yapının temellerinde hiçbir hata olmadığı ima edilmeye çalışılmaktadır. Elizabeth Gaskell da bu konuda kendi görüşlerini romanlarında ifade etmeye çalışmıştır. Bu dönemde yazılan endüstrileşme sorununu doğrudan (*Mary Barton–North and South*) veya dolaylı olarak (*Wives and Daughters*) içinde barındıran roman grubuna 'toplumsal roman' denmektedir.

Elizabeth Gaskell da, bu çalışmada inceleme konusu olan romanlarında, toplumsal sorunlara doğrudan ve dolaylı olarak değinmiştir. Gaskell'ın içinde yaşadığı toplumda meydana gelen değişikliklere karşı çok duyarlı olduğunu eserlerinde bu konuları dile getirmesinden anlamaktayız. Gaskell'ın eserlerinde anlattığı konulara duyarlılığı ile ilgili olarak Stephen Gill şunları söylemektedir:

“Gaskell'ın, *Mary Barton*' da anlatılan 1848 yılı öncesi İngiltere'sinin içinde bulunduğu koşullardan haberdar olmaması imkansızdı. Dönemin popüler akımları büyük ve mutsuz bir nüfusun gizli kalan enerjisini ortaya çıkardığında hiç kimse 'İngiltere'nin durumu' konusuna duyarsız kalamazdı” (Gill, 1985:13).

Gaskell, Manchester'daki Yuniteryan kilisesinin ünlü papazı William Gaskell ile 1832'de evlenmiştir. On altı yıl boyunca çocuklarını büyütmüş, fakir insanların arasında çalışmış ve seyahat etmiştir. Gaskell'ın bir papaz eşi olması sebebiyle, yaşadıkları yerlerdeki özellikle Manchester'da ki yoksul ailelerin evlerine girmiş, bu insanlara çeşitli yardımlarda bulunmuş ve onların fakirliklerini, çaresizliklerini

ve yaşam koşullarını bizzat gözleme imkanını elde etmiştir. *Mary Barton*’ da Barton ailesinin temiz, düzenli ve az eşyalı sıradan evlerinden, Davenport’ların sağlıksız ve sefalet içindeki bodrum katındaki dairelerine kadar işçi sınıfının yaşadığı yerleri çarpıcı bir şekilde anlatmıştır. Gaskell, *Mary Barton* ve *North and South* adlı romanlarında, işçi sınıfından olan insanları, onların hangi koşullar altında yaşamak zorunda kaldıklarını ve kendisinin de yaşamış olduğu Manchester’ı ayrıntılı ve gerçekçi bir üslupla anlatmıştır. Ayrıca insanların yaşadıkları olaylara karşı sergiledikleri davranışları, onların duygu karmaşalarını da insan doğasına uygun bir şekilde dile getirirken, dönemin sorunlarını da ele alarak yaşanan gerçekleri sergilemiştir. Anlatılan olaylar toplumun tarihsel olarak yaşadığı olaylardan etkilenilerek yazılmıştır. Gill’e göre (1985), *Mary Barton*’ ı toplumsal tarihin bir belgesi olarak kabul etmek mümkün olsa da onu bu şekilde okumak mümkün değildir. Fakir ve masum insanların yaşadıkları zorluklar, birbirlerine yardım etmek için gösterdikleri çabalar ve elde ettikleri başarılar kadar yaşadıkları trajediler de zamanın ötesinden bizleri etkilemektedir. Gaskell, kişisel gözlemlerini okuyucular ile paylaşmak ve toplumda özellikle orta sınıfta bir farkındalık yaratmak istemiştir. Stephan Gill, Gaskell’ın bu romandaki amacını şöyle açıklamaktadır:

“Gaskell, insanların toplumdaki sorunları görmezden gelmelerini ortadan kaldırma konusunda kararlıydı. *Mary Barton* romanı, duygusallığı akıllı bir şekilde naturalizm ile birleştirerek kitap okuyan orta sınıfın, köylü işçi sınıfının sorunlarına duyarlılık göstermesini sağlamıştır” (Gill, 1985:15).

Gaskell yazmış olduğu romanlarda kendi hayatını etkilemiş olan olaylardan, şehirlerden ve insanlardan da yaralanmıştır. Roman karakterinin yaşadığı üzüntüler, kayıplar, olaylara bakış açıları aslında Gaskell’ın kendi hayatında yaşadıklarıdır.

Gaskell'ın kendi yaşamında tanıdığı kişilerin, romanlarında birer karakter olarak işlendiğini de görmekteyiz. Darwin gibi tanıdığı ünlü kişilerin fikirlerinden etkilenmiş ve romanında (*Wives and Daughters*) bunları kullanmıştır.

Gaskell'ın, döneminin sorunlarını romanlarında dile getirmesi adeta kaçınılmazdı. Eşinin mesleği ve sosyal çevreside bunu kaçınılmaz kılıyordu. Josephin M. Guy'a göre (1996), Gaskell *Mary Barton*'ın giriş bölümünde parasal konulardan hiç anlamadığını ifade etmektedir. Ancak Gaskell'ın bu bilgisizliği itirafı bunun tam tersinin doğru olduğunu gizlemek içindir. Gerçekte ekonomi politikası hakkında oldukça bilgi sahibidir. Ayrıca dönemin ekonomi politikası ve karmaşık ekonomi teorilerinin egemenliğinden de haberdardır. Gaskell'ın geçmişi ve yetiştirilme biçimi de onun ekonomi ve para meselelerinden hiçbir şey anlamadığı görüşünü inandırıcı kılmaz. Ayrıca, Gaskell'ların Wedwood ve Darwin aileleri ile oldukça iyi ilişkileri olmuş ve bu ilişkileri sayesinde Carlyles gibi kişilerle de tanışmışlardır. Elizabeth 'in eşi William Gaskell tanınmış bir Yuniteryen başkanıdır ve onun Manchester' da ki merkez Yuniteryan kuruluşu ile olan ilişkisi sebebiyle, Elizabeth de bu hareketin önde gelen radikallerinin pek çoğu ile tanışmıştır. Böyle bir ortamda Gaskell ekonomi hakkında hiçbir şey bilmiyor ve tartışmıyordu demek inandırıcı olmaz. Gaskell'ın çevresi sosyal reformun sebep olduğu o anki sorunlarla fazlası ile iç içe olan kişilerle çevrilmişti.

Elizabeth Gaskell, *Mary Barton* ve *North and South* adlı romanlarında, endüstrileşmenin sebep olduğu toplumsal sorunları ve artarak devam eden huzursuzluğu dile getirmiş, olaylara ve sorunlara işçi sınıfının, örneğin John Barton ile Nicholas Higgins'in bakış açısından bakarak bizlere yaşadıkları sıkıntıların boyutlarını göstermeye çalışmıştır. Gill'e göre (1985), Gaskell, romanlarında orta-

sınıf olduğu tahmin edilen ve yaşanan olaylara karşı duyarsız olan bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Gaskell, fakir bir dokuma işçisinin, çocuklarına ekmeğ götürmeye çabalarken, kendi patronlarının malikanenin birinden, bir diğerine taşınmalarını izlemesinin ne kadar şaşırtıcı olduğunu okuyuculara anlatmaktadır. Gaskell, toplumdaki sınıflar arası ekonomik seviye farkının bu kadar çarpıcı olduğu konusunda da ısrarlıdır. *North and South*' da da olayları Margaret Hale bizlere aktarıırken işçi ile işveren arasındaki sorunları ve sert tartışmaları izleme fırsatı elde ederiz. Romanda Margaret, asık yüzlü Bayan Thornton ve onun aynı yapıdaki oğlu John ile mücadele eder. Ayrıca pek çok sorunlar, yanlış anlaşılmalarda, ölümler ve talihsizlikler yaşadıktan sonra, John ile Margaret arasında bir uzlaşma sağlanır. Thornton'ın, insanın değerini anlaması, çalışanlarının yasal haklarını tanınması ve ticaretin gerçekte manasını anlaması, güneyli-orta-sınıfın bakış açısıyla anlatılırken, İngiltere'nin kırsal güneyi ile endüstriyel kuzeyi arasındaki farklılaşmanın da ne kadar derin olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, her iki romanın kadın kahramanları her ne kadar farklı sınıflardan olsalar da kimlik arayışı içindedirler. Her iki kadın kahramanda yaşadıkları üzücü olaylar sonucu değişim ve dönüşüm yaşayarak daha güçlü kişiliklere sahip, daha özgür kadınlar olurlar. Bu kadın tipi Viktorya dönemi geleneksel kadın tipinden çok farklıdır. Gaskell, geleneksel kadın tipini, toplumun kadına bakış açısını ve uygulanan her türlü kısıtlamayı eleştirmekte ve değişen toplumda kadına bakış açısının da değişmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Gaskell, bu iki romanında da endüstrileşmenin toplumun farklı sınıflarını ekonomik ve sosyal açıdan farklı şekillerde etkilediğini ve bu farklılaşmanın da sınıflar arası çatışmalara dönüşmesinden dolayı derin bir endişe duyduğunu ifade etmektedir. Gaskell, toplumda meydana gelen değişikliklerin köylü-işçi sınıfının

kimlik arayışına girmesine sebebiyet verdiğini, bu kimlik arayışının da, içinde şiddet unsurları barındıran bir ayaklanma ve isyana dönüşmesinden duyduğu endişeyi ifade ederek, orta sınıfın korkularına da tercüman olmaktadır. Mary Eagleton ve David Pierce'a göre (1979), Gaskell, toplumsal problem romanlarında bir ikilem yaşamaktadır: bir yanda işçi sınıfına yakınlık duymakta, onların ihtiyaçlarını ve sıkıntılarını bilmekte, fakat diğer yandan da olası bir şiddetten endişe ederek bu sorunun nasıl çözüleceğinin derin şaşkınlığını yaşamaktadır. Gaskell'in bu ikileminin ve kararsızlığının sebebi Gaskell'in kendisinin de orta sınıfa ait olmasıdır. Eserlerinde yansıtmış olduğu endişeler orta sınıf arasında oldukça yaygındır ve kendisi de orta sınıfa mensup bir kişi olarak bu endişeleri paylaşmaktadır. Gaskell'in bu kararsız tutumu incelenmekte olan üç romanda da gözlemlenmektedir. Gaskell, romanlarında kesin bir taraf tutmamış, olaylara her iki sınıfın bakış açısından da bakmaya çalışarak, onlara birbirlerinin farklı yönlerini göstererek tanıtmaya ve yakınlaştırmaya çalışmıştır. Yazar, iki sınıf arasındaki çatışmanın çözümlenebilmesi için karşılıklı anlayış ve uzlaşının gerekli olduğuna inanmaktadır. Gaskell, kimlik arayışlarının şiddete dönüşme olasılığına işçi sendikalarının sebep olduğunu düşünmektedir. Kate Flint'e göre (1987), Gaskell, *Mary Barton*'da işçi sendikalarının eylemleri ve gücü hakkında güçlü çekincelerini ifade etmiştir. Gaskell, işçi sendikalarının sınıf farklılıkları ve baskıların bir sonucu olarak oluştuğunu görmekte fakat sendikaların bu sınıf farklılıklarını azaltmak yerine daha da artırarak ve ayrıştırarak devam ettirdiğine inanmaktaydı. Gaskell, sendikaları toplumdaki değişken duyguları yönetme güçlerinden dolayı tehlikeli bulmaktaydı. Gaskell işçi sendikaları hakkındaki kaygılarını, burjuva sınıfında

yerleşmiş olan endişelerden etkilenerek oluşturmuştur. Flint bu konuda şunları belirtmektedir:

“Gaskell işçi sendikaları hakkındaki kaygılarını ifade ederken Lancashire’deki orta sınıf arasında yerleşmiş olan tavırdan etkilenmiştir. Gaskell’in bu kaygıları çağdaşı Peter Gaskell’in yorumları ile paralellik göstermektedir. Peter Gaskell fabrikalardaki koşullardan bahseden ilk yazarlardan biridir ve *The Manufacturing Population of England* adlı eserinde fabrika da çalışmanın sağlık üzerindeki etkileriyle oldukça ilgilenmiştir” (Flint, 1987:34).

Gaskell toplumdaki bu sorunların toplumun sosyal yapısını değiştirmeden, yalnızca sınıflar arasında meydana gelen iletişim kopukluğunu ortadan kaldırarak ve bireylerin birbirlerine karşı daha anlayışlı olmalarını sağlayarak düzelebileceğini düşünmektedir. Stephan Gill, Gaskell’in toplumsal sorunlarla ilgili görüşlerini şöyle yorumlamaktadır:

“Bayan Gaskell sınıflar arası bilgi ve iletişim eksikliğinin doğasında var olan tehlikeleri sergilerken 19.yy da başlamış ilerleyen yıllarda da devam etmekte olan bir toplum analizini paylaşmıştır. Carlyle bu görüşün en keskin savunucusu olarak eğer göz kamaştırıcı zenginlikte olan İngiltere gerçek bir medeniyete dönüşecekse, bunun 1789 ihtilalinden beri Avrupa’yı bölmüş olan şoklara karşı İngiltere’nin ayakta kalabilmesiyle, zenginlerle fakirlerin, işverenler ile işçilerin samimi iletişimi ile gerçekleşeceği görüşündedir” (Gill, 1985:11).

Gaskell, *Wives and Daughters* adlı romanında ise diğer iki romanda geçen zaman diliminin gerisine giderek olayları 1820 lerin İngiltere’sinde kurgulamıştır. Romanda Hollingford isimli küçük bir taşra kasabası ve burada yaşayan insanlar detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Aile ilişkileri romanın temel konusunu oluştururken babalar ile oğulları ve eşler ile kız çocukları da diğer ele alınan önemli konular

arasındadır. Ayrıca kadın karakterin geçen zaman içinde geçirdiği değişim, onun kendi kişiliğini kazanarak özgür kararlar verebilen akıllı bir kadına dönüşümü anlatılmaktadır. Yaşadığı toplumun değer yargılarının, ona yalnızca kadın olduğu için iyi bir eğitim hakkı tanımaması eleştirilmektedir. Gaskell sınıf farklılıklarını bu romanında diğer romanlarındakinden farklı şekilde ele alır. Bu romanda, bütün bir toplum pek çok farklı sınıftan olan değişik karakterdeki tüm bireyleri, onların birbirleri ile olan sosyal, kişisel ve iş ilişkilerini de inceleyerek detaylı bir şekilde ele almıştır. Dinny Thorold, Gaskell'ın romanlarındaki karakterleri ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Gaskell'ın eserlerinde değişmez bir şekilde otoriteyi temsil eden kişiler ele alınmaktadır. Bunlar bazen çok büyük hatalar yapabilen bir değirmen sahibi, yasal yetkili bir kişi ya da bir aile babasıdır. Bu romanda Hollingford Lordu olan Cumnor ailesinin pek çok üyesinin oldukça sert eleştirel analizleri yapılmıştır. Sınıflar arası ilişkiler tam olarak belirlenmiştir. Örneğin, Cumnor ailesinin Hollingford daki insanlara, yapılan bölge seçimleri dolayısıyla şirin görünmeye çalışmaları ve Paskalya balosunda sergiledikleri gösteriş, bütün bunların hepsi oylarını garantilemek için yaptıkları pazarlıkların bir parçasıdır. Gaskell *Wives and Daughters* romanında olayları 1821 den başlayarak anlatıyor olsa da kısa süre sonra Gaskell beş yıl atlayarak 1827 ve 1830 lu yıllara geçiyor. Böylece roman birinci Reform yasa taslağının öncesi dönemde başlamakta ve ikincisinin yazıldığı 1867 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Gaskell doğrudan yapısal reform konusuna bu romanında değinmemiş fakat incelenen, keşfedilen her alanda değişim, özelliklede sosyal değişim tema olarak işlenmiştir” (Thorold, 2003:x1).

Romanda Lord Cumnor ve toprak sahibi Hamley yok olmakta olan feodal düzenin temsilcileridir. Endüstrileşme hızla gelişirken küçük çiftlikler büyük toprak sahipleri tarafından ele geçirilmektedir. Romanda da Hamley, komşusu Cumnor'ın

topraklarını ele geçirme korkusuyla yaşamaktadır. Çiftliği daha büyük bir toprak sahibi tarafından ele geçirilmez ise, yeni bir sanayici tarafından tamamiyle satın alınabilir. Gaskell, bu romanda toplumu etkileyen değişimi incelemektedir. Thorold'a göre (2003), romanda değişimin pozitif yönü de ele alınmaktadır. Ailelerinin ikinci nesilini temsil eden Roger Hamley ve Lord Hollingford bilimsel araştırmalarında işbirliği içindedirler ve partilerin politikaları ile de pek ilgilenmemektedirler. Gaskell, Lord Hollingford'u utangaç ve zeki, Avrupalı bilim adamları topluluğunun bir parçası ve son gelişmeleri takip eden biri olarak betimlemektedir. Bu romanda olaylar Napolyon savaşlarının hala çok taze olarak hatırlandığı, Katolik karşıtlığı önyargısının çok yaygın olduğu ve sınıf hiyerarşisinin çok katı olduğu uzakta kalan bir dünyayı anlatır. Gaskell bu romanında da sınıf sorununa değinmiştir. Ancak bunu dolaylı olarak yapmıştır. Toplumdaki sınıf sorunlarını dile getirirken adaletsizlikleri de ele almış ve bu adaletsizliklerin toplumdaki sınıf farklılıklarından kaynaklanmış olduğu görüşünü dile getirmiştir. Romanda Aimee, Bay Hamley'in büyük oğlu Osborn ile gizlice evlenen Katolik bir Fransızdır. Ayrıca öksüz bir çocuk bakıcısıdır. Bütün bunlar sebebiyle Aimee, Hamley'in gözünde kendisine neslini devam ettirecek bir torun veren kişiden öte değildir. Gaskell'in böyle bir hikayeyi anlatması onun sınıf sorunlarına duyduğu ilgiden kaynaklanmaktadır. Gaskell bu romanında Aimee'nin hikayesi ile dikkat çekmeyecek bir şekilde dönemin tarihsel değişikliklerini, Hamley'in hiddetli Fransız karşıtlığı ve Katolik karşıtlığı duygularını sergileyerek ortaya koymaktadır. Ayrıca Osborn'un yapmış olduğu bu evlilikle sınıf farklılıklarını aşarak, daha eşitlikçi bir geleceğe doğru gidilmekte olduğuna da işaret etmektedir. *Wives and Daughters* romanıyla Gaskell dönemin tarihsel ve sosyal durumunu da anlatmıştır. Romanın geçtiği dönem Napolyon savaşlarının hala hatırlandığı bir

dönemdir. Bu sebeple toplumdaki bazı kişiler için Fransız karşıtlığı hala devam etmektedir. Gaskell, *Wives and Daughters* romanı ile ailedeki geleneksel erkek egemenliğine ve otoritesine karşı olan tarihsel ve sosyal gelişimi ve meydan okumayı sergilemiştir. Aile toplumun küçük bir modelini oluşturur ve Hamley'in her iki oğlunun da yaptıkları evlilikler ile Gaskell daha eşitlikçi bir modeli ifade etmektedir. Thorold bu konu ile ilgili şunları söylemektedir:

”Eşitlikçilik, bilimsel topluluklar arasında da kabul görmekte ve yeteneği en yüksek değer sayan gerçek bir sosyal sistem olarak görülmektedir. Genel olarak bu romanda sosyal değişim ve gelişmenin olumlu yönleri sunulmaktadır” (Thorold, 2003:xx-xxı).

Gaskell yazmış olduğu bu üç romanıyla endüstrileşmenin ardından İngiliz toplumunda yaşanan değişimleri, köylü-işçi sınıfının sorunlarını ve kimlik sorunlarını ele almıştır. Kimlik sorunu yalnızca işçi sınıfının değil aynı zamanda kadınların da sorunudur. Bu sebeple Gaskell, kadınların kimlik sorununu da ele almıştır. Her üç romanda da asıl roman kahramanları kadın karakterlerdir. Olaylar onların bakış açılarından anlatılmaktadır. Onların yaşadıkları deneyimler sonucu değiştiklerini, geliştiklerini ve daha özgür kendine güvenen modern kadınlar haline geldiklerini görmekteyiz. Geleneksel Viktorya dönemi orta-sınıf kadın tipi ve onlardan beklenen davranış kalıpları eleştirilirken işçi-sınıfı kadınların çalışarak para kazanmaları ve bu şekilde özgürlüklerini elde etmeleri övülmektedir. Gaskell, *Mary Barton* ve *North and South* romanlarıyla toplumun orta sınıfına köylü-işçi sınıfının sıkıntılarının ve yaşam koşullarının ne kadar inanılmaz boyutlara ulaştığını anlatmış ve toplumun vicdanına seslenerek bir toplum bilinci oluşturmaya çalışmıştır. Gaskell *Wives and Daughters* romanında da toplumun sınıf farklılıklarına olan bakış açılarını, önyargılarını anlatmış ancak bunun endüstrileşme ve bilimsel ilerlemelerle fikirleri

değişen genç nesiller tarafından devam ettirilmeyeceği onların daha eşitlikçi, yeni bakış açılarına sahip olduklarını ifade ederek İngiltere'nin geleceği ile ilgili daha olumlu bir bakış açısı sergilemiştir. İnceleme konusu olan üç romanda da endüstrileşmenin sonucu olarak toplumun sınıflarında bir değişim olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Endüstrileşme öncesi toplumda köylüler, orta sınıf (aristokratik-gelenekselci) ve aristokrat sınıfı mevcuttur. Ancak endüstrileşme ile birlikte fabrikalarda çalışan bir köylü-işçi sınıfı oluşmuştur. Bunlar, köylerinde topraklarını daha zengin toprak sahiplerine kaptıran köylüler ile hiç toprağı olmayan kişilerdir. Bu insanlar daha önceleri köylerde yaşarlarken artık şehirlerde yaşamaya başlamışlardır. Endüstrileşme orta sınıfında farklılaşmasını sağlamıştır. Birinci grup aristokrat kökenli ve eğitilmiş geleneksel orta-sınıfı oluştururken diğeri ise ticaret yaparak zenginleşen ve eğitimsiz veya az eğitilmiş aristokrasi ile ilgisi bulunmayan yeni orta sınıftır (burjuva). Böylece bu döneme kadar bilinen İngilizlilik kavramını oluşturan geleneksel sınıf kavramı değişmeye başlamıştır. Her iki orta sınıf arasında da bir anlaşmazlık söz konusudur. Çünkü biri asil kökenli ve eğitilmiş olmayı üstün değer olarak görürken diğeri paraya ve paranın gücüne değer vermektedir. İngilizlilik kavramı içinde yer alan geleneksel Viktorya döneminin kadına ve toplum içindeki yeri ile ilgili değer yargıları da eleştirilmeye başlanmış ve değişimin, modernleşmenin gerekliliği vurgulanmıştır. Toplumda meydana gelen bu farklılaşma ve birbirini anlamama kuşkusuz yaşanan ekonomik sorunlarla birleşince sınıflar arası daha büyük farklılaşmalara ve çatışmalara sebebiyet vermiştir. Bu çalışmada Gaskell'in bu konuları nasıl ele aldığı ve işlediği bu üç romanında incelenecektir.

Bundan sonraki bölümde 19.yy İngiliz toplumu hakkında bilgi sunulacaktır. Daha sonraki bölümlerde ise Gaskell'in söz konusu üç romanı, birer ana bölüm

halinde incelenecek ve incelemenin sonuçları “Sonuç” bölümünde toplu olarak değerlendirilecektir.

1. BÖLÜM

ONDOKUZUNCU YÜZ YIL İNGİLİZ TOPLUMU

Gelenekselci bir toplum yapısına sahip olan İngiltere 19.yy'da toplumsal olarak bir değişim ve dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Sanayileşmenin sebep olduğu bu değişimle İngiltere, bir ulus olarak kendini yeniden tanımlama gereği duymuştur. Bu yeniden tanımlama ihtiyacı, hem sınıf hem de cinsiyet bağlamında ortaya çıkmıştır. İngiliz kimliği (Englishness) ve milli kimlik kavramları da bu dönemde sorgulanmaya başlanmıştır. Eleştirmen Robert J. C. Young İngiliz milli kimliği hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“19.yy da İngiliz kimliği (Englishness) İngiltere de yaşayan İngilizlerin milli kimliğini ifade etmekten uzaklaşıp dünyanın herhangi bir yerine göç etmiş bütün İngilizleri ifade eden ve tüm coğrafi sınırların ötesinde yeni bir kimliğe dönüşmüştür. ‘İngiltere’ artık belirli bir ülke ve yer ile ilişkilendirilmiyor bunun yerine kırsal bölge, Shakespeare veya spor gibi farklı tanımlarla ifade ediliyordu” (Young, 2008:231).

İngiltere'nin 19.yy da büyük bir imparatorluk olma rüyası vardı ve artık İngilizler doğdukları anavatan topraklarından çok uzak kıtalarda dahi yaşıyor, koloniler kuruyor ve ülkelerinin bayraklarını dünyanın çok farklı köşelerinde dalgalandırıyorlardı. Bu sebeple İngiliz milli kimliğinde de değişimler olmaya başlamıştı. Young 'a göre (2008), 19.yy'ın sonuna doğru İngiliz kimliği, morris dansı ve güvercinler gibi yerel kültürel özellikleri ile daha az tanımlanır olmuş, bunun yerine dil, edebiyat, hukuk, özgürlük, adalet, düzen, ahlak, ve Protestan Anglikan dini gibi Anglo-Sakson kültürünün sosyal değerleri ve kurumlarını da içine alan ve

dünyanın herhangi bir yerine nakledilebilen, yeniden oluşturulup, tanımlanabilen bir dizi değerlerle tanımlanır olmuştur.

Aslında İngilizlerin milli kimlik sorunları ve arayışları çok daha eskilere dayanmaktadır. Gerald Newman'a göre (1997), İngilizlerin milli kimlik arayışları yaklaşık olarak 1750 ler de başlamış ve 1830 larda da bitmiştir. Newman milli kimlik kavramı ile ilgili şunları söylemektedir:

“Milli kimlik kavramı yazarlar tarafından seçilen idealize edilmiş niteliklerin yansıtılmasıdır. Bu yazarlar milliyetçilik ruhunun temel niteliklerini tanımlamak için yabancı kültürü reddetme ortak çabası içindedirler ve böylece hem kendi kültürlerini hem de kimliklerini bulmaya çalışırlar. Bütün bir halkın bu yansıtılan kimliği, böylece içsel bir edebi, psikolojik, kültürel, ve tarihsel bir sorgunun ürünü olarak kendi köklerine inmiştir. Milli kimlik kavramı bir kere ulusun büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilince toplumun bireysel kimliği haline gelir. Bu nedenle, ahlaki değişim ve sosyal dönüşüm için oldukça güçlü bir araçtır. Temelde ise tüm toplum için bir ‘rol model’ haline gelir. Milli kimlik, karakteri şekillendirir ve bunun sonucu olarak tarihi de şekillendirir” (Newman, 1997:125).

Milli kimliğin özellikleri, hayatımızın her alanında izlenebilir ve bizleri her yönden sarmalar. Bu şekilde toplumların milli kimlik bilgileri pekişir. Bunu sağlayabilmek için uluslar, kendi kültürel özelliklerini yansıtan edebi eserler üreterek adeta onlara kendi damgalarını vururlar. Newman'a göre (1997), Milli kimlik kavramı yalnızca şiir de değil fakat bütün edebiyat türlerinde, sanat ve eğitimin bütün aşamalarında yer almış ve empoze edilmiştir. Geçmişteki dehaler ve kahramanlar milli karakterin kişiselleştirilmesinde ve milli kimliğin oluşmasında örnek olarak kullanılmışlardır. 3.George' un tahtta olduğu dönemde milliyetçiliğin ani yükselişi

yeni oluşumlara sebep olmuştur. Bu dönem yeni bir çağın hayranlık uyandıran kahramanlarının 19.yy'a kadar devam edecek bir süreçte belirginleşmesini sağlamıştır. Yaşanan bu süreç yalnızca Shakespeare ve Milton gibi milli yazarların yeniden canlanışını ve ayrıca Hampden ve Sydney gibi diğer tarihsel figürlerin yeni 'vatansever sembolleri' olarak yeniden yüceltilmesini sağlamamış fakat aynı zamanda savaşta Fransızlara karşı pek çok yararlılıklar gösteren Wellington Dükü ve Samuel Johnson gibi yeni İngiliz kahramanlarının yaratılması gibi çok sonraki dönemlere de tesir edecek etkiler yaratmıştır.

İngilizleri tanımlarken birbirinden çok farklı görüşlerin olduğunu görmekteyiz. Peter Mandler İngilizler hakkında şunları söylemektedir:

“İngiliz insanının karakterini tanımlarken bazıları İngilizleri geleneklerine ve alışkanlıklarına bağlı insanlar olarak nitelerken, kimileri huzursuz ve değişken ve bazıları da onların soğuk ve duygusuz olduklarını düşünmekteydi. İngilizler hakkında böylesi farklı görüşlere sahip olmanın, bilgilerin eksik ve özensiz gözlemlenmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz” (Mandler, 2006:56).

Mandler, İngilizler hakkındaki görüşlerin zaman içinde bu ülkenin ekonomik açıdan önem kazanmaya başlaması ile birlikte değişmeye başladığını daha olumlu olduğunu belirtmektedir. Mandler'a göre (2006), İngiliz insanının karakteri hakkındaki ön-modern fikirler, yurt dışından İngiltere'ye seyahat etmeye gelenlerin görüşlerinden oluşmuş ve İngiltere'nin Avrupa siyaseti içindeki marjinal konumunu ve İngiltere'nin geçmişteki uluslararası ününü, izole edilmişliğini, politik ve dinsel bölünmüşlüğünü yansıtmıştır. 18.yy da İngiltere'nin önemi arttıkça bu yabancıların basmakalıp düşünceleri de değişti. Artan sayıda yabancı ziyaretçi, birlikte oldukları bu seçkin toplum hakkında daha olumlu yönde görüş sahibi olmaya başladılar.

İngiliz kimliğinin bir imparatorluk kimliğine dönüşmeye başlamasıyla İngilizler de kendilerini daha önemser olmuşlardır. Hatta bunun sonucu olarak eleştirmen Young'a göre (2008), İngilizce konuşan Anglo-Saksonlar 'daha büyük Britanya' fikrini öne çıkarmaya başlamışlar ve genişleyen imparatorluk içindeki azınlık etnik gruplardan kendilerinin daha önemli oldukları görüşünün oluşmasına da sebep olmuşlardır.

Kişinin kendi milli karakteri (autostereotypes) hakkındaki görüşleri ve bu görüşlerin gelişimi, yabancıların basmakalıp görüşlerinin gelişiminden oldukça farklıdır. Tarihçiler bir noktaya kadar autostereotype'ın (kendini tanımlama) 'düşman ve öteki' dışlama sürecinden ortaya çıktığı varsayımına güveniyorlardı ve milli karakterde tam tersi olarak tanımlanıyordu. Genel bir uzlaşa ile İngilizlilik konusunda bu 'öteki' nin 18.yy da Fransızlar (Fransız-İngiliz savaşından dolayı) olduğu, 19.yy da da pek çok imparatorluk vatandaşını (kolonilerde ve sömürgelerde yaşayanları) özellikle beyaz olmayanları ifade ettiği ortaya çıkmıştır. Milli kimlik kavramları örneğin 'öteki'lerin olumlu yönde değerlendirilmesine dayanıyor olabilir. Bununla birlikte eğer İngilizlerin, İngiliz milli karakteri hakkındaki fikirleri daha çok İngiliz insanının kendi kendini yönetme becerisi hakkındaki demokratik düşüncenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ise, o zaman İngiliz milli karakteri hakkında 19.yy'ın başlarında yazılmış olan edebiyat eserlerinin bireylerin kendi kendini yönetebilme niteliklerinin varlığından kaynaklanmış olması da şaşırtıcı olmamalı. Bu da bireysel özgürlük kapasitesi anlamına gelmektedir. Özgürlük kapasitesi iki temele dayanıyordu: bireysellik ve ortaklık–medeniyetin bireyselliğini, anarşik bireysellik durumundan üstün kılan şey, ortak hedefler uğruna işbirliği yapabilecek kendi kendini yönetebilen bireylerdir. Kişilerin

bireyselliği ‘milli karakter’ kavramı içinde geçmişte bir sorundu. Çünkü bireysellik, çeşitliliği ve farklılığı çağrıştırıyordu ve bu da tek bir topluluğu ifade eden millet kavramının anlamsız bir hale geleceğini ima etmekteydi. Ancak 19.yy’ın radikal görüşlü yazarlarına göre diğer toplumlar milli bir karaktere sahip olamazken ‘bireysellik’ İngilizlerin milli bir karaktere sahip olmasını mümkün hale getiren bir özellik olarak kabul edilmektedir. İngilizleri, Fransızlar ya da Almanlar diye bölebilecek sınıfsal farklılıklara rağmen, bir arada kalmalarını sağlayan şey, toplumun ortak olarak sahip oldukları ‘bağımsızlık’ larıdır (Mandler, 2006:53-54).

İngiltere’deki bu bireysellik duygusunun, köylüsünden zanaatkarına kadar toplumun her kesiminin özgüvenini artırdığını ve kendilerine bir birey olarak saygı duymalarını sağladığını, bununda insanların zihinlerinde bir uyanışa sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun toplum için bir sorun oluşturmadığını düşünen Mandler’a göre (2006), milli karakter üzerine yazan radikal yazarlar, halkta meydana gelen uyanışın gelişmiş bir medeniyet seviyesi ile rekabet edebileceğini kanıtlamak için bireyselliğin anarşi anlamına gelmediğini göstermek zorundaydı. Milli karaktere gerçekten inanan bu radikaller için işbirliği yapan, ortak çalışabilen kişilik özellikleri İngiliz karakteri içindeki bireysellik ile daima barış içinde bir arada yaşamıştır. İngilizlerin bireyselliği çevrelerine zarar verici ya da var olan düzene karşı bir eylemde bulunmayı amaçlamayan, medeni ve doğal bir gelişimin sonucudur. Mandler bu görüşü şu sözlerle desteklemektedir:

“Kanunlara uymak, İngiliz karakteri üzerine adeta kazanmış bir özelliktir. Özgürlük ve otoritenin doğru bir uyum içinde modern İngiliz toplumunda sergilenebilmesinin tek koşulu ise öncelikli olarak kadının onurunu ve saygınlığını kabul etmekle ve sonrada çocukların itaatkar ve sevgi dolu olmaları için eğitilmeleriyle başarılabilirdi. Kadınların ve çocukların ikinci

dereceden önemli kabul edilmesiyle onlara saygı da gösterilecektir. Bütün bunları toplumun en üst basamağında iken öğrenen Anglo-Sakson erkekleri kendilerinin öncelikle ortak loncalarda, sonra da devlet içinde ikinci dereceye gelişlerini kabul ediyorlar ve devletin, kendilerinin insanlık onurlarını koruyup saygı göstereceğine güveniyorlardı. Milli karakterin bu şekilde ifade edilmesi, kadınların bütün insani niteliklerinin kabul edildiği (gerçekte erkeklerden farklı bir alana gizlice ayrıştırılmışlardır) ve evlilik bağının kutsallığına özel bir vurgu yapıldığını göstermenin yanı sıra, utanmaz ve kadınlara saygı göstermeyen Fransız karakteri ile de bir kıyaslama yapmayı-İngiliz erkeklerini öven bir kıyaslama-sağlıyordu. İngiliz karakterinin bütün bu bağımsızlık, düzene itaat etme ve evcimenlik özelliklerinin yanı sıra 19.yy'ın başındaki demokratlar tarafından da genel olarak kabul edilen bir özelliği daha vardı ki oda endüstri idi. İngilizler endüstriyi ve bağımsızlığı bir araya getirdiler ancak bu, malların ve ürünlerin İngiltere'deki tek birikim yeri olmasından kaynaklanmıyor, ayrıca yenilikler ve girişimler konusunda da İngilizlerin başarılı olmalarından kaynaklanıyordu” (Mandler, 2006:56).

İngiltere'nin endüstri toplumuna geçişini kolaylaştıran bir diğer unsurda onların çalışkan ve yeniliklere açık olmalarından kaynaklanıyordu. Gerektiğinde kendilerine yeni imkanlar yaratabilmek için çok uzaktaki kolonilere dahi gitmeyi göze alabiliyorlardı. İngilizlerin bu özelliklerinin sebebi Mandler'e göre (2006), İngiliz sosyal sisteminin çok çalışma ve yaratıcılığı milli karakterin özellikleri arasına yerleştirmiş olmasından kaynaklanıyordu.

Bu özellikleri özümseyen ve karakterinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul eden İngilizler dünyanın en uzak yerlerine dahi giderek koloniler kurmuş, sömürgeler elde etmiş ve 19. yy da da üzerinde güneş batmayan ülke olarak anılmıştır. İngilizler bütün bu özelliklerin bir araya gelmesi ile endüstrileşmeyi başarmışlardır. Ancak endüstrileşme beraberinde olumlu gelişmeleri, ilerlemeyi ve toplumun belirli bir

kesiminin refah ve zenginlik içinde yaşamasını sağlarken, toplumun büyük bir çoğunluğunun ise iş bulmak amacıyla köylerini terk edip, doğdukları toprakları geride bırakarak kentlere göç etmelerine ve çok olumsuz koşullarda yaşamak zorunda kalmalarına sebep olmuştur. Bu dönemde yaşanan olaylar ve toplumsal değişiklikler halkta özellikle köylü-işçi sınıfında kimlik sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentlerde artık yalnızca aristokratlar ve burjuva sınıfını oluşturan zengin tüccarların yaşamadığı, sayıları hızla artan köylü-işçi sınıfını oluşturan insanların da yaşadığı ve onların da kentli olduğu söylenebilir. Kuşkusuz varlıklılar ile yoksullar aynı mahallelerde yaşamamaktadırlar. Köylü-işçiler kentin kenar mahallelerinde ve sağlıksız koşullardaki evlerde, hatta bodrum katlarında, penceresiz mekanlarda en ağır şartlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bunun için de işsiz kalmamaları ve kiralarını zamanında ödemeleri gerekmektedir. Endüstrileşmenin sermayedarları daha güçlü ve zengin hale getirmesiyle toplumun bu farklı kesimleri arasındaki ayrışmalar daha da belirginleşmiştir. John Belchem'a göre (1991), zenginlik, prestij ve politik güç aristokratlar ve sermaye sahiplerinin ellerindeydi. Bu dönemde belirginleşen toplumdaki bu değişimi sınıfsal farklılaşma ile ifade edebiliriz. Belchem sınıf kelimesini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Sınıf kelimesi en temel anlamıyla toplulukları gelir, barınma, beslenme ve eğitim gibi tarafsız ve ölçülebilen kriterler ile sosyal katmanlaşmayı ifade etmeye çalışan bir terimdir. Sınıf bilinci ise sınıf olmayı anlamının ötesinde çeşitli sosyal ve meslek gruplarının kendi konumlarını koruma ve ileriye götürme amacıyla bir araya gelmelerini ifade eder” (Belchem, 1991:2).

Köylü işçiler artan ekonomik sıkıntılarıyla beraber sınıf kimliklerine de önem vermeye başlamışlardır. Kendilerini bir bütünün parçası olarak görerek bir yere ait

olduklarını ve güçlü olduklarını düşünmekteydiler. Belchem'a göre (1991), sınıf kimliği 19.yy İngiltere'sinde oldukça güçlüydü. İşçilerin toplumsal kimliklerinin farkına varmalarının bir başka nedeni de milliyetçilik kavramı idi. Chris Baldick'e göre (1996), sınıf gibi, milliyetçilik de sosyal var oluş fikrinin gelişmesinde rol oynamıştır. 19.yy'ın başlarına uzanacak kadar geç bir dönemde İngiliz milliyetçiliği hala sosyal ayrımcılık yapmaktaydı; o dönemde 'milliyetçilik' bizim günümüzde anladığımız manadan çok uzaktır.

Endüstrileşmenin ilk yıllarındaki refah seviyesi çok da kötü olmayan köylü işçiler, ilerleyen dönemlerde uygulamaya konan bir takım ekonomik tedbirler sebebiyle alıştıkları ücretleri ya da bazı ikramiye tarzı ayrıcalıkları alamaz olmuş ve zor zamanlar yaşamaya başlamışlardı. Belchem bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Ücret ödemelerinde özel bir para politikasının uygulanması işverenlerin mal ve iş gücüne karşı tutumlarında temel bir değişikliğe gitmelerine sebep olmuştur. Kapitalizm yayıldıkça işverenler, işçilerin kendi ürettikleri madde ya da üründen ne kadar az olursa olsun (eskiden olduğu gibi) kendilerine ayırmalarına artık izin vermemeye başladılar. Finansal olarak karşılığını alsın ya da almasın işçiler geleneksel hakları ve ek kazançlarını, reddeden yeni ücret politikasının yürürlüğe girmesine çok üzülerek içermiş ve güvenmişlerdir. Tarım işçileri arasında eski uygulamalara ve adetlere çok önem veriliyordu. Çünkü bunlar bağımsız olmayı ve güvenliğini sağlıyordu. Güneydeki ve batıdaki köylerde yaşayan ve kendi tarlası olmayan ücretli işçiler bu uygulamalardan dolayı moralleri bozulmuş, çok fakirleşmiş, ailelerinin geçimini sağlayamaz ve hayvanlarını besleyemez olmuş, ya da soğuk kış ayları için bedava yakacak elde edemez olmuşlardı” (Belchem,1991:4).

Köylü-işçi sınıfının artan sorunları, onların sorunlarını çözebilmek amacıyla bir araya gelmeleri ve gruplaşmaları, işçi sendikalarının oluşmasını

sağlamıştır. Bu sendikalar ilk başta küçük çaplı ve az üyeli idi. Ancak zaman ilerledikçe işçiler sorunlarının işverenler ve idareciler tarafından çözümlenmediğini gördüler. Böylece işçilerin sorunlarını dinleyen, onlara yardım eden onların haklarını savunma ve sorunlarını çözme iddiasında olan sendikalara ilgi artmış ve daha çok kişi üye olmaya başlamıştır.

Bu dönemdeki işçi sendikalarının pek çoğu küçük, yerel ve sınırlı idi. Fakat 1820 lerin sonlarından itibaren federasyon olmaya doğru fark edilir bir hareketlenme olmuştur. Bu hareketlenme hem dikey yönde bölgesel biçimde, hem de aynı iş koluna ait daha geniş gruplar şeklinde ve yatay olarak da tüm iş kollarını bir araya getirecek genel dernekler kurma çalışmaları şeklindeydi. Bu genel dernekler kurma çabası sınıf bilincinin gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır (Rule,1986:288).

19.yy'ın başlarında ilk sendikaların kurulmaya başladığını görmekteyiz. 1827'de ilk milli marangozlar sendikasının kurulmasının ardından, 1829'da da duvarcı ustaları sendikası kurulmuştur. Sendikaların kurulmaya başlamasıyla birlikte toplumda özellikle köylü işçi kesiminde bir bilinçlenme ve haklarını arama bilinci uyanmıştır. Rule'a göre (1986), 1829-34 yılları arasındaki süreç heyecanı doruğa taşımış ve gelişen sınıf farkındalığının ve politik uyanışın olduğu dönem olarak kabul edilmiştir. Basında ve işçi sendikaları ile radikal organizasyonların konuşmalarında toplum, ekonomi ve özellikle politika konularında alternatif bakış açıları açıkça dile getirilmeye başlanmıştır. Temel düşünce zenginliğin tek gerçek kaynağı olarak üretici işçiyi vurgulamaktaydı. Pek çok ticari alandaki yapısal dönüşüm, çalışan patronlara değil fakat hiçbir üretici iş yapmayan, yalnızca sömüren parazit sermayedarlara güç kazandırmaktaydı. Açık bir şekilde işçinin yaptığı işin gerçek değeri reddedilmekteydi.

Bu dönem işçi sınıfının bilinçlenmesini sağlayan bilgi akışının çeşitli olduğu bir dönemdi. Bu bilgiler sosyal ekonomistlerin yazılarından, Owenizm'den ve ayrıca William Lovett ve John Gast gibi liderler tarafından özendirilen kendine saygı duyma ve gelişme arzusundan da kaynaklanmaktaydı (Rule,1986:289).

İngiltere'de makinelerin fabrikalarda kullanılmasıyla üretimde ve fabrikalarda çalışan işçi sayısında artış olmuştur. Köylerden çalışmak amacıyla şehirlere gelenler işçi sayısının hızla artmasına sebebiyet vermiştir. Böylece köylü-işçi sınıfı oluşmuştur. Özellikle Manchester şehri işçilerin yoğun olarak yaşadığı bir yer haline gelmiştir. Enid L. Duthie'e göre (1990), pamuk endüstrisinin gelişimi Manchester'ı 18.yy'ın sonlarına doğru büyük bir endüstri merkezine dönüştürmüştür ve 1831'e kadar şehrin nüfusu altmış yıl içinde altı kat artmıştır. Fakat fabrika sahipleri ile işçiler arasında giderek artan farklılıklar, toplumsal huzursuzluğun artmasına sebep olmuştur.

Ancak hem ekonomik sıkıntılar hem de işverenlerin maliyetleri azaltabilmek amacıyla kadınları ve çocukları fabrikalarda daha az ücretlere çalıştırmaları işsizliği de peşinden getirmiştir. 1833'den itibaren çocuk-işçilerin çalışma koşulları ve değirmenlerde çalışan kadınların durumları düzeltilmeye çalışılsa da, fabrikalardaki çalışma koşullarının iyileştirilmesini sağlayacak yasalar hala yetersizdir. İçinde yaşadıkları olumsuz koşullar sebebiyle Manchester'daki işçiler, işçi sınıfını politik olarak temsil edebileceğini ümit ettikleri Chartist hareketi desteklemeye başlamışlardır. Hatta ülkenin dört bir yanından gelen delegeler 1839'da Parlamento'ya bir yasa önerisi de sunmuş ancak Parlamento bu öneriyi dikkate almamıştır (Duthie,1990:5).

Elizabeth Gaskell, Chartist hareketin hazırladığı bu yasa önerisinin reddedilmesini *Mary Barton* romanında da roman kahramanlarının hayatlarının dönüm noktasını işaret etmek üzere kullanmıştır.

2. BÖLÜM

MARY BARTON

Elizabeth Gaskell'ın 1848'de yayımlanan bu ilk uzun romanının bir 'toplumsal sorun' (social problem) romanı olduğu pek çok edebiyat eleştirmeni tarafından kabul edilmektedir. Bu eleştirmenlerden biri de Linda K. Hughes'dur. Hughes'a göre (1999), *Mary Barton* toplumsal sorun romanı geleneğini devam ettiren bir romandır. 'Toplumsal sorun' romanları, İngiltere'de 19.yy endüstri devriminin ardından toplumda meydana gelen hızlı değişimleri ve bu değişimlerin yaratmış olduğu sorunları konu alan roman türüdür. Gaskell'in *Mary Barton* romanı da bu dönemin sorunlarını gerçekçi bir şekilde anlatan ve "aç kırkılar" (hungry forties) olarak da nitelendirilen, zengin ile fakirin, işveren ile çalışanın arasındaki uçurumun en derin olduğu dönemin sonuna doğru yazılmıştır.

Gaskell, *Mary Barton* romanında kendisinin bizzat gözlemlediği toplumsal sorunları ve bu sorunların yarattığı toplumsal değişimleri ele almıştır. Eleştirmen Yvonne Ffrench bu dönemi şu sözlerle ifade etmektedir:

"Otuzlu ve kırklı yılların Manchester'ı endüstri döneminin ilk yıllarının en başta gelen kurbanı ve fakirlik ile hastalığın kaynağı olmuştur. Fakirlik açlığa sebep olmuş, açlık da suça sebebiyet vermişti. Fazla nüfus kirliliğe, sefalete ve salgın hastalıklara yol açıyordu" (Ffrench,1958:135).

Yaşadığı kentin içinde bulunduğu bütün bu sorunları görerek ve yaşayarak yılları geçen Gaskell'ın bu gözlem ve deneyimlerini, yazdığı romana gerçeğe uygun biçimde yansıtması çok doğaldır. Ffrench' e göre (1958), yağmuru, kirliliği, kokuları ve salgınları yaşayarak; açlık çeken yüzlerin ve gelişmemiş bedenlerin hiçbir yardım umudu olmadan su içindeki barınaklarda berbat hayatlar yaşadıklarını görmek

Bayan Gaskell'ı ateşli bir öfkeyle harekete geçirmiştir. Bütün bunların yanı sıra dokuz aylık bebeğinin ölümü ve kişisel acıları, çevresini saran her gün yaşanan trajedilere kalbini açmasını sağlamıştır.

1840'lı yılların toplumsal sorunlara yol açmasının en önemli sebebi, 1793'den 1815'e kadar devam eden Fransız savaşlarıdır. Bu savaş boyunca mısır üretimine büyük ihtiyaç olmuş, bunun sonucunda büyük toprak sahipleri ulus için üretim yapmaya teşvik edilmişler ve ürettikleri ürünleri hemen satabildikleri için de ekonomik anlamda çok rahat oldukları bir dönem geçirmişler. Ancak, küçük toprak sahipleri tek geçim kaynakları olan topraklarını bu dönemde büyük toprak sahiplerine kaptırdıkları için onların yanında düşük ücretlere çalışmak ya da daha iyi yaşam koşulları elde etme umuduyla endüstrinin gelişmekte olduğu şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Fakat şehirlere göç edenler burada da hayal kırıklıkları yaşamışlardır. Çünkü fabrikalarda ve değirmenlerde işleri daha ucuza mal etmek amacıyla kadınlar ve çocuklar erkeklere oranla daha düşük ücretlere ve daha uzun saatlerde çalıştırıldığından, şehirlerde daha büyük bir işsizlik vardır. İşsizlik, parasızlık toplumda büyük bir huzursuzluk yaratmıştır ve ilk defa 1819 da büyük bir kalabalık Manchester'da konuşma yapmak amacıyla toplanmıştır. Ancak yerel yöneticiler bir isyandan korktukları için kalabalığı dağıtmak amacıyla yeomanlardan yardım istemiştir. Kalabalığa kılıçla saldırarak müdahalede bulunulunca on bir kişi ölmüş, dört yüzden fazla kişi de yaralanmıştır. Savaşın sona ermesiyle mısır fiyatları düşmüş ve hükümet çiftçiyi korumak için ilk mısır yasasını çıkarmıştır. Böylece ülke dışından mısır alımı yasaklanmıştır. Ancak bu yasa sebebiyle mısır daha da değerlenmiş ve fakirlerin durumu daha da zorlaşmıştır. Çünkü un ve ekmek çok daha kıymetli ve pahalı hale gelmiştir ve bu yasanın kaldırılması için kampanyalar

düzenlenmiştir. Bu kampanya kötü yaşam koşullarının zirve yaptığı 1840'lı yıllarda en şiddetli şekilde dile getirilir olmuştur. Bu sebeple bu yıllara 'aç kırklar' denmektedir. 1845 yılında yaşanan onlarca sıkıntılı yıldan sonra bu yasa kaldırılmıştır. İşçiler arasında yaşanan açlık, işsizlik, kötü yaşam şartları derin huzursuzluk ve mutsuzluk yaratmıştır. Bu yaşam koşulları salgın hastalıklardan binlerce insanın özellikle küçük çocukların ölümüne sebep olmuştur. Yaşanan bu olaylar karşısında işçiler idari yöneticilerin kendi sorunlarını dinlemek ve çözüm üretmek yerine şiddete başvurduklarını görerek, bu sorunlarından kurtulabilmek için başka çıkış yolları aramaya başlamışlardır. Bunlardan en önemlisi Chartist harekettir. Mısır yasasına karşı çıkılması ekonomik sebeplere dayansa da Chartist hareket siyasi amaçlıdır. 1832'de ilk reform yasası kabul edilmiştir ancak işçilerin isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Politikacılar işçilerin içinde bulunduğu kötü şartları görmezden gelmektedir. Bu sebeple işçilerin büyük bir kısmı Chartist harekete katılmıştır. 1839'da parlamentoya altı maddelik bir değişiklik taslağı sunarlar. Bu hareketle parlamento üyelerine sıkıntılarını anlatmaya çalışan ve durumlarının en kısa sürede düzeltileceğini düşünen işçiler reddedildikleri zaman büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. *Mary Barton*'da bu konu ayrıntılı bir şekilde işlenmiş ve John Barton da bu taslağı sunanlar arasında yer almıştır (Brodetsky, 1986:14-15).

Gaskell, bu romanda tarihsel olaylarla roman kahramanlarının yaşamlarını çok gerçekçi bir şekilde bir araya getirmiştir. Gaskell, içinde bulunduğu koşullar sebebiyle işçilerin sıkıntılarını ve yaşam koşullarını en yakından görme imkanına sahiptir. Onların sorunlarını anlamakta ve bunların diğer orta sınıf tarafından da görülmesini istemektedir. Gaskell, okuyucunun yaşadığı tarihsel olaylar içinde yer

alan işçilerin hangi sıkıntıları yaşadığını Barton ve diğer işçi ailelerinin hayatlarını okuyarak haberdar olmalarını ve işçilerin neden bu eylemlerin içinde yer aldıklarını anlamalarını sağlamaya çalışmıştır.

Gaskell bir papaz eşi olması sebebiyle, Cross Caddesi Kilisesi'nde görevli olan eşine yardım ederken halkın yaşadığı sıkıntılara tanıklık etmiştir. Kate Flint'e göre (1995), Gaskell, yerel yardım dernekleri için çalışmış çorba bileti, yiyecek ve giysi dağıtmış, pazar günü okula giden öğrencilerin evlerine ziyaretler yapmıştır. Salgın hastalıklardan ölen çocukları ve ailelerin yiyecek almak için eşyalarını sattıklarını kendi gözleri ile görmüştür. Gaskell bu romanı ile endüstrileşmenin getirdiği sıkıntıları en derinden yaşayan köylü işçilerin sorunlarını dile getirerek orta sınıfın ve işverenlerin ilgisini çekmeye ve işçilere karşı anlayışlı olmalarını sağlamaya çalışmıştır. Gaskell toplumdaki sorunların kaynağı olarak işçilere gereken ilginin gösterilmeyerek, sıkıntılarının giderilmeyişini göstermektedir. Sorunlarına ilgi gösterilmeyen işçiler artık çaresizce boyun eğmemekte, kendilerine yardım edeceğini düşündükleri İşçi Sendikalarına üye olmakta ve Chartizm gibi reform hareketlerinden etkilenmektedirler. Bunun sonucunda işçiler toplumdaki yerlerini ve kimliklerini sorgulamaya ve daha iyi çalışma koşulları istemeye başlamışlardır. Bu da toplumdaki en önemli değişimlerden biridir. Gaskell, romanda John Barton karakteriyle işçi sınıfındaki bu değişimi göstermeye çalışmıştır.

Endüstri toplumunda değişim geçiren yalnızca işçiler olmamıştır. Ailenin yapısı ve ebeveynlerin rollerinde de değişimler olmuştur. İşçi sınıfı ailelerde iş birliği ve eşlerin birbiriyle yardımlaşması dikkat çekici değişimlerdir. Gaskell işçi sınıfı ailelerin hayatını ve günlük yaşamlarını okurlarına aktarırken, onların ev işlerinde yardımlaşmalarını ve birbirlerine destek olduklarını gösterir. Romanda işçi sınıfı

erkeklerin örneğın Barton, Wilson ve Job Legh'in çocuk bakımı yapabildikleri, yemek pişirip, hasta olan birine bakabildikleri görölmektedir. Patsy Stoneman, Gaskell'in romanda bu konuyu vurgulamak istediğini şu sözlerle belirtmektedir:

“*Mary Barton* romanı, işçi sınıfı babaların çocuk bakımı yapabildiklerini vurgulayan bir bölüm ile başlamaktadır” (Stoneman, 1987:70).

Bu romanda işçi John Barton ve kızı Mary asıl roman kahramanlarıdır. John, eşinin ani ölümü ile sarsılır ancak küçük oğlunun hastalık ve yetersiz beslenme sebebi ile ölümü onu yıkar. Yaşadığı bu acılar ve ekonomik sıkıntılarının sorumlusunun işverenler olduğunu düşünmektedir. İşçilerin çocukları açlıktan ölerken, işverenler evlerinde partiler düzenlemektedir. Yaşadığı sıkıntılarına çözüm bulabilmek amacıyla Barton, işçi sendikasına üye olur. Mary ise erken yaşta olgunlaşmak ve babasıyla ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bir terzinin yanında çalışmaktadır. Komşuları Jem Wilson, Mary ile evlenmek ister ancak Mary, Jem'i sevmesine rağmen bu teklifi reddeder, çünkü fabrikatör Bay Carson'ın oğlu Harry ile evlenerek babasına rahat bir hayat sürdürmeyi hayal etmektedir. John Barton ve diğer işçi sendikası üyeleri işverenlerle görüşerek işçilerin maaşlarının arttırılmasını isterler, fakat bu reddedilir. Toplantı sırasında Harry Carson, işçileri rencide edici karikatürler çizer ve bu işçilerin eline geçer. Bunun üzerine işçi sendikası üyeleri Bay Carson'ın işyerini kundaklama görevini John Barton'a verirler. Ancak Harry, binadadır ve ölür. Jem Wilson cinayetle suçlanır. Mary, Jem'in suçsuzluğunu ispatlamak için her şeyi yapar. Arkadaşı Margaret ona gerekli parayı verir ve Mary, Jem'in suçsuzluğunu ispat eder. Bu yaşadığı olaylar Mary'nin olgunlaşmasını ve kendine olan güveninin artmasını sağlamıştır. John Barton bu arada suçunu Bay Carson'a itiraf eder ve yaptığı şeyin nelere mal olacağını bilemediğini söyleyerek Carson'ın kendisini affetmesini ister.

Daha sonra Bay Carson Barton'ı ziyarete gider, Barton ölmek üzeredir ve Bay Carson, Barton'ı affettiğini söyler ve Barton, onun kollarında ölür. Romandaki bu sahne ile işçi ve işveren uzlaşmayı ve birbirini anlamayı başarmıştır. Yaşadıkları olaylardan sonra İngiltere'de daha fazla kalamayacaklarına karar veren Mary ve Jem evlenerek birlikte Kanada'ya gitme kararı alırlar.

Romanın birinci bölümünde Wilson ve Barton aileleri bir Pazar günü kırlarda gezinti yapmaktadırlar. Bayan Wilson ve Barton uzun yürüyüşün ardından dinlenmek isteyenler. Barton onlara;

“Gelin hanımlar, yeterince uzun bir yol yürüdünüz.’ Buraya oturun; bu zamanda çimler oldukça kurudur; ve hiçbirinizde hemen üşütecek kadar zayıf bünyeli değilsiniz. Oturun.’ dedi ve şefkatle ekledi “Mendilimi yere sereceğim ki elbiseleriniz kirlenmesin, siz hanımlar böyle şeylere çok dikkat edersiniz; ve şimdi Bayan Wilson, bebeği bana verin, siz eşimle konuşup onu teselli ederken bebeği ben de taşıyabilirim; zavallı kadın, Esther için çok üzülüyor” (Gaskell,1985:42).

Barton'ın kadınlara göstermiş olduğu bu şefkat duygusu ve onların rahatını düşünme inceliği, ayrıca bebeği tutup onunla ilgilenebileceğini söylemesi, işçi sınıfı erkeklerin kaba insanlar olmadıklarını, tersine becerikli, sevecen ve iyi insanlar olduklarını göstermektedir. Böyle bir insanın daha sonra yaşadığı olaylar sonucunda bir katile dönüşmesi de ayrıca dikkat çekicidir. Gaskell, yaşanan olumsuz koşulların insanları ne kadar etkilediğini ve değiştirebildiğini vurgulamak amacıyla Barton karakterini okuyucusuna her yönü ile tanıtmaya çalışmaktadır. Stoneman, Barton'ın karakterini ve işçi sınıfı erkeklerin davranış biçimlerini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Barton, ailesine bakma ve onların beslenmesini üstlenme sorumluluğunu annesinden almıştır. Kendilerini öncelikle ailelerinin geçimini sağlayan

kişi olarak tanımlayan erkekler, ‘kadının görevi’ olan çocukların hayatta kalmasını sağlama sorumluluğunu da paylaşmaktadırlar. Bu sorumluluk, ailenin dışında kalan Davenport’lar gibi komşulara yardımı da kapsamaktadır” (Stoneman,1987:71).

John Barton’ın ve George Wilson’ın Davenportların evine yardım etmeye gittiklerini, ocağı yakıp, Wilson’ın evden sıcak çay getirdiğini, Barton’ın hasta olan Bayan Davenport’a lapa pişirip yedirdiğini, George Wilson’ın Bay Davenport’la ilgilendiğini, onun küçük çocuğunu besleyerek sakinleştirdiğini görmekteyiz. Bütün bunlar orta sınıf erkeğinin yapmayacağı davranışlardır. Ancak işçi sınıfı erkekler, kadınlara atfedilen işleri rahatsızlık duymadan, bunu bir insanlık vazifesi ve yapılması gereken bir yardım olarak kabul etmektedirler ve bu davranışlarından dolayı hiçbir rahatsızlık duymamaktadırlar. Romanda önemli ikincil kişilerden biri olan Job Legh de kızı ve damadı ölünce torununa tek başına bakıp büyütmüş, ona hem anne, hem baba, hem de dedelik yapmıştır. Bu davranış kalıplarını romanda işçi-sınıfında görürken, orta-sınıfta görmek güçtür; orta-sınıf insanları hala eski gelenekselci davranış kalıplarını uygulamaktadırlar. Paylaşımçı davranış, bireyleri tek bir kimlik içine sıkışmaktan kurtarmakta ve onlara hem bir erkeğin hem de, bir kadının becerilerini kazandırarak, onların kimliklerini zenginleştirmektedir. Robin B. Colby’e göre (1995), romanda erkekler, geleneksel olarak bir erkek niteliği olarak kabul edilen gücü, geleneksel kadın niteliği olan korumacılık ile birleştirmekte, bunun tam tersi olarak Mary de, erkek nitelikleri olan bağımsızlık ve dayanıklılık özelliklerini geliştirmektedir. Bireylerin davranışlarındaki bu değişim o dönem için sıra dışı olsa da endüstrileşmenin ve çalışma hayatının getirdiği bir sonuç olarak kabul edilebilir. Bu sebeple bu paylaşımın, günümüzdeki modern çalışan kadın ile erkek arasındaki ilişkinin de temelini oluşturduğu söylenebilir.

Ancak işçi sınıfı ailelerde görülen bu değişim orta sınıf aile yapısında bulunmamaktadır. Orta sınıf ailede baba dışarıda çalışıp para kazanırken, anne evde yemek pişirip çocuklarına bakmaktadır. Orta sınıf ailede eşler arasında eşitlik yoktur.

Robin B. Colby orta-sınıf aile yapısı ile ilgili şunları ifade etmektedir:

“İşçi sınıfının tersine, orta sınıf cinsler arası ayrılık temeli üzerine kuruluydu; ücrete dayalı ekonomide kadınlar evde kalarak ekonomik anlamda tüketici işlevini üstlenirken, erkekler üretici pozisyonunda idi. Gaskell, işçi sınıfının ev halkını romanda anlatarak evde eşitlikçi bir iş paylaşımını seçenek olarak tavsiye etmektedir” (Colby,1995:37).

Romanda Wilson ve Barton aileleri işçi sınıfı eşitlikçi aile yapısına, Carson ailesi ise orta sınıf gelenekselci aile yapısına örnek gösterilmektedir.

Endüstrileşmenin getirdiği değişimlerden bir diğeri de çalışmanın bir erdem olduğu görüşüdür. Bu görüş Isaac Watts, Benjamin Franklin, Thomas Carlyle gibi dönemin kültürel olarak etkili kişileri tarafından açık bir şekilde dile getirilmiştir. Viktorya döneminde de çalışmak, ideolojik bir erdem olarak görülmekteydi. İş ahlakı hiç tartışmasız çalışmaya değer vermekte, tembelliği ise hor görmekteydi. Bu sebeple, 19.yy boyunca çalışmak olumlu bir aktivite olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın tersi tembellik ise ahlaki zayıflık olarak görülmüştür. Ayrıca zorluklara katlanabilmeyi, sebatlı ve kendine hakim olmayı gerektiren kapitalist değerler, endüstriyel bir ekonomide başarının anahtarı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, Viktorya döneminde çalışma hakkındaki tartışmaların tamamı çalışanların erkek olduğu düşünülerek yapılmıştır (Colby,1995:2-3).

19. yy da ki bu bakış açısı daha önceki dönemlerden çok farklıdır. Daha önceleri egemen olan görüş, asil olanların çalışmayacağı yalnızca sıradan insanların

çalışacağı yolundaydı. Bir kişinin çalışmaması onun asil olmasının bir işareti idi. Colby'e göre (1995), Viktorya döneminde yaşayanlar Aristo'nun iddiası olan 'bir insana en yakışan hayat tarzı boşa vakit geçirmektir' görüşünden bir hayli uzaklaşmışlardı. Ancak çalışma konusunda yapılan tüm tartışmalar erkek çalışanları içeriyordu. Kadınların çalışmasına dair her hangi bir söylem, onay ya da övgü yoktu. Bu durumun en önemli sebebi Colby'e göre (1995), Viktorya dönemi boyunca çalışmanın erkeklik, saldırganlık ve yaşam gücü ile ilişkilendirilmiş olmasıydı. Bu sebeple erkeklerin çalışması toplum tarafından onaylanırken kadının iş hayatına katılması kınanmış ve toplumdaki sosyal sorunların sebebi olarak görülmüştür. Çalışma hayatının bir erdem olduğu görüşü yalnızca erkekleri kapsayan bir düşünce olarak sunulmuştur. Ancak Gaskell bu romanda, kadının çalışmasının da bir erdem olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Endüstrileşme ile değişen toplumda kadının yeri de değişmektedir. Kadınlar çalışarak para kazanmakta ve ekonomik özgürlüklerini elde etmektedirler. Bu değişim geleneksel Viktorya döneminin kadına uygun gördüğü rolden çok farklıdır ve kolay kabul edilmeyecektir. Bu değişim, işçi sınıfını oluşturan kadınlarda görülmektedir. Orta sınıf kadını hala geleneksel kalıplarda yaşamakta ve çalışmaktadır. Romanda Mary Barton ve Job Legh'in torunu Margaret değişen toplumda kadının üstlendiği yeni rolü ve yapabileceklerini orta sınıf okuyucusuna göstermektedir. Colby'e göre (1995), Gaskell, *Mary Barton* da Viktorya dönemi kadınlarının bir işte çalışmalarının takdir edilmediği ve kabullenilmediği bir toplum yapısında karşılaştığı zorlukları anlatmaktadır.

Gaskell'ın toplumdaki bu değişimi eserinde ele almasının en önemli sebebi almış olduğu dini eğitimidir. Elizabeth Gaskell'ın Yuniteryan bir ailenin çocuğu

olması, onun hayata bakış açısını etkileyen etmenlerdendir. Yuniteryenliğin, Gaskell'ı nasıl etkilediğini Kate Flint şu şekilde ifade etmektedir:

“Gaskell'ın Yuniteryen inancı, düşünce özgürlüğünü ve mantıklı düşünmenin önemli olduğunu vurguluyordu. Yuniteryenlik, sosyal gelişimin temelini oluşturan prensibin varlığını çok önemsiyordu. Bu gelişme bilimsel keşiflerle desteklenebilirdi, fakat bu gelişme her şeyin ötesinde ahlak bilinci ve sorumlu bireylerin davranışlarına ve eylemlerine bağlıydı” (Flint,1995:2)

Colby de Gaskell'ın ve eserlerinin Yuniteryen inancının etkisi altında olduğunu düşünmektedir. Yuniteryenlik insan doğasının neredeyse sınırsız olan doğasına vurgu yapmaktadır. İnsanın gelişme gücüne yapılan bu vurgu kadınlar içinde geçerli sayılmıştır. Ayrıca Yuniteryenlik, kadınları kendilerini tanımaları ve kişisel gelişim olasılıkları hakkında da bilgilendirmiştir. Bu sebeplerden dolayı Yuniteryenlik, Gaskell'ı geleneksel ve sınırlı görüşlerin kadınlara uygun gördüğü etkinliklerin bazılarını karşı özgür bırakmıştır. Bu yüzden Gaskell, Yuniteryen bir kadın için politika ve bilim konularında bilgilendirilmemiş olmayı ve dil konusunda yeterli olmamayı sıra dışı kabul etmektedir. Yuniteryen olması sebebiyle Gaskell'ın, Viktorya dönemi kadınının toplum içindeki rolüne uymayan fikirlere sahip olması doğaldır. (Colby,1995:11)

Gaskell, kadının çalışmasını bir erdem olarak kabul ettiği için çalışmamayı ve boşa vakit geçirmeyi hoş karşılamamaktadır. Romanda çalışmayıp, hiçbir iş yapmayan, üretime katılmayan kadın tipi, Bayan Carson ve kızları aracılığı ile eleştirilmektedir. Mary'nin ve Margaret'in hayatlarının bir amacının olması, kendilerine ve çevrelerine faydalı olma çabaları ile Carson'ların tembelliği tezat

oluşturmaktadır. Romanda Sophy Carson yorgunluktan şikayet etmekte kardeşi Helen ise onu onaylamaktadır;

“Evet, oldukça yorgunum. Dansın ertesi günü insan hiçbir şey yapamayacak kadar yorgun oluyor” (Gaskell,1985: 255).

Bayan Carson da her ne kadar eskiden fabrikada çalışmış olsa da artık o da tembelleşerek gücünü ve amacını yitirmiştir. Gaskell baş ağrısı çeken Bayan Carson’ın çalışmamaktan bu hale geldiğini belirterek çalışmasını tavsiye etmektedir;

“Bir haftalığına yanındaki hizmetçilerinin yaptığı işleri yapsa; yatakları, sofrayı toplasa, halıları çırpasa ve sabahları kapalı arabasına binmeden, mantosunu, şalını, kürklü botlarını ve şapkasını giymeden sokağa çıkıp temiz hava alsın, kendisine her gün yutmaya alıştığı şurupları içmekten daha çok yardımı dokunurdu” (Gaskell,1985:254).

Romanda Barton da kızı Mary’nin bir hanımefendi, yani hiç bir iş yapmayan biri olmasını onaylamamaktadır;

“Onu, hiçbir şey yapmayan, yalnızca alışverişi düşünen ve bütün öğleden sonrasını piyanosuyla çığlık çığlığa şarkı söyleyerek geçiren ve yatağına yattığında kendisinden başka tanrının hiçbir kuluna hayrı dokunmamış bir leydi olarak görmektense, İncilde tavsiye edildiği gibi, alınının teri ile ekmek parası kazanırken görmeyi tercih ederim” (Gaskell,1985:44).

Gaskell değişen toplumda kadının yerinin değişmekte olduğunu okuyucusuna anlatmaya çalışmaktadır. Viktorya dönemi gelenekselci bakış açısı yerine daha modern ve daha özgür bir kadın modelini ortaya koymaktadır. Mary Lenard’a göre (1999), Gaskell, açıkca kadın haklarını savunan sosyal reformun duygusalci kültürel söylemlerinden etkilenmiştir. Ancak Gaskell’in Yuniteryen olması onun zaten kadına ve toplumdaki yerine modern bir bakış açısına sahip olmasını sağlamaktaydı. Colby’e

göre (1995), Yuniteryenler kendi kişisel doğrularını izlemeye mecburdurlar ve bu gerçeği toplumun aktif bir üyesi olarak eylemleriyle ifade etmelidirler. Bu sebeple, Gaskell doğruluğuna inandığı kavramları romanında ele almıştır. Colby bu konuda şunları belirtmektedir:

“Gaskell, *Mary Barton* da endüstri romanı türünü kullanarak egemen olan cinslerin birbirinden ayrılığı ideolojisini eleştirmekte ve kadınların bir amaca hizmet eden işe ihtiyaçları olduğunu ifade etmektedir. Kadın haklarını savunan bir beyanda bulunmakla, onların kamu alanına katılmalarının uygunluğunu onaylamaktadır” (Colby,1995:33).

Gaskell, romanının ilk sayfalarına işçi sınıfı yaşam tarzını özellikle de fabrikada çalışan işçi kızları ifade eden sahne ile başlamaktadır;

“Yaşları on iki ile yirmi arasında değişen birkaç grup genç kız keyifli ve yüksek sesle konuşarak neşeli adımlarla geliyorlardı. Pek çoğu fabrika işçisi idi, dikkat çekici bir güzellikleri yoktu; hatta bir, iki istisna dışında ortalamanın da altında bir güzellikleri vardı. Yoldan geçenlerin ilgisini çekebilecek tek şey fabrika işçileri arasında sıkça görülen, keskin ve zeki bir yüz ifadesine sahip olmalarıydı” (Gaskell,1985:40-41).

Gaskell’in amacı daha romanın en başından itibaren işçi sınıfı genç kızların güçlü ve canlı olduklarını göstererek, onları aktif, kendine güvenen ve akıllı kişiler olarak nitelendirmektedir. Colby’e göre (1995), Gaskell, işçi sınıfının hayatını olumlu bir şekilde sunarak, kadınların hayatını geliştirip, zenginleştirecek içlerindeki bazı nitelikleri desteklemektedir ve çalışmanın kadınsı özellikleri yok ettiği inancını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Gaskell romanda kadınların çalışmasını sakıncalı bulan karakterler aracılığı ile bu fikrin yanlış olduğunu ifade etmeye çalışır. Bunlardan biri de Bartondur. Barton,

evin dışında özellikle de fabrikada çalışan genç kadınların yanlış yola sapacakları endişesini taşımaktadır. Çalışıp para kazanmanın onları maddi şeylere aşırı önem verir hale getireceğine inanmaktadır, aynı Esther'e olduğu gibi. Ancak Mary teyzesinin hatasını tekrarlamamıştır. Daha iyi bir sosyal konum elde etmek için Harry Carson'ın ilgisine bir süre cevap verse de daha sonra aklını kullanarak bunun yanlış olduğunu anlamış ve bu hatadan geri dönmüştür. Mary'nin, Jem'in suçsuzluğunu kanıtlayabilmek için trenle zor bir yolculuk yaparak Liverpool'a gitmesi de onun kendine güvenen becerikli bir genç kız olduğunu gösterir. Ayrıca bunlar yetmezmiş gibi bir de hayatında ilk defa bir kayıkta sarsılıp, sallanarak kaba ve sert görünüşlü iki adamla beraber deniz yolculuğu yapmıştır. Romanda Margaret da görme kaybına uğrayacağını bildiği halde ailesine destek olmak için çalışmıştır. Gözleri görmediği zaman da evde boş oturmaz. Sesinin güzel olması nedeniyle şarkı söyleyerek para kazanır, ailesine ve arkadaşlarına yardım eder. Hatta Mary'nin yaptığı gezinin finansörü olur. Roman da çalışkanlığı ve aktifliği ile öne çıkan Mary ve Margaret, değişen toplumun yeni kadınlarını temsil ederler. Bütün bunları yapabilen Mary ve Margaret, Carson'ın evde oturup hiçbir şey yapmayan kızları ile kıyaslandığında orta sınıf kadınının ne kadar pasif yaşadığı daha iyi görülmektedir. Colby' e göre (1995), Gaskell, romanda işçi sınıfını temsil eden Mary'nin huzurlu ve yararlı hayat amacını överken, çay saati zamanına kadar ne yapacağını bilemeyerek sıkılan Carson ailesinin kızları aracılığı ile de orta sınıfı ve onların pasif yaşamlarını eleştirmektedir:

“Bir gece önce iki büyük kız kardeş bir partiye katılmışlardı ve bu sebeple isteksiz ve uykuluydular. Bir tanesi ‘Emerson’ın Denemeleri’ni’ okumaya çalışırken uykuya daldı; diğeri ise yeni müzik parçaları arasından beğendiğini seçebilmek için sayfaları çeviriyordu” (Gaskell,1985:254).

Gaskell romanda her ne kadar kadınların çalışmalarına ve aktif olmalarına olumlu yaklaşıp da orta sınıfın değer yargılarına ve geleneksel bakış açısına tamamen zıt düşmemek için çalışma hayatının kadın için olumsuz yönlerinin de olabileceğini farklı karakterler aracılığı ile belirtmekte ve hatta onları Esther gibi büyük hatalar yapabilecekleri konusunda uyarılmaktadır. Evli bir kadın için çalışma hayatının zorluklarını Bayan Wilson, Mary'e şöyle anlatır:

“Eşleri fabrikada çalıştığı için barlara giden dokuz adam tanıyorum; iyi insanlar ama sanki hiçbir zararı olmayacakmış gibi küçük çocuklarını bakıcıya bırakıyorlar ve evlerini temizlemiyorlar, evlerinin ocağında yanan bir ateşleri de yok ki eşlerinin evde kalmalarını sağlayacak bir çekiciliği olsun, öyle değil mi? Kısa sürede kocaları temiz, aydınlık ve ocaktaki ateşi ile onlara hoş geldin diyen barları keşfediyorlar” (Gaskell,1985:165).

Daha önce de belirtildiği üzere, Barton da kadınların fabrikalarda çalışmasına karşıdır. Mary'nin bir terzinin yanında çalışarak daha az para kazanmasını tercih etmiştir. Çok para kazanmanın genç kızları kötü etkilediğini düşünmektedir. Bir genç kızın kendine maddi olarak bakabiliyor olması, onun kibirli olmasına ve süslü giysilere fazla önem vermesine yol açabilir, baldızı Esther'e olduğu gibi. Barton ayrıca çalışmanın kadına sağladığı özgür hareket edebilmeyi de başka bir tehlike olarak görmektedir. Colby bu konuda şunları belirtmektedir:

“Gaskell Barton'ın bu endişelerini paylaşmamaktadır. Mary Barton bir süre fabrikatörün oğlu Harry Carson'ın gösterdiği ilgiyi kabul etmiş ve kendisinin de bir gün hanımefendi olacağını hayal etmiştir. Ancak onun bu sosyal statü elde etme isteği babasını rahat ettirme isteğinden kaynaklandığı için hoş görülebilir” (Colby,1995:38).

Ayrıca Mary gerçekte Jem'i sevdiğini anlayınca Harry'den ayrılmıştır. Mary sağduyusu ve akli sayesinde kendisini zor bir duruma düşmekten kurtarmıştır. Gaskell, Mary örneğini vererek akıllı kararlar alındığı zaman çalışmanın, kadınların hayatında olumsuz olaylara yol açmayacağını göstermek istemektedir.

Gaskell'ın *Mary Barton*' da ifade ettiği toplumsal sorunların genelde işçi sınıfını etkilediğini görmekteyiz. Gaskell orta sınıf okuyucusuna işçi sınıfının sorunlarını aktarırken, değişen toplumu ve işçilerin değişimlerini de aktararak orta sınıfın, işçi sınıfını daha iyi tanıyıp onlara yakınlık duyarak, sorunlarına ilgi göstermelerini sağlamaya çalışmıştır. Gaskell, *Mary Barton*' ı yazarken içinde yaşadığı toplumun sorunlarını ele almış ve gerçek hayatta yaşanan sıkıntıları tarihsel gerçeklerle destekleyerek okuruna sunmuştur. Romanda anlatılan olayların bazıları, örneğin Chartist dilekçelerinin Parlamento'ya sunulması, kurmaca değildir. Anlatıldığı olaylar kurgu değildir. Onun olaylara bakış açısı, elbette almış olduğu dini eğitimi yansıtmaktadır. Gaskell, orta sınıftan gelmektedir, ancak yaşadığı hayat ona olaylara köylü-işçi sınıfının penceresinden de bakabilmeyi sağlamıştır. Christopher Harvie bu konuda şunları söylemektedir:

“Gaskell bu bilgilerini açık fikirli orta sınıftan insanların sınırlı eleştirileri ile birleştirmiştir. Her iki tarafında daha anlayışlı ve sevecen olmalarının işverenler ile işçiler arasındaki sosyal çatışmaya engel olmaya yeteceğine inanmıştır. Gaskell romanın önsözünde şöyle yazmıştır ‘ekonomi politikasından ve ticari teorilerden hiç anlamam’. Gaskell’ın egemen olan ideolojiye karşı çıkmak gibi bir niyeti yoktu. Fakat Gaskell’ın, ticari sıkıntıların sebep olduğu işçi sorunlarını anlaması, kendi içinde güçlü bir tartışmayı barındırır” (Harvie,1976:367).

Bununla birlikte işçi grevleri ve Chartist hareketlere karşı orta sınıfın kaygılarını da paylaşmış ve olası şiddet eylemlerinden kaygı duymuştur. Romanın yazıldığı yıl olan 1948, ekonominin dibe vurduğu ve Chartist eylemlerin olduğu bir yıldır. Grace Moore'un ifade ettiği gibi:

“1848, elbette Kennington Common'daki son Chartist toplantıyı işaret etmektedir. Temelde barışçı bir toplantı için 10,000 özel polisin olası şiddet eylemleri ile ilgilenmek üzere buraya yönlendirilmesi, derin bir sınıfsal gerginliğin hala egemen olduğunu göstermektedir. Ayrıca 1848, Fransa, Prusya, Avusturya ve İtalya'da devrimin olduğu yıldır ve böylesi ateşli bir hareketin Britanya'ya yayılacağı endişesi vardır” (Moore, 2004:27).

Gaskell bu sebeplerden dolayı orta sınıfın, işçi sınıfına karşı geliştirdiği yaygın endişeyi anlamak ve paylaşmakla birlikte orta sınıfın işçi sınıfının sorunlarını da anlaması gerekliliğinin farındaydı. Bu nedenle tarafları birbiri ile yakınlaştırmaya çalışmaktadır. Ayrıca dini eğitiminin öğrettiği ilkelerden olan affedebilme, bağışlama ve yardımlaşmanın önemi özellikle zenginlerin fakirlere yardım etmesinin gerekliliği romanda sık sık vurgulanmıştır. Yazar, toplumdaki sorunların çözümüne ilişkin kesin çözüm önerileri sunmamıştır. Fakat bu sorunların giderilebilmesi için insanların sorumluluk sahibi bireyler olmaları gerektiğini ve çevresindekilere yardım etmeleri gerektiği ve karşılıklı anlayışla sorunların çözülebileceğini anlatmıştır. Romanda ayrıca gücü temsil eden parlamentonun işçilerin sorunlarını görmezden gelip onlara söz hakkı vermeyerek görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyişinin, toplumda yine gücü temsil eden zenginlerin fakirlere yardım etme sorumluluklarını yerine getirmemelerinin de toplumda sınıflar arası husumet oluşumuna sebebiyet verdiğini dile getirmiştir. Bu sebeple Gaskell, *Mary Barton* da yaşanan sıkıntıları gerçekçi bir

şekilde aktararak orta sınıfın harekete geçmesi ve fakirlerin sıkıntılarını paylaşmaları için bir çağrıda bulunarak orta sınıfın işçi sınıfına daha anlayış ve sempati ile yaklaşımlarını sağlamaya çalışmıştır. Eagleton ve Pierce gibi eleştirmenlere göre (1979), Bayan Gaskell gerçekçi bir şekilde işçi sınıfının yaşam koşullarını sergileyebilmekte ve hatta bu koşulların sosyal sorunlara nasıl sebebiyet verdiğini ortaya koyabilmektedir. Gaskell, bu sorunların çözümünün de ancak bireyler arası sosyal iletişimin kurulabilmesi ile mümkün olacağını belirtmektedir.

Gaskell, bu romanındaki karakterler hakkında yakın bir gözleme dayanan, ayrıntılı betimlemeler yapıyor. İşçilerin yaşadıkları yerleri ve nasıl yaşadıklarını küçük ayrıntıların üzerinde durarak anlatıyor. Örneğin; Barton ailesinin komşuları Wilson ailesini çaya davetleri sırasında evin içi, eşyalar, tabaklar ve ikram edilen yemekler bütün detayları ile anlatılarak, böyle bir evin gerçekten var olduğunu okuyucunun düşünmesi sağlanmaktadır. Gaskell, böylece işçileri normal sıradan insanlar olarak yaşam alanları ile ortaya koymaktadır. Gaskell bunu başarabilmek için gerçekçi ve ayrıntılı bir üslup kullanmıştır. Ancak bunu roman kahramanlarının duygu ve düşüncelerini aktarırken de uyguladığı için anlatım okuyucuyu etkilemektedir. Eleştirmen Stephen Gill romanın giriş bölümünde şunları söylemiştir:

“Bayan Gaskell’in gerçek gücü nesnelere ve mekanlara değil duygulara gerçekçi ifade edişinden kaynaklanmaktadır” (Gill,1985:17).

Gaskell, bu romanın daha ilk bölümlerinden başlayarak toplumda var olan sınıfsal farklılıkları ortaya koymaktadır. İşçi sınıfı ile orta sınıfın farklı değerleri temsil ettiklerini ve aralarında ahlak ve etik değerler açısından da farklılıklar bulunduğunu belirtmektedir. Stoneman’a göre (1987), *Mary Barton* iki ahlak

anlayışı arasındaki farklılıkları belirtmektedir. İşçi sınıfı korumacı ve yardımsever özellikler taşıırken orta sınıf mal sahibi, otorite ve kanunu temsil etmektedir.

Elizabeth Gaskell, *Mary Barton*’ da köy kökenli işçilerin bir endüstri merkezi olan Machester’deki yaşamlarından kesitler vererek onların tüm toplumu etkileyen sorunlarını anlatmaktadır. Stoneman, işçilerin yaşadıkları sorunun uyum sağlayamamaktan kaynaklandığını belirtmektedir:

“Gaskell’in şehirleşmiş işçileri ikinci ya da üçüncü nesildir. Kırsal çevrenin ürünü olan toplumsal davranışlar, alışkanlıklar ve ahlak kuralları şehir kapitalizmine uygun değildir. İşçiler bu yeni duruma uyum sağlamada yetersiz kalmışlardır” (Stoneman,1987:73).

Gaskell romanın ilk bölümüne Barton ve Wilson ailelerinin birbirleriyle olan samimi ilişkilerini ve dostluklarını göstererek başlamaktadır. John Barton ve George Wilson fabrika işçisidir ve çalıştıkları müddetçe maaşları olacağından çalıştıkları işyerlerinin kapanması, onları açlık ve sefalete düşürmeye yetecektir. John Barton işçi sendikası üyesidir ve eşinin ölümünden sonra aktif bir üye olur. Barton’ın sendika üyesi olması, onun işçi sınıfının sorunlarıyla da yakından ilgilenmesine sebebiyet vermiştir. Gaskell, romanın 3. bölümünde Mary’nin, babasının aktif bir işçi sendikası üyesi olduğundan haberdar olduğunu, ancak yaşının küçüklüğü sebebiyle işçi ve işveren arasındaki farklılıklardan ise habersiz olduğunu belirterek, toplumda sınıfsal farklılığın varlığına işaret etmekte ve fabrikaların bulunduğu yerlerde bu farklılıkların sürekli sorun yaratan bir konu olduğunu belirtmektedir. Bu farklılıkları gözlemleyebilenlerden biri de John Barton’ dır. Gaskell, Barton’ın neler hissettiğini okuyucuya şöyle aktarmaktadır:

“John Barton gibi fakir bir dokuma işçisi için kendisi açlık çekerken, patronunun lüks bir evden daha büyük ve lüks bir eve taşınmasını ve hatta bunları yapabilmek için değirmenini satıp işçilerini işsiz bırakmasını izlemek şok ediciydi” (Gaskell,1985:59).

Barton kendileri çocuklarına ekmek götürebilmek için düşük ücretlerle çalışıp çabalarken çalışanlarının sayesinde zengin olan patronlarının böylesi farklı hayatlar sürdürmesini şaşkınlıkla izlemektedir. Gaskell burada bir gözlemini daha okuyucu ile paylaşır:

“Dokuma ve iplik işçileri odalarda ve bodrum katlarında yaşamak zorunda bırakıldıkları için evlerini boşaltmışken, büyük lüks evler de hala oturanlar var. İşçi, işsizliğin sebep olduğu boş zamanını sokaklarda dolaşarak geçirip onu evde şikayet etmeden bekleyen solgun yüzlü eşini ve biraz yiyecek için boşuna ağlayan ölümün eşiğindeki hasta çocuklarını düşünürken, konser salonları hala dolu, lüks yiyecek dükkanları hala müşteri bulabiliyordu” (Gaskell,1985:59-60).

Gaskell, kendi kişisel gözlemlerini Barton’ın gözlemleri aracılığıyla okuyucuya aktarırken amacı işveren ile işçi arasındaki farklılığın kabul edilebilir makul düzeyden çıktığını vurgulamakta ve orta sınıf okuyucu kitlesinin vicdani duygularına seslenerek onları duyarlı olmaya çağırmaktadır. Gaskell, Barton’ın oğlunun hastalık ve iyi beslenememekten dolayı ölümünün ardından işverenlere karşı yüreğinin nasıl nefretle dolduğunu okuyucunun hayal edebileceğini söyleyerek okuyucuyu onun duygularını anlamaya çağırmaktadır. Bütün bunları ayrıntılı bir şekilde anlatmasının amacı Barton’ın kimliğinde tüm işçilerin benzer duyguları taşıyabileceklerine işaret ederek bu duygulara sahip olan işçilerin bu noktaya nasıl ve hangi sebeplerden geldiklerini göstermek ve toplumda var olan sorunların kaynağını herkesin görmesini sağlamaya çalışmaktadır.

John Barton oğlunun ölümünden sonra pek çok işçi sendikası toplantısında başkanlık görevi yapmıştı ve delege üyesi olup bir Chartist olmayı istiyordu ve onun emrinde her şeyi yapmaya hazırdı. Ancak Gaskell şu anda ekonomik olarak iyi bir dönemde olduğundan her şeyin teoride kaldığını ve eyleme geçilmediğini belirterek yine okuyucuya mesaj veriyor. Gaskell, işçilerin patronlarının kendi sorunlarına duyarsız kaldığını ve onlardan gerekli yardımı alamadıklarını gördükleri zaman da kendi sorunları ile ilgilenen başka oluşumların içinde yer almaya başladıklarını belirtmektedir. Ayrıca işçilerin ekonomik sorunlarla boğuşmadıkları zaman da içinde yer aldıkları bu oluşumların toplumu ayrıştıracak şiddet içeren eylemlere sebep olmadığına dikkat çekmektedir.

John Barton, arkadaşı George Wilson ile yapmış olduğu bir konuşmada zenginlerin fakirlerin halinden anlamadıklarını ve yardım etmemelerini eleştirmektedir:

“Eğer ben hasta olsam gelir bana bakarlar mı? Oğlum ölüm döşeginde hasta yatsa zengin adam onun hayatını kurtarabilecek et suyu çorba veya şarap getirir mi? Eğer ben haftalardır işsiz isem kış geldiğinde yakacak kömür, yatağa serecek çarşaf yoksa ve yırtık pırtık giysilerden zayıf kemikler görünüyorsa, pek çok giysisi olan zengin adamın eğer saçma bir dine inanmıyorsa giysilerini benimle paylaşması gerekmez mi? Fakirler, yalnızca fakirler fakirlere böyle yardımda bulunurlar. Zenginler fakirlerin sıkıntılarını bilmezler. Eğer bilmiyorlarsa da bilmeleri gerekir. Bizler çalışabildiğimiz müddetçe onların köleleriyiz. Alnımızın terleriyle onların servetlerinin artmasını sağlıyoruz. Buna rağmen iki farklı dünyadaymış gibi birbirimizden ayrı yaşıyoruz. Dives ve Lazarus gibi farklıyız” (Gaskell,1985:45).

Gaskell burada zenginleri fakirlerin sorunlarına duyarsız kaldıkları için eleştirmektedir. Ayrıca dinin getirdiği emirlerden de uzaklaşmanın yanlışlığını vurgulamaktadır. Zenginleri, İncil okumaya davet etmektedir. Gaskell'ın İncil ve din konusunu ilerleyen bölümlerde de tekrarladığı görülmektedir. İncil okumanın bireylere insani vazifelerini hatırlatacağını ve toplumdaki kardeşlik ve yardımseverlik duygularını arttırarak insanların birbirlerini anlayıp sevmesini sağlayacağını düşünmekte ve toplumsal sorunların da bu şekilde bireysel çabalarla aşılabileceğini göstermektedir. Romanın altıncı bölümünde fakirlerin birbirleri ile dayanışma halinde olduğunu gösteren bir sahne daha karşımıza çıkmaktadır. Bay Carson'ın fabrikasında çalışmış olan Davenport çok kötü koşullar içindeki karanlık bir bodrum katında yaşamaktadır ve işsiz kalınca yiyecek alabilmek için eşyalarını satmış ama yinede açlık ve sefaletten kurtulamamıştır. Üstelik tifüse yakalanmıştır, çocukları ile eşi günlerdir aç ve susuz kalmıştır. George Wilson, John Barton dan yardım ister. Davenport' ların perişanlığını gören Barton tekrar evine döner ve:

“En iyi ve tek paltosunu, sarı-kırmızı ipek mendilini, tabaklarını ve diğer değerli şeylerini rehin dükkanına götürür ve karşılığında beş şilin alır. Bu parayla et, bir somun ekmek, mumlar, patates ve biraz kömür alır”
(Gaskell,1985:99).

Gaskell'ın bu yardımlaşma sahnesi çok etkileyicidir. Aslında Barton da zor koşullarda yaşamaktadır ancak kendisinden daha zor koşullarda olan birini gördüğünde fakirlerin ne kadar cömert olabildiklerini göstermesi açısından bu sahne önemlidir. Barton, Davenport'ların evine varduktan sonra da lapa pişirerek açlıktan bayılmış olan Bayan Davenport'u beslemeye çalışır. Bu sahne okura ayrıca işçi sınıfı erkeklerinin ev işlerinde ve hasta olan birine bakma konusunda da beceri sahibi olduklarını göstermesi açısından önemlidir, çünkü orta sınıf erkeği bunu

yapamamaktadır. Bu arada Wilson da, Bay Carson‘ın evine yardım istemek için gitmiştir. Gaskell, Casron‘ların evini ve lüks eşyalarını ayrıntılı bir şekilde anlatarak okuyucunun Davenport‘un yaşam koşulları ile Carson‘ın koşullarının kıyaslamasını yapmaktadır:

“Bay Carson‘ın evi güzeldi ve hiçbir masraftan kaçınmadan döşenmişti”
(Gaskell,1985:105).

Zenginlik içindeki Carson‘ın Barton‘dan daha fazla yardımda bulunmasını beklerken o, ancak pazartesi günü kullanabileceği ve ayakta tedavi için sıra belgesi verir ve oğlu Harry Carson da beş şilin verir ki bu miktar Carson‘ın kızına çiçek almak için harcayacağı paradan çok daha azdır. Burada yaşanan olayla, Barton‘ın daha önce fakirlere yalnızca fakirlerin yardım ettiği görüşünü destekleyen bir durum ortaya çıkmaktadır. Gaskell, adeta okuyucuya Barton‘ın bu düşüncelerinde yanılmadığını göstermektedir. Çünkü Carson işçisine gerekli yardımı yapmayarak üstüne düşen sorumluluğu yerine getirmemiştir. Stoneman‘a göre (1987), Gaskell, fabrika sahiplerinin işçi sınıfını yarattığını düşünmekte ve bu sebeple de çalışanlarına karşı sorumlulukları olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Gaskell bu olayları okuyucuya aktararak, Barton‘ın içinde bulunduğu durumun ve yaşadığı olayların onun duygu, düşünce ve kararlarını etkilediğini, işçi sendikasının aktif bir üyesi ve bir Chartist olmasına sebebiyet verdiğini belirtmektedir. Romanda Flint‘e göre (1995), pek çok sahne aracılığı ile, örneğin Davenport‘ların kötü kokulu bodrum katı ile değirmen sahibi Carson‘ın evinin lüks ortamının kıyaslaması yapılarak, Gaskell, umutsuz bir işçinin önce bir Chartist‘e dönüşebileceğini ardından da Carson‘ın oğluna kimin suikast yapacağını oylanmasında adının ön plana çıkmasına izin verir hale gelişini ortaya koymaktadır. Bu suikast olayıyla Gaskell, hem kendisinin hem de orta

sınıfın ortak endişesi olan sınıf çatışmasının yaygın şiddet eylemlerine dönüşmesi ihtimalini ortaya koymaktadır. Gaskell on beşinci bölümde sınıf çatışmasının artmakta olduğunu belirterek Frankenstein ve canavarı imgesini kullanmıştır:

“Eğitimsiz insanların davranışları bana göre iyi ile kötü arasındaki farkı bilmeyen ve ruhu olmadan insan davranışları sergileyen Frankenstein’in davranışlarına benzemektedir. Bu insanlar yaşam için ayağa kalkıyorlar; bizi tedirgin ediyorlar ve biz onların düşmanı haline geliyoruz. Arkasından zafer kazanmış gücümüzün üzüntü verici anında gözlerini sessiz bir suçlama ile bize dikiyorlar. Neden biz onları yarattuk, onlar nedir; huzur ve mutluluk gibi içsel zenginlikleri olmayan güçlü bir canavar mı?” (Gaskell,1985:219-20).

Eleştirmen Stoneman, Gaskell’in Frankenstein imajını, işçi sınıfını yaratanların da işçi sorunlarının oluşumunda pay sahibi olduğunu vurgulamak için kullandığını belirtmektedir. Stoneman bu konuda şunları söylemektedir:

“Aile tipi ekonomide çocukların bakımı annenin ilgi alanındadır, fakat Frankenstein modeli ekonomide annelik görevinden vazgeçilmektedir. Canavar pek çok şeyden yoksun bırakılmış, sosyalleşememiştir ve kendi kendini eğitmeye terk edilerek, kökeni, kimliği ve amacını sorgulayan soruları saplantı haline getirmiştir” (Stoneman,1987:74).

Stoneman işçilerin kimlik arayışlarına girmelerinin sebebi olarak uygulanan ekonomi modelini ve ayrıca işçi sınıfının eğitimsiz cahil bırakılarak onlara kendilerini geliştirme imkanlarının sağlanmamasını göstermektedir. Bu koşullar altında her şeyden yoksun bırakılarak yaşayan işçiler kim olduklarını, toplumdaki yerlerinin ne olduğunu ve neden daha iyi koşullarda yaşayamadıklarının sorgulamasını yaptıklarını ve bunu sorgulamaktan vazgeçemediklerini belirtmektedir. Gaskell romanda, işçilerin Parlamento’ da yapmak istedikleri konuşma ile sıkıntılarının sorumlusu olanlardan

sorunlarına çözüm getirilmesini ve kendilerinin bir birey olarak tanınmalarını beklemediklerini ifade etmektedir. Stoneman, devlet ve işçi arasındaki ilişkiyi baba evlat ilişkisine benzeterek şunları belirtmiştir:

“Canavar konuşması ile yaratıcısıyla yüz yüze gelmiştir; Barton Chartist dilekçeyi Parlamento’ya götürmüştür. Konuşma sembolik düzene katılma beklentisini dile getirmiştir; dilekçe ile adeta ‘baba’ tarafından ‘yetişkin’ olduğunun kabul edilmesi beklenmekte, işitilme ve yanıt alabilme hakkı iddia edilmektedir. Ebeveynden red cevabının alınması ile canavar reddedilmeyi ve düşmanlığı öğrenir” (Stoneman,1987:74).

Romanın on beşinci bölümünde Barton diğer işçi sendikası üyeleri ile birlikte parlamento da konuşma yapıp sorunlarını dile getirebilmek umuduyla gittikleri ve başarısızlıkla geçen Londra seyahatlerinin ardından büyük bir düş kırıklığı yaşar, adeta yıkılır. Üstelik sendika üyesi olduğu ortaya çıktığı için işini de kaybetmiştir ve açlıkla mücadele etmek zorundadır. Gaskell bu durumun Barton’ın bedensel ve psikolojik sağlığını bozduğuna dikkat çekmektedir:

“Bundan sonra uzun sürecek bir bedensel sıkıntı dönemi başladı; bir öğün beslenmenin ardından gün boyu açlık; kendisini acıya katlanabileceğine inandırmaya çalışsa ve pek çok erkeğin yaptığı gibi buna önem vermese de beden huzursuzluk verici duygularla intikamını aldı. Somurtkan ve asık yüzlü bir hal aldı...zihni artık gençliğindeki ya da mutlu olduğu zamanlarda ki gibi elastik değildi;ümidini yitirmişti ve ümidini yitiren birinin yaşaması zordu...doktorlar bu duruma değişik isimler veriyorlar, monomania deniyordu” (Gaskell, 1985:218)

Gaskell Barton’ın afyon kullanmasının da onun sağlıksız düşünmesine sebebiyet verebileceğini kabul etmekte ancak onu afyon kullanmasından dolayı suçlamadan önce okurlara, kendiniz ümit olmadan ve ayrıca çevrenizdeki insanların

sizinkiyle aynı sebeplerden umutsuzluğa düştüğünü ve onların bakışlarında yoksulluk sebebiyle acı çekerek ezildiklerini görerek yaşamayı denemelerini söylemektedir:

“Sizde hayatı ve onun acılarını unutmak istemez misiniz? Afyon, sizin kısa sürede olsa unutmanızı sağlar” (Gaskell,1985:219).

Gaskell bu sözlerle, Barton’ı suçlamanın doğru olmadığını ifade etmektedir. Gaskell ayrıca John Barton’ın sık sık onun dünya üzerindeki kaderini belirleyen zengin ile fakir arasındaki farkı düşündüğünü, hepsini de Tanrı yarattığı halde neden bu kadar birbirlerinden ayrı ve uzak olduklarını, menfaatlerinin bu kadar birbirinden farklı olmasının Tanrının isteği olmadığına göre o zaman bunu kimin yaptığını anlamaya çalıştığını belirtmektedir. Gaskell burada da dini öğütler vererek okurun dini duygularına sesleniyor, toplumda yaşanan sorunun, zenginlerin tanrının isteklerinden uzaklaşarak yaşamaları sebebiyle oluştuğunu ve tanrının böyle bir düzeni kurmadığını, zenginlerin fakirlere yakın olmalarını ve böylece onların sorunlarını görerek yardım etmeleri gerektiğini belirtmektedir.

Romanda yine on beşinci bölümde işverenlerin yeni işçi alımı yapacaklarına dair ilana çıktıkları belirtilmektedir. Bunu duyan komşu şehirlerde yaşayan işçiler evlerinde açlıktan yorgun düşmelerine rağmen Manchester’a gelerek greve destek verme kararı alırlar. Hepside perişan, aç ve ayakları yara bere içindedir. Gaskell bu bölümde işçi sendikalarının da büyük hatalar yaptığını belirtmektedir:

“Ve şimdi İşçi Sedikalarının gerçek hataları başladı. Bu düşük miktardaki ücretlere çalışmak ya da çalışmamak kararını, akıllıca olsa da olmasa da işçiler verecekti ve bu kararların hepside birbirinden kötüydü. Fakat İşçi Sedikalarının diğerleri üzerinde baskı yapmalarına hakları yoktu..

.Patronların baskılarını tiksindirici bulurken neden sendikalar diğerlerine baskı uyguladı? Çünkü işçiler heyecanlandığında ne yapmaları gerektiğini bilmiyorlardı.” (Gaskell,1985:223)

Gaskell bu sözleri ile işçi sendikalarının yanlış kararlar vererek işçilerin sorunlarını çözmede yetersiz kaldıklarını ve heyecanlı işçileri nasıl kontrol edeceklerini bilemediklerini belirtmektedir. Ayrıca işverenler gibi işçilere baskı uygulayarak, işverenlerden pek de farkları olmadığını ifade etmektedir.

Gaskell, ilk defa bu bölümde halkı koruması geren polislerin de işçilere karşı çok sert davrandıklarını göstermektedir:

“Zavallı köylü dokuma işçilerinin güvenliğini sağlamaları gereken polislere, yargıçlara ya da hapisanelere ve katı cezalara aldırmadan, ve onları aç bırakacak ücretlere çalışabilmek için ağır adımlarla Burnley, Padiham ve diğer yerlerden gelen sıkıntı içindeki fakir adamların yolları kesildi ve dövüldüler ve yol kenarlarında yarı ölü halde bırakıldılar. Polis bir araya gelen tüm işçi gruplarını dağıttı, onlarda kasabanın yarım mil dışında tekrar bir araya gelmek üzere sessizce birbirlerinden ayrıldılar.” (Gaskell,1985:223)

Polisler, burada hükümetin almış olduğu kararları uygulayan güç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Manchester da grev yapanlara engel olamamışlardır. Stoneman’a göre (1987), grevcileri yalnızca kanunla sınırlamak anlamsızdır. Polislerin ülkenin düzenini koruma görevleri vardır. Ancak asıl görevleri suç işleyeni yakalamak ve suçsuz olanı korumaktır. Onlar tüm toplumun polisidir ve tek bir sınıfa hizmet edemezler. Bu sebeple yalnızca orta sınıfın polisi de değildirler. Ancak romanda Gaskell, polisin orta sınıfın haklarını korurken, asıl suçsuz olan işçi sınıfına suçlu muamelesi yaptığını ifade etmektedir. Stoneman’a göre (1987), *Mary Barton* da kanunu temsil edenler yalnızca suç değil aynı

zamanda saygın olmayanların konuşmasını da önlemektedirler. Bunun için Gaskell, John Barton'ın dilekçeyi sunmaya gittiğinde Londra polisi tarafından dövülüşünü, Esther'in Barton ile sokakta yaptığı konuşmanın ardından 'çok açık bir serserilik vakası' sebebiyle tutuklanışını ve Jim'in Harry Carson ile sokakta yaptığı tartışmayı örnek gösterir. Tartışma sırasında Harry'nin, Jim'e bastonu ile vurmasına sessiz kalan polis, Jim'in buna karşılık olarak Harry'e vurmasına hemen müdahale ederek Harry'e şikayette bulunmak isteyip istememesini sormasını eleştirir. Stoneman'a göre (1987), polis cinayet olayından sonra açık bir şekilde intikamın temsilcisi haline gelmiştir. Carson, polis memuruna kendi hizmetkarı gibi davranmıştır ve 'adaleti' satın almaya hazırdır. Carson her ne kadar adaleti etkilemeye çalışırsa çalışsın, Gaskell, mahkeme sahnesiyle, intikam duygularına, hukukun üstün geleceğini ve adaleti sağlayacağını göstermektedir. Rüşvet alarak gerçeğin ortaya çıkmasını engelleyen avukatlar birbirlerine saldırmakta ve böylece hukuk sisteminin kendi içindeki uyuşmazlığı sergilenmektedir. Gaskell, kanunların herkes için eşit olması gerektiğini ve adaletin ne olursa olsun sağlanmasının önemini vurgulamaktadır.

Gaskell'in toplumda meydana gelen değişimleri ele aldığı ancak bu değişimleri desteklemekle birlikte bunların orta sınıf okurları tarafından hemen kabul edilmesini beklemediğini ve hatta onlarla ters düşmemeye özen göstererek çok sivri karşı çıkışlar yapmadığını, sadece bu değişimlerin insanların hayatlarında yarattığı farklı etkileri ve onların verdiği tepkileri aktararak neler yaşandığını okuyuculara aktarmakta olduğunu görüyoruz.

Bu romanda Gaskell'in okuyucularının dikkatini çekmek istediği başka bir konu da, işçi sınıfının içinde kitap okuyup bilimsel konularla, matematik

problemlerinin çözümleriyle ilgilenenlerin olduğunu göstermektedir. Gaskell bunu romanda Job Legh karakteri ile örneklendirmektedir;

“Manchester da bir grup insan var ki Manchester’lıların bile pek çoğu onları tanımaz. Oldham’ın yakınlarında el dokuması yapan dokumacılar vardır. Onlar hiç susmayan tezgahlarında mekiği bir taraftan öbürüne fırlatırlarken tezgahta açık duran Newton’ın ‘Prencipleri’ne iş saatlerinde arada bir göz atarlar, yemek saatlerinde ya da akşam da büyük bir zevkle okurlar. Pek çok sıradan görünüşlü, açık fikirli fabrika işçisi matematik problemlerine büyük ilgi duymakta ve çok büyük bir istekle bilgi edinmektedirler. Bu işçi sınıfı içinden doğa tarihine kendini adanmış, sıkı takipçilerin olması belki daha az şaşırtıcıdır. Aralarında bütün bitkilerin isimlerini bilen botanikçiler vardır. Elinde bir ağ ile uçan her şeyi yakalayan böcek bilimciler de bulunmaktadır ve Margaret’in büyükbabası bunlardan biridir.” (Gaskell,1985,75-76)

Endüstrileşme ile ilerleyen toplumda bilimsel araştırmalara da daha çok önem vermeye başlanmıştır. Gaskell, bu dönemde bilime yalnızca orta sınıfın ilgi duymadığını İşçi sınıfından da zeki ve araştırmacı kişilerin çıkarak bilimle uğraştıklarını hatta konularında bazılarının uzman olduklarını ifade etmektedir. İşçilerin bir kısmı matematik problemlerine ve doğa tarihi hakkındaki tartışmalara meraklıdır. Gaskell, işçi sınıfı çalışanlarından bazılarının bilimsel gelişmelere ilgi duyabildiğini, kitap okuyup ve bilgi edinebildiğini, aralarında çok becerikli botanikçiler ya da böcek bilimi hakkında uzmanların olduğunu ifade ederek orta sınıfın onları daha iyi tanımasını sağlamaya çalışmaktadır. Colby bu konuda şunları söylemektedir:

“Gaskell okuyucularının pek çoğunun sıradan işçilerin yaşamlarına yabancı olduğunu biliyor olmalıydı... Gaskell’in iki amacı vardı: ilki bir sınıfı

diğerine tanıtmak; ikincisi ise işçi sınıfını sevimli bir ifade ile takdim etmekte.” (Colby,1995:35)

Romanda Job Legh hem işçi, hem de bir böcek bilimcisidir ve okuyup bilgi sahibi olarak değişen işçi sınıfını temsil etmektedir. Gaskell’ın amacı, toplumdaki değişimi göstermekle birlikte işçi sınıfının bilinmeyen yönlerini açığa çıkararak işçi sınıfını daha iyi tanıtmak ve orta sınıfla aralarında bir yakınlaşma oluşturmaktır. Colby’e göre (1995), Gaskell bu bilgileri vermekle endüstri romanı yazarlarını bir hayli sıkıntıya sokan sınıflar arası ayrışmaya bir yanıt vermiştir.

Gaskell, *Mary Barton* da endüstrileşmenin toplumda meydana getirdiği değişimlerin hem olumlu hem de olumsuz yönlerini ele almıştır. Bu değişimlerin yarattığı en büyük sıkıntı köylü işçi sınıfının kimlik arayışı olmuştur. Ayrıca işçi sınıfının yaşadığı ekonomik sıkıntılara orta sınıfı oluşturan işverenlerin kayıtsız kalması sorunları arttırmıştır. Gaskell sınıflar arası bu soruna kesin çözüm önerileri getirmemiş, ancak sorunların çözümünün bireyler arası anlayış ve bağışlama ile olacağını ve orta sınıfın işçilere bakış açılarını değiştirmeye çalışarak işçilerin yaşam biçimlerini, sıkıntılarını ve hobilerini öğrenmelerini sağlayarak bir uzlaşma ve anlayış ortamı oluşturmak istemektedir. Sorunların çözümünün İncil’de belirtildiği gibi karşılıklı yardımlaşma ve bağışlama ile elde edilebileceğini belirtmektedir. Ayrıca Gaskell sorunların çözümü için yaşanan fiziksel ortamın değiştirilebileceği görüşünü de ortaya koymaktadır. Mary ve Jem’in Kanada’ya gitmeleri, ülkelerinde elde edemeyeceklerini düşündükleri huzurlu ortamı İngiltere dışında başka bir ülkede bulma olasılığının bulunduğu mesajını vermektedir. Gaskell sorunların çözümü için İngiltere’de büyük yapısal değişikliklerin olması görüşünden oldukça uzaktır, hatta bundan çok tedirgindir. En büyük endişesi Fransa, Prusya gibi diğer Avrupa

lkelerinde ki gibi bir devrim hareketinin İngiltere’de de meydana gelmesidir. Gaskell her ne kadar işçilerin daha iyi koşullar altında, daha adil ücretlerle çalışmalarını, ve daha iyi koşullarda yaşamalarını istese de onların bu isteklerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla şiddet eylemlerine karşarak toplumsal karmaşa ve çatışmalara yol açmalarından da endişe etmektedir. Bu endişe yalnızca Gaskell’ın kişisel endişesi değil, tüm orta sınıfın ortak kaygısıdır. Ancak Gaskell bu sorunların toplumun her kesimine yayılan çatışmalara yol açmadan nasıl çözümleneceğine dair kesin çözüm nerileri de sunamaz. Bu sebeple Gaskell’ın işçi sorunlarına karşı olan tutumunda bir çelişkinin varlığından söz edebiliriz. Bu nedenlerle, romanın kahramanlarının yurt dışında sorunlarına are aramaları doğaldır. Gaskell bu şekilde ülkenin genel düzeni bozulmadan, toplu değişiklikler yapılmadan ama bireysel uzlaşı ile sorunların çözülebileceği görüşünü ortaya koymaktadır.

3. BÖLÜM

NORTH AND SOUTH

Elizabeth Gaskell'ın 1855'de yazmış olduğu bu eser onun *Mary Barton* romanından sonra işçi işveren sorunlarını ele aldığı ikinci endüstri romanıdır. Yvonne Ffrench ve Robin B. Colby gibi birçok eleştirmen bu romanda olayların işverenlerin ve orta sınıfın bakış açısından bakılarak aktarıldığını ifade etmektedir:

“Bayan Gaskell *North and South* da Margareth Hale ile çok iyi bir karakter oluşturarak okuyucuyu heyecan verici bir endüstri temasına taşımış ve bu sefer olayları orta sınıfın bakış açısından anlatmıştır” (Ffrench, 1958:137).

Daha önceki romanı *Mary Barton*' da romanın kahramanı Mary ve John Barton işçi sınıfını temsil ediyordu. Ancak *North and South* romanında kahraman, orta sınıftan genç bir hanımdır. Gaskell'in amacı işçilerin sorunlarını başka bir bakış açısından aktarmak, daha önemlisi de orta sınıf kadınlarının perspektifinden olayları anlatmaktır. Romanın kahramanı Margaret Hale iki farklı sosyal sınıf arasında iletişim ve anlayışı geliştirecek etkili bir arabuluculuk görevi üstlenmiştir. Margaret bunu başarabilmek için olaylarda etkin rol oynayacaktır ve bu hareketlilik onun kişiliğinin gelişmesine, olaylara, insanlara ve çevresine yeni ve farklı bir bakış açısıyla bakabilmesini sağlayacaktır.

Gaskell, daha önceki romanında toplumsal sıkıntıları, kişilerin özellikle de işçilerin ve kadın işçilerin kimlik arayışlarını, değişen toplumla birlikte insanların kimliklerinde meydana gelen değişimleri, toplumun diğer kesimlerinin bu değişimlere olan tepkisini ya da tepkisizliğini anlatmıştır. Bu romanda ise toplumdaki benzer sorunlar orta sınıf kadını temsil eden Margaret'in bakış

açısından anlatılmakta ve Margaret, fabrika sahibi Bay Thornton ve işçi Nicholas Higgins'in birbirlerine olan önyargıları, bu önyargıların yıkılışı ve bunun sonucunda geçirdikleri değişim, eskiye göre farklı tutum benimsemeleri aktarılmaktadır. Gaskell, Margaret aracılığı ile Viktorya dönemi orta sınıf kadını incelemekte, gelenekselci toplumun ondan beklediği davranış kalıplarını Edith karakteri ile özdeşleştirmekte, Margaret'i ise hep beklenenin dışındaki farklı davranışları ile bize tanıtmaktadır. Margaret'in gelişen toplumun değişen, modern orta sınıf kadını temsil etmektedir. Bir çok eleştirmen Margaret'in geleneklere uymayan bir karakter olduğunu düşünmektedir. Robin Colby, Margareth karakteri için şunları söylemektedir:

“Margaret kendisini Viktorya dönemi standartlarının kadınlardan beklentisi olan sürekli olarak evlilik taleplerine açık eş adayı olma ve hem kendileri hem de diğer kadınlar için yeni evlilik olasılıkları düşünen kadın tipinin karşıtı olarak tanımlamaktadır” (Colby,1995:49).

Romanda bu iki farklı karakter aracılığı ile orta sınıf kadınlarının evlilik kurumuna bakış açıları ve beklentileri de incelenmektedir.

Margaret'in Helstone'da iken bir papazın kızı olarak bazı sosyal görevleri vardı. Bu görevler arasında çevrelerindeki yardıma muhtaç insanlara yardım etmek ve onların sorunları ile ilgilenmekde bulunmaktadır. Margaret Milton'a geldiği zaman yapacak çok fazla işi olmadığını görür ve kendini yalnız hisseder. Sokakta yanından geçen işçiler ilgisini çekmeye başlar. Bir gün Bessy ve babası ile yolda karşılaşır onlarla konuşmaya başlar ve hasta olan Bessy'yi daha sonra ziyarete gelmek için izin ister. Margaret Milton'da ilgilenebileceği birilerini bulmakla bu şehre daha çok alışmaya başlar. Margaret yapmış olduğu ziyaretlerle işçi ailelerinin yaşamına ve

onların sorunlarına tanıklık eder. Ayrıca Bessy'nin hastalanmadan önce işçi olarak çalıştığını ve fabrikalardaki çalışma şartlarının zorluklarını öğrenme fırsatını yakalar. Bessy'nin babası işçi Higgins'i tanıyarak onun ve diğer işçilerin neden sendikalara üye olmayı istediklerini anlamaya başlar. Grev ve sendikanın ne olduğunu ve işçileri nasıl olumsuz yönde etkileyebildiklerini bu şekilde öğrenir. Margaret'in orta sınıftan olması, Thornton'ı tanması ve işçilere yardım etmeyi istemesi Margaret'i arabuluculuk yapmaya itmiştir. Margaret bir kadının olumlu ve yapıcı bakış açısına sahiptir. Ayrıca güçlü ve kendine güvenen bir kişiliğinin olması da onun arabuluculuk için uygun biri olmasını sağlar. Grev sırasında atılan taşlardan Thornton'ı korumak için kendini siper edecek kadar da cesurdur. Ancak almış olduğu taş darbesiyle yere yığıldığında, aslında onun ne kadar kırılğan olduğunu da görmekteyiz. Ancak Margaret'in çabaları işe yarar ve Thornton ile işçileri arasında bir orta yol bulunarak uzlaşırlar.

Gaskell, *North and South* romanı ile toplumsal değişim ve dönüşümün kaçınılmaz olduğunu ve hiçbir şeyin bu değişime direnemeyeceğini anlatmaktadır. Güneyden gelen Margaret, endüstrileşme ile kuzeydeki şehirlerin değiştiğini görmektedir, ancak bu değişimden memnun değildir. Çünkü Milton, gri renkte fabrika bacalarından çıkan sisle kaplanmış, kurum yağın ve ağaçların olmadığı yalnızca binalardan oluşan bir şehir görünümündedir. Değişen yalnızca insanlar değildir, şehirler de değişim içindedir. Margaret çok sevdiği güneye Helstone'a geri döndüğünde, oranın da değiştiğini hiçbir şeyin onun bıraktığı gibi kalmadığını görür. Gaskell, bu roman da değişime karşı konulamayacağını, her şeyin değişmekte olduğunu, bunun olumlu ve karşı konulamaz bir gelişme olduğunu ifade etmektedir.

“Her yerde değişim vardı; az, ama oldukça yaygındı” (Gaskell, 1994:481).

Hilary M. Schor (1992) ve Kate Flint (1995) gibi birçok eleştirmene göre, romanın adı *North and South* (Kuzey ve Güney) olarak Gaskell tarafından özellikle çift anlamlılık ifade etmesi amacı ile seçilmiştir. Güney, Margaret ve ailesini olduğu kadar Helstone’u ve onun gibi küçük, sakin, eski geleneksel değerlerin ve yaşam tarzının hala geçerli olduğu aristokratik bir çevreyi simgelerken, Kuzey ise Thornton’ın ailesini ve Milton gibi yeni gelişmekte olan modern endüstriyel şehirleri, işçi-işveren sorunlarını, ticaret yaparak hızla zenginleşen orta sınıfın burjuva sınıfına dönüşümünü simgelemektedir. Sonuç olarak Kuzey ve Güney farklı bakış açılarını, yaşam biçimlerini ve Margaret ile Thornton’ı temsil etmektedir. Gaskell romanın adını bu şekilde tespit ederek İngiltere’nin içinde bulunduğu durumu, geçirmekte olduğu değişimi, ve bu değişimlerin insanların hayatlarını nasıl etkilediğini incelemekte ve eleştiriler getirmektedir. Kahramanın değişik olaylar neticesinde göstermiş olduğu değişim, endüstrileşmenin gerilimini, İngiltere’nin zor kararını ve kadınların içinde buldukları durumu yansıtmaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere, Gaskell romanlarında içinde yaşadığı dönemin sorunlarını ele almıştır. Bu sorunları anlatırken olaylara bakış açısını etkileyen etmenler vardır. Dindar bir ailede büyümesi, ailesinin Yuniteryen olması, eşinin din adamı olması bu etmenler arasındadır. Ancak bunların dışında küçük yaşta annesini kaybetmiş olması, onun eserlerini etkilemiş ve anne figürü romanlarında önem kazanmıştır. Gaskell’in özel hayatını etkileyen bu etmenler, eserlerini de etkilemiştir ve bu durum *Mary Barton* için olduğu gibi, *North and South* için de geçerlidir. Gaskell, kendisinden on iki yaş büyük olan kardeşi John’a oldukça düşkündür ancak

onu nadiren görebilmektedir. 1821 de denizci olmuş ve 1828 de Hindistan'a yaptığı seyahatten geri dönmemiştir. Kate Flint, Gaskell'ın bundan çok etkilendiğini belirtmektedir:

“Bir kimseyi kaybetme ve kayıp olan kişinin geri dönmesi temaları Gaskell'ın romanlarının merkezini oluşturmaktadır” (Flint, 1995:3).

North and South romanında Frederich Hale'in ölmek üzere olan annesini görmek için uzaklardan gelmesi ve gizlice tekrar geri dönmesi ve Margaret'ın annesinin ölümüyle birlikte tüm sorumlulukları üstlenmesi, bu etkinin romana yansıdığını göstermektedir. Margaret'in Milton'a geldiğinde yaşamış olduğu şaşkınlık ve tepki de aslında Gaskell'ın bir endüstri şehri olan Manchester'a geldiğinde yaşadığı duygulardır. Tezin giriş bölümünde de vurgulandığı gibi Gaskell romanlarında başından geçen deneyimlerden yararlanmaktadır. Bunlar bazen kişiler bazen de temalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gaskell bu romanda *Mary Barton* da olduğu gibi işçi-işveren sorunlarını ele almış ve soruna çözüm getirmeye çalışmıştır. Gaskell *North and South* romanın da sorunun çözümü için hem işverenlerin hem de işçilerin karşılıklı anlayış içinde olmaları gerekliliğini ortaya koymuştur. İşverenlerin, işçilerin yaşam koşullarından ve maddi sıkıntılarından haberdar olmadıklarını, ayrıca fabrikalardaki çalışma koşullarını iyileştirmedikleri için pek çok işçinin sakatlandığını veya yaşamını kaybettiğini anlatarak bunu Bessy karakteri ile örneklendirmektedir. Bessy, fabrikada pamuk işleme bölümünde çalışmaktadır. Fabrikada pamuğun işlenmesi sırasında oluşan ve havada uçuşan pamuk kırpıntıları Bessy'nin ciğerlerine dolarak tıkanmasına sebep olmuş, bu da onun hastalanmasına ve daha sonra ölümüne sebebiyet vermiştir. Bu şekilde hastalanıp çalışamayacak duruma gelen ve ölen pek

işçi vardır. Ancak fabrika sahipleri bunu engelleyecek tedbirleri almamaktadırlar. Bu sebeplerden dolayı Bessy'nin babası işçi Higgins tüm işverenlere karşı olumsuz duygular beslemektedir ve buna kendi patronu Bay Thornthor da dahildir. Higgins kendi sorunlarını dinleyen tek muhatap olarak işçi sendikalarını görmüş ve işçi sendikasına üye olmuştur. İşverenlerin, işçilerin sorunlarını dinlemek gibi bir düşünceleri yoktur ve kendilerinin haklı olduklarını düşünmektedirler. Bu nedenle onlar da işçilere karşı olumsuz ve önyargılı görüşlere sahiptirler. Ancak Gaskell iki grup arasındaki uyuşmazlığın aşılabilecek sorunlar olduğunu ifade etmek istemektedir. Hilary M. Schor da bu görüşe katılmaktadır:

“Romanda işverenler ile işçiler Bessy'nin ölesiye öksürdüğünü görselerdi şu an ki tutumlarını terk ederlerdi ve derhal pamuk kırpıntısını önleyecek sistemi kurarlardı. Roman bütün bireysel (bencil) çözümlerin üstesinden gelecektir” (Schor,1992:137).

Bay Thornthor'un da işçiler ve işçi sınıfından olan insanlar ile ilgili önyargıları vardır. Bu sebeple Thornthor, iş hayatında başarı gösterecek güçlü bir karaktere sahip olmadıkları için işçileri küçük gördüğünü;

“Ben sadece karakterlerinin zayıflığı nedeniyle onları küçük görüyorum”
(Gaskell,1994:80).

sözleriyle Margaret ve Bay Hale'e ifade eder.

Gaskell toplumun bu farklılaşmasının ve birbirleri ile ilgili olumsuz görüşlere sahip olmalarının, taraflar arası adeta bir tür savaşa dönüştüğünü Bay Thornthor'un şu sözleri ile ifade eder;

“Onların kendi işçilerine zulüm uyguladıklarına hiç şüphe yok. ‘Bir dilenciye ata bindirirsen atı doğruca şeytana sürer’ atasözünü

duymuşsunuzdur Bay Hale. İlk başlarda bazı fabrika sahipleri gerçekten de atını şeytana sürdü ve hiç vicdan azabı duymadan insanların kemiklerini ve bedenlerini atlarının toynakları ile ezdiler. Fakat zamanla bunlara tepkiler gelmeye başladı, daha fazla fabrikanın ve daha çok işverenin olması ile daha çok işçiye ihtiyaç duyulmaya başlandı. Böylece işverenlerle işçilerin güçleri daha eşit bir şekilde dengelendi; ve şimdi aramızda oldukça adil bir savaş sürmektedir” (Gaskell,1994: 78).

Margaret, Milton’a geldikten sonra işçi, işveren sorunlarını öğrenmekte ve bu sorunların sebebini anlamaya çalışmaktadır. Bunun için her iki tarafı dinleyerek bir orta yol bulmaya uğraşır. Bütün bu yaşananlar onun için çok yenidir. Margaret eski, muhafazakar değerlere sahip, aristokratik geleneklerle yetişmiş bir kişi olduğu için, yaşadığı bu yeni şehir ve burada yaşayanlar onun için çok farklıdır. Bu sebeple Thornton’ı, ailesini ve onların temsil ettiği giderek güçlenen yeni orta sınıfı ve onların değer yargılarını anlamakta zorluk çekmektedir. Margaret’in babası papaz, dedesi ise bir aristokrat olan Sir John’dur. Halası Bayan Shaw ise Londra’da yaşamaktadır ve bir General ile evlidir. Bu da Shaw ailesinin kültürlü ve aristokratik olduğunu göstermektedir. Ailede ticaretle uğraşan kimse yoktur. Margaret ticaret yapanların faydalı iş üretmediklerini düşündüğü için tüccarlardan hiç hoşlanmamaktadır. Babasına bu konuda şunları söyler;

“Pekala, at arabası yapımı yine de bir tür ticaret sayılır ve bence kasaplardan ve fırıncılardan çok daha faydasızdırlar. Oh! Shaw halanın at arabasında her gün nasıl da yorulurdum ve nasıl da yürümeyi isterdim!” (Gaskell,1994:18).

Margaret tüccarların eğitilmiş, kültürlü beyefendiler olmadıklarını düşünmektedir. Bay Thornton’ın babasından özel ders almak isteyen bir fabrika sahibi olduğunu öğrendiğinde babasına bu konuyla ilgili kendi düşüncelerini aktarır;

“Özel öğretmen mi!” “Fabrika sahiplerinin klasik eserlerle ya da edebiyatla ya da bir beyefendinin sahip olacağı becerilerle ne işleri olabilir ki?” (Gaskell,1994:36)

Bunun üzerine Bay Hale bütün fabrika sahiplerinin aynı olmadığını bazılarının gerçekten iyi insanlar olduklarını ve kendi eksikliklerinin de bilincine vardıklarını söyler. Margaret, Thornton’ın temsil ettiği orta sınıf burjuvası hakkında oldukça olumsuz görüşlere sahipken, Thornton’ın annesi de Margaret ve onun temsil ettiği değerlere karşı benzer duygulara sahiptir. Bayan Thornton’a göre, Margaret’in zengin olmaması bir kusurdur. Oğluna Margaret ile ilgili şunları söyler;

“John parasız bir kız tarafından ele geçirilmemeye dikkat et. Ben yalnızca dikkat etmeni söylüyorum. Belki bizim Milton’lı kızlarımız eş bulmak için fazla iyi niyetli ve ahlaklı tutum içinde olabilirler ama bu genç Bayan Hale eğer söylenenler doğruysa zengin kocalara büyük önem verilen aristokratik bir bölgeden gelmekte” (Gaskell,1994:72-3).

Bunun üzerine Bay Thornton Margaret’in kendisi ile ilgilenmediğini hatta bir kraliçe edası ile kendisiyle konuştuğunu söyler. Bunu duyan Bayan Thornton sinirlenir ve;

“Rahiplikten dönen birinin kızı ne hakla sana burun kıvrır” (Gaskell,1994:73).

diyerek öfkesini belirtir. Bayan Thornton, Hale ailesini yeterince zengin olmadıkları için küçümsemektedir. Margaret’in tavrına da bu sebeple sinirlenmiştir. Daha sonra Bayan Thornton oğlunun ısrarı üzerine kızı ile beraber Hale ailesini ziyarete gider. Bayan Hale, Bayan Thornton’ın üzerinde yetmiş yıldır üretilmeyen eski bir dantel modeli görür ve bunun kuşaktan kuşağa geçen bir dantel olduğunu ve bunun da Bayan Thornton’ın eski ve köklü bir aileden geldiğinin işareti olduğunu düşünür.

Bayan Hale için atalarından kalan dantele sahip olan biri, ağırlanmaya değer bir misafir anlamına gelmektedir. Yine buradan da Hale ailesinin aristokrasiye, asil ve köklü bir aileden geliyor olmaya verdikleri değeri görebiliriz. Ancak Bayan Thornton asalet ve aristokrasiye değil, zenginliğe önem vermektedir ve zengin olmayan aristokratik insanları önemsememektedir. Bu sebeple Hale ailesi ile yakınlaşmak istemez ve kızının da Margaret ile arkadaşlık kurmasını istemez. Kızı Fanny' de annesi ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. Romanda daha sonra Bayan Thornton, Hale ailesini yemeğe davet eder. Margaret bu daveti Bessy'ye söylediği zaman Bessy buna inanamaz. Çünkü Thornton'lar Milton'ın en tanınmış zengin ailelerindedir. Bessy, Margaret'in ailesinin Thornton'ların avarı düzeyde olmadığını ve bu eve davet edilecek kadar önemli ve saygın olmadıklarını düşünmektedir. Öte yandan Margaret Milton'da ki eve bir hizmetkar daha almaları gerektiğini söylediğinde Hale ailesinin emektar hizmetkarı Dixon, Hale ailesinin özellikle de Bayan Hale'in baba tarafından asil olduğunu bildiği için bu evde çalışacak kızların böylesine aristokratik bir ailenin yanında çalışmaktan dolayı gurur duymaları gerektiğini söyler. Ancak Milton farklı bir yerdir. Burada Hale ailesini kimse tanımamaktadır. Hale ailesi Milton'da ev kiralamak istedikleri zaman ev sahibinden duvar kağıtlarının değiştirilmesini istemişler ancak olumsuz yanıt almışlardır. Bunu duyan Bay Thornton bu konu ile ilgilenir ve Bay Hale'in zengin fabrikatör Bay Thornton'ın özel eğitmeni olduğunu öğrenen ev sahibi duvar kağıtlarını hemen değiştirir. Gaskell okuyucuya iki farklı orta sınıf modeli sunmaktadır. Hale ailesinin temsil ettiği geleneksel orta sınıf ve Thornton'ların temsil ettiği yeni orta sınıf. Milton'da yeni orta sınıfın güçlü ve sözü geçer olduğunu görmekteyiz. Bu iki sınıf arasındaki farkın ve çatışmanın görülebilmesi için değişik

kişilerin bu iki aile ile ilgili görüşleri aktarılmıştır. Enid L. Duthie'e göre (1990), değer yargılarındaki benzer çatışma, romanda her seviyeden yansıtılmaktadır. Gaskell okuyucuya Margaret ile Thornton'ın farklı sosyal sınıflara dahil olduklarını bu sebeple iki aile arasında farklılıklar olduğunu ve birbirlerine bakış açılarının da çok olumlu olmadığını göstermek istemektedir. Bu roman yalnızca işçi-işveren(orta sınıf) çatışmasını değil aynı zamanda geleneksel, aristokratik, üst orta sınıf ile ticaretle uğraşarak zengin olan yeni orta sınıf(burjuva) arasındaki çatışmayı da irdelemektedir.

Margaret, grev kelimesini ilk defa Milton'da duymuştur. Grevin anlamını öğrenerek işçi-işveren sorunlarına ilgi duymaya ve bununla ilgili bir şeyler öğrenmeye çalışmaktadır. Hilary M. Schor'a göre (1992), Margaret'in 'grev nedir?' sorusu onun bilgisizliğini ifade etmektedir. Ancak Margaret zeki bir kadındır ve içinde yaşadığı şehrin sorunlarını çabuk öğrenerek bunların çözümü için elinden geleni yapacaktır. Gaskell, Thornton'ın işçilerinin yapmış olduğu grevi romanda işleyerek grevin ne olduğunu okuyucuya anlatmaktadır. Gaskell romanda işçilerin neden grev yaptıklarını anlatırken, işçiler için grevin anlamının da, kaybettikleri veya ellerinden alınan haklarının geri alınması amaçlı olduğunu belirtmektedir. Ancak Boucher gibi çocukları açlık ve sefalet içinde kıvranan işçilerin öfkeli ve cahil olmaları nedeniyle, grevlerin bir anda isyana ve şiddete dönüşerek iyi amaçlı yapılan bir eylemin haksız bir şiddet eylemine dönüşmesine sebebiyet verebileceğini göstermeye çalışmaktadır. Gaskell, işçi sendikası hakkındaki görüşlerini de Bessy'nin görüşleri aracılığı ile aktararak işçi sendikasına üye olan herkesin Boucher gibi şiddet yanlısı olmadığını dengeli, düşünceli, insanlar, iyi işçiler ve aynı zamanda kanunlara ve düzene uyan iyi vatandaşlar olduklarını ifade etmektedir.

Thornton'un yaptığı yanlış ise işçileri ile yüz yüze konuşup onların sorunlarını dinlemeden ve kendi ticari sıkıntılarını onlara açıklamadan İrlanda' dan yeni ve daha az ücrete çalışacak işçiler getirmesi olmuştur, Gaskell, işverenlerin bu tür davranışlarını da Thornton aracılığı ile eleştirmektedir. Margaret yaşanan sorunların taraflar arası uzlaşısı ile çözülebileceğini ve her iki tarafında karşısındakini düşmanı gibi görmekten vazgeçmesi gerektiğini fark eder. Bunun için de Thornton'un bahsettiği taraflar arası savaşın bitmesi gerekmektedir. Bunu başarabilmek için Margaret orta sınıf (burjuva) ile işçi sınıfı arasında arabuluculuk yapmak zorunda kalacaktır. Kate Flint'e göre (1995), Margaret bir tür uzlaşısı elde etmek için çabalarken, bir tarafta Thornton'un temsil ettiği işverenler, diğer tarafta da Higgins'in temsil ettiği işçiler vardır ve Margaret onların arasında bir anlayış ortamı oluşturmaya çalışmaktadır.

Margaret arabuluculuk yaparken bu iki farklı sınıfın birbirine güven duyması ve anlaması gerektiğini düşünmektedir. Karşılıklı güvenin sağlanmasında işçi Higgins'in payı büyüktür. Margaret'ı kardeşi Frederick ile gören Thornton, Frederick'i Margaret'ın sevgilisi sanmıştır. Margaret, kardeşini korumak için bu konuda Thornton'a hiçbir açıklama yapmamıştır. Bu yanlış anlaşılmayı düzelten kişi ise işçi Higgins'tir. Eleştirmen Flint'e göre (1995), bu sırrın aydınlığa kavuşmasını sağlayan Higgins'in bu davranışı sınıflar arasında oluşan güven ve anlayışın kişisel çıkarlar için de işe yaradığını göstermektedir. Thornton ile Margaret'in sonunda bir çift olmalarını sağlayan şey Margaret'in daha aktif bir partner olmasıdır. Toplum tarafından 'kadınısı' bir nitelik olarak görülen anlayışlı olmayı Thornton'a öğreten ve onun çok beğenilen düşünceli bir işverene dönüşmesini sağlayan Margaret'tir. Halbuki Bay Thornton ile Margaret daha ilk karşılaşmalarından itibaren pek

anlaşamaz ve birbirlerinden pek hoşlanmazlar. Ancak Bay Thornton'ın Margaret'e karşı engel olamadığı bir ilgisi de vardır. Margaret'in kendinden emin tavrı ve özgürce düşüncelerini ifade etmesi ve gerekirse hiç çekinmeden fikirlerini savunması Bay Thornton'ı çok şaşırtmıştır. Daha önce hiç böyle bir kadınla karşılaşmamıştır çünkü Margaret tipik bir Viktorya dönemi kadını değildir. Bu sebeple her ikisinin birbirlerine yaklaşması hiç de kolay olmayacaktır.

Gaskell bu romanda geleneksel değer olan baba rolü yerine bir tür 'toplumsal annelik' değerini ön plana çıkarmaktadır. Kate Flint bu konuda şunları söylemektedir:

“Kuzey ve Güney sonuçta, aile ilişkileri ile işçi-işveren ilişkileri arasında bir benzerlik kuran çift anlamlılığa sahiptir. 'Toplumsal annelik' gelecek için olası bir model olarak ön plana çıkarılsa da romanın kendisi endüstriyel ilişkiler ile aile yapısı arasında benzerlik kuranlara şüphe duymaktadır. Sonuçta romanda karşılaştığımız işçiler yetişkin bireylerdir” (Flint,1995:42).

Romanda Gaskell, işçilerin işverenleri tarafından yetişkin bireyler olarak kabul edilmediklerini ve onların söz dinleyen küçük çocuk yerine konulmak istendiğini ifade etmektedir. İşçilerin birer yetişkin birey olarak görülmediği bir düşünce modelinin işe yaramayacağını, çünkü işçilerin bunu istemediklerini, tam tersine, işçilerin çocuk muamelesi yerine, yetişkin insanlar olarak davranılmasını istediklerini işçi Higgins'in sözleri ile okuyucusuna duyurur. Margaret, Thornton'a, Higgins'in incinen duygularından bahsederken onun adını vermeden şöyle söyler;

“İşverenler, işçilerinin yalnızca-şu anda yaşayan-başiboş mantıksızca itaat eden uzun boylu, büyük çocuklar olmalarını istiyorlar”
(Gaskell,1994:112).

Bunun üzerine Thornton elbette işçilerini çocuk olarak kabul ettiğini şöyle ifade eder;

“Çocukluğumuzda bizi yönetecek akıllı bir otoriteyi isteriz” (Gaskell,1994:112).

Gaskell işçilere çocuk muamelesi yapılmasını eleştirerek romanda Bay Hale aracılığı ile görüşlerini aktarır;

“Şunu söylemek zorundayım ki kitleler, bir bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçiş döneminde yaşadığı gibi çok hızlı bir şekilde sıkıntılı bir geçiş döneminden geçmektedirler. Şimdi pek çok ebeveyn böyle bir dönemdeki bireye hatalı davranarak onlardan ısrarcı bir şekilde mantıksız bir itaat bekleyerek ‘çağırıldığında gel’ gibi basit kurallara uymasını istemektedir. Fakat akıllı bir ebeveyn çocuğunun bağımsız hareket etme isteğine hoş görüyle bakar, böylece kendi hakimiyeti azalmaya başladığında onun arkadaşı ve danışmanı olur” (Gaskell,1994:113).

Gaskell burada işverenlerin işçilere gerekli davranış özgürlüğünü tanımadıklarını onlardan koşulsuz itaat beklemelerinin de yanlış olduğunu ifade ederek işverenleri eleştirmektedir. Ayrıca işçilerden ‘eller’ diye bahsedilmektedir. Bu da işçilere gereken insani değerin verilmeyip, ayrımcılık yapıldığını ve onların yalnızca mal üretenler olarak görüldüklerini göstermektedir. Thornton da işçilerden ‘eller’ olarak bahseder çünkü işçiler onun için üretime katkıda bulunarak adeta bir tür makine işlevi görmektedirler. Margaret, Thornton’ın işçilerini birer yetişkin birey olarak kabul etmesi ve onları karşısına alarak onlarla yüz yüze konuşması için cesaretlendirmeye çalışır. Sorunların ancak bu şekilde çözülebileceğine inanmaktadır.

Bay Thornton işçilerin, ücretlerini arttırabilmek için grev yaptıklarını ancak işverenlerin bir kuruş bile zam yapmama kararı aldıklarını açıklayarak kendisinin de aynı görüşte olduğunu, işçilere verecekleri cevapta ücretleri azaltabileceklerini ama zam yapamayacaklarını söyleyeceklerini ifade eder. Ücret artışı yapamamalarının sebebinin ise ticari sıkıntılar olduğunu anlatır. Margaret bunu işçilere neden söylemediklerini sorduğunda Bay Thornton Margaret'e şöyle söyler:

“Siz hiç harcamalarınızı ve kendi paranızı nasıl harcayacağınızı hizmetkarlarınıza açıklar mısınız?...Biz kapital sahipleri paramızla ne yapacağımıza kendimiz karar veririz” (Gaskell,1994:110).

Margaret ise işçilerin bunları öğrenmelerinin insanlık hakkı olduğunu ve kendi parasıyla her istediğini dini inançları sebebiyle yapmaması gerektiğini belirtmiştir. Gaskell burada ‘insanlık hakkı’ kavramından bahsederek okurlarını böyle bir hakkın varlığından haberdar ederek işçilerin de iş ile ilgili yaşanan sorunları öğrenmeye hakları olduğunu, işverenlerin de bu haklara saygılı olmalarının gerektiğini ve ayrıca dini açıdan da bunun doğru bir davranış olacağını ifade etmektedir. Gaskell burada işverenlerin işçilerle ilgili değer yargılarını ve onlara karşı olumsuz tutumlarını eleştirmektedir. Gaskell işverenlerin işçilere olan bakış açısını bu şekilde ifade ederek, işçilerin beklentisinin ise yetişkin bireyler olarak kabul edilmek olduğunu yine Higgins’in sözleri ile anlatmaktadır;

“İşçi ile işverenin iletişimi karı kocaninkine benzemeli” (Gaskell, 1994:308).

Kate Flint, Gaskell’in ortaya attığı görüşü şu şekilde açıklamaktadır;

“Her iki tarafın da karşısındakinin farklı ama aynı zamanda eşdeğer doğruluktaki görüşlerini kabul etmesi ve anlaması tavsiye edilmektedir” (Flint,1995:43).

Buradan da Gaskell, işçi ile işverenin iletişiminin karı koca arasındaki iletişime benzer nitelikte, farklı fikirlere saygılı ve karşılıklı anlayış içinde olması gerektiği görüşünü ortaya atmaktadır. Margaret romanda bunu sağlayabilmek için her iki sınıf arasında uzlaşma sağlayabilmek amacıyla arabuluculuk yapmaktadır. Gaskell, Thornton ve Higgins’in önyargılarından kurtulup, birbirlerini anlayarak ve güvenerek, uzlaşma ortamı oluşturulabileceğini okuyucuya göstererek işçi-işveren sorunlarının çözülebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca Gaskell’in bu romandaki işveren karakteri Bay Thornton iyi bir insandır ve *Mary Barton* ‘daki Bay Carson’a hiç benzememektedir. Carson yalnızca para kazanmakla ilgilenirken, Thornton’un tek ilgilendiği şey para değildir. Thornton, ilerleme ve gelişme ile ilgilenmektedir. Thornton sanayinin ve ticaretin sonunda ilerleyerek başarı elde edeceğini düşünen idealist bir insandır. Çok çalışarak ve sıkıntılar yaşayarak bulunduğu yere gelmiştir. Hatalar yapmakla beraber yeni şeyler öğrenmeye de isteklidir. Ailesinin geçimini sağlamak zorunda kaldığı için yarım bıraktığı eğitimini tamamlamaya çalışmaktadır. Eğitime önem vermektedir ve bu diğer işverenlerin yapmadığı bir şeydir. Felicia Bonaparte’a göre (1992), Thornton, Margaret’in insanlık değerlerinden de etkilenmiştir. Bu değerler, hem Margaret’in geldiği güneye, hem de saygı duyduğu, dinlediği ve sonunda da fabrikayı birlikte işletmeğe davet ettiği işçilere ait değerlerdir. Gaskell, çizmiş olduğu işveren karakteri ile ideal patron karakteri oluşturmaya çalışmaktadır. Yaşanan sorunların çözümüne giden yolda hem işverenlerin hem de işçilerin değişimleri ve birbirlerini tanıyarak birbirlerinden etkilenerek anlamaya çalışmalarının gerekli olduğunu ifade etmektedir.

Gaskell romanda ayrıca, grev ile gemi isyanını bir arada kullanarak aralarında bir bağlantı kurmaya çalışmıştır. Her ikisi de otoriteye baş kaldırı anlamına gelmesine rağmen, bir gemide çıkan isyan ile işçilerin yapmış olduğu grev bir sayılmamakta, farklı tavır sergilenmektedir. Gemide çıkan bir isyanda yer alan Frederick'in masum olduğu ve zorbalık yapan bir gemi kaptanı karşısında hakkını arayarak, kendi kişiliğini ezdirmediği düşünülürken, işçilerin grevi için aynı şekilde düşünülmemekte, tam tersine onaylanmayan hatta toplumu korkutan bir davranış olarak kabul edilmektedir. Bayan Hale, Margaret'e Frederick'in başından geçenleri anlatırken onun kendisini savunduğunu, sadakatin önemli bir erdem olduğunu ancak zalimliğe de boyun eğilemeyeceğini ve Frederick'in de bunu yaptığını inandığını ifade ederek oğlunu savunur ve onun yanında yer alır. Gaskell, Frederick karakterini düzgün ve iyi bir insan olarak betimlemekle Frederick'ten yana bir tavır sergilemiş olur ve onun yaptıklarını adeta onaylamaktadır.

Gaskell romanda otoriteye itaat ve özgürlük konularını değişik biçimlerde işlemektedir ve Margaret bu tartışmayı sonuçlandırmaya çalışmaktadır. Romanda kendi adına bir istekte bulunmamasından dolayı örnek olarak seçilen Edith karakteri ile tüm kadınlardan üzerlerindeki bir otoriteye itaat etmeleri beklenmektedir. Erkeklerin ise Frederick gibi isyan etmesine izin verilmekte ve hatta istenmektedir (Bonaparte,1992:173).

Gaskell toplumun kadınlardan beklentisinin onların pasif tavır sergilemeleri yönünde olduğunu, ancak erkeklerden aktif olmalarının istendiğini belirtmektedir. Gaskell, toplumda iki cinsiyete farklı kuralların işletildiğini ve toplumun onlardan farklı beklentilerinin olduğunu vurgularken bir yandan da farklı sınıfların yapmış olduğu isyanların da toplum tarafından farklı algılandığını vurgulamaktadır.

North and South romanı, orta sınıfın evliliğe gelenekselci bakış açısını inceleyerek, değişen toplumda evlilik kavramının ve kadının rolünün de değişmekte olduğunu Margaret ve kuzeni Edith karakterleri ile okuyucuya aktarmaktadır. Edith, çocuksu özellikler taşıyan, yorulunca hemen uyuya kalan, kendi kişiliğini ortaya koyamayan, sadece hangi giysiyi giymesi gerektiğini düşünerek, boşa zaman geçiren, ve evlilik hayalleri kuran geleneksel orta sınıf kadını temsil ederken, Margaret ise annesinin ve babasının alması gereken kararları onların yeterince olgun olmamalarından dolayı tek başına almak zorunda kalarak olgunlaşan ve kendine olan öz güveni yüksek, evlenmeyi hiç aklından bile geçirmeyen, hatta gelen teklifleri geri çeviren, düşüncelerini çekinmeden açıkça ifade edebilen ve tek başına bir birey olmaya çalışan yeni modern kadını temsil etmektedir. Eleştirmen Robin B. Colby'e göre (1995), Edith, *Mary Barton* romanında bütün gününü balolara gitmek için giyinmeye ve balo sonrası yorgunluk atmaya harcayan Carson ailesinin kızlarına benzemektedir. Gaskell romanlarındaki kadın karakterlerinin gündüz uykusunu sık sık tembellik ve lüks yaşam biçimi ile ilişkilendirmiştir. Aynı şekilde gece uykusuzluğu da hareketsizlik anlamına gelmektedir. Romanda daha sonra annesi Margaret'a yatağının rahat olup olmadığını sorduğunda Margaret bunu hiç düşünmediğini, geceleri çok uykusu geldiğinden nereye yatarsa yatsın derhal uyuduğunu söyler. Ayrıca Edith çocuk gibi gün içinde uyuyarak, kendi düğününü planlama işini annesine bırakmaktadır. Bütün bir roman boyunca Margaret'ın, Viktorya döneminin kadını temsil eden Edith ve Thornton'ın kız kardeşi ile kıyaslandığını görmekteyiz.

Viktorya dönemi toplumunun kadına sunduğu iş olanakları çok sınırlıdır. Bunun için Margaret'in bu olanakları kendisinin bulması gerekecektir. Romanda

Margaret kendi döneminin kadınlarından çok farklı bir genç kadın olarak sunulmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri Margaret'in kişiliğinin oluşumunu etkileyen olaylardır. Yaşadığı olaylar ve bazı önemli kararları tek başına almak zorunda kalması sebebiyle çabuk olgunlaşmıştır. Bunlardan en önemlisi ise Margaret'in babasının din adamlığını bırakma kararını annesine aktarmak zorunda kalmasıdır. Çünkü babası bunu açıklayabilecek kadar güçlü değildir. Annesinin hastalığı sebebiyle de Milton'da ev arama işini üstlenmiş, ayrıca yolculukla ilgili tüm planları annesi ve babası yerine Margaret yapmak zorunda kalmıştır. Zayıf karakterli bir baba ve hasta bir anneye sahip olmak Margaret'in erken olgunlaşmasını sağlar. Margaret, kendisinde bir değişim olduğunu fark etmiştir ve Gaskell bunu şu sözlerle ifade eder;

“Aniden omuzlarına büyük bir ağırlık binmiş gibi hissetti. Halbuki dört ay öncesine kadar vermesi gereken tek karar akşam için ne giymesi gerektiği ve evde düzenlenecek partiye kimlerin davet edileceği konusunda Edith'e yardımcı olmaktı” (Gaskell, 1994:85).

Margaret'in daha fazla sorumluluk alması evdeki hizmetkarlar ile olan iletişimini de etkiler. Babasının aldığı kararları eleştiren hizmetkar Dixon'ı uyarmasıyla, evin kızı olarak kendisinin de otorite sahibi olduğunu ve evdeki konumunu ortaya koymuş olur. Annesinin sağlık durumunu öğrenmek amacıyla eve çağırdıkları doktor da Margaret'in güçlü karakterinden çok etkilenir. Annesinin sağlık durumunun iyi olmadığını öğrendiğinde, birkaç damla gözyaşından başka ağlamaz ve kendisine hakim olarak çabuk toparlanır. Doktoru uğurlarken elini güçlü bir şekilde sıkar ve onun bu güçlü tavrı doktorun ona hayran kalmasına sebep olur. Doktor onun için şöyle düşünür;

“İşte iyi bir kız diye ben buna derim! O küçük elin böylesi bir güce sahip olduğunu kim düşünürdü ki. Tam bir kraliçe. Önce başı dimdik yukarda, beni gerçekleri söylemeye zorladı; sonra da başını eğerek beni dikkatle dinledi.....Eğer otuz yaş daha genç olsaydım böyle bir kız benim kalbimi kazanırdı” (Gaskell,1994:119).

Margaret annesinin tedavisini üstlenmek ve ona hemşirelik yapmak ister ve annesinin itirazlarına rağmen onu ikna eder. Yaşanan bu olay Margaret’in ne kadar güçlü olduğunu ve kendisinin neleri yapabilecek beceriye sahip olduğunu görmesini sağlar. Annesinin bakımını üstlenmesinin sonucunda Margaret daha da güçlü bir kadın olur. Aslında bu görev, Margaret’in üstlendiği ilk iş değildir. Milton’a ilk geldikleri zaman evlerinde fazla hizmetkarları olmadığı için Dixon’a ev işlerinde ve mutfakta yardımcı olmuş ve ütü yapmıştır. Yorgunluktan bitkin düşerek annesinin yanına oturduğunda şunları söyler;

“Çamaşırcı Peggy gitti, yerine leydi Margaret Hale geldi” (Gaskell, 1994:71).

diyerek annesine espri yapmıştır. Margaret ev işlerine yardımcı olmaktan şikayetçi değildir. Ancak annesi, kızının çalışıyor olmasına çok üzülmemektedir. Margaret ise babası ve annesi için birkaç iş yapıyor olmaktan sıkıntı duymamaktadır ve şöyle devam eder;

“Yerleri siliyor ya da bulaşıkları yıkıyor olsam da ben bir leydi olarak doğdum ve leydi olarak yetiştirildim” (Gaskell,1994:77).

Margaret bu şekilde annesini teselli eder. Margaret çalışmaktan sıkıntı duymaz, zira yaptığı işler onun daha da güçlü olmasına yardımcı olmaktadır. Annesinin ölümünden sonra Margaret’in üstleneceği sorumlulukları artar ve babasının arkadaşı Bay Bell’in bıraktığı mirasla da daha güçlü ve özgür bir kadına

dönüşür. Hilary M.Schor'a göre (1992), Margaret'in bağımsızlığı Bay Bell'den kendisine miras kalacağını öğrenince başlar. Margaret, Bay Bell' in ölmek üzere olduğunu duyunca Oxford'a gitmek için ısrar eder ve daha sonraları bu bağımsız hareketi yapmakta ısrarcı olduğu için daima mutluluk duymuştur. Margaret'in bu para ile neler yaptığı, paranın onu nasıl özgürleştirdiği romanda ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu para onun ev kirasını ödemesini, kendi giysilerini almasını ve elindeki mülkten dolayı yasal sorumlulukları ile ilgili hukuki bilgileri öğrenmesini sağlar. Gaskell burada, maddi olarak güçlü olmanın kadına özgürlük kazandırdığına dikkati çekmek istemektedir. Margaret zaten kendine güveni tam olan bir kadındır. Milton'a ilk geldiğinde sokağa tek başına çıkarak kentin yoksul kesimlerinde yürümüş, hatta sokakta yanından geçen işçi genç kızların ve erkeklerin laf atmalarına maruz kalmış, ancak bunlardan korkmamıştır. Bu olay bile onun başından beri bağımsız yapıda bir kadın olduğunu göstermektedir. Margaret kendisine kalan mirasını maddi sıkıntı içindeki Bay Thornton'a vererek, bu parayı kendi fabrikası için yatırım yapmada kullanmasını ve böylece parasının işletilmesini ister. Bu durum Margaret'in artık toplumda varlıklı bir kadın olarak daha çok söz sahibi olmasını sağlar. Ayrıca Bay Thornton ile yakınlaşmasını sağlayarak aralarında bir bağın kurulmasına yardımcı olur.

Gaskell romanda toplumun değiştiğini ve kadının da değişerek farklı bir kimlik kazandığını anlatırken, bu değişimden erkeklerin de etkilendiğini ortaya koymaktadır. Colby'nin görüşleri şöyledir;

“Ev işlerinde kadınların çalışma alanına erkeklerin de katılmasını Gaskell desteklemektedir” (Colby,1995:57).

Buna örnek olarak Frederick karakterini gösterebiliriz. Romanda Frederick hasta annesini görmek için Milton'a geldiğinde Margaret ağabeyine yiyecek bir şeyler hazırlayarak tepsiye yerleştirir ve çalışma odasına elinde ağır tepsiyle girdiğinde Frederick hemen ayağa kalkarak kardeşinin elinden ağır tepsiyi alarak ona yardımcı olur. Böylece iki kardeş sofrayı beraber kurarlar. Birbirleriyle pek az konuşsalar da arada elleri birbirine dokunarak, gözleri ile konuşarak ve bir işi paylaşarak yapmanın mutluluğunu yaşarlar. Frederick daha sonra akşam annesini rahatlatmak ve babasını neşelendirmek için onlarla sohbet eder. Frederick'in ayrıca annesiyle ilgilendiğini ve ona baktığını görmekteyiz;

“Onun sabrı ve annesine düşkünlüğü ile dikkatli oluşu işe yaradı ve onun hayran olunacak bir hemşire olmasını sağladı” (Gaskell,1994:229).

Romanda geleneksel olarak kadınların yaptığı işler olan hizmetçilik ve hemşirelik görevlerinin Frederick tarafından üstlenildiği gösterilmektedir. Annelerinin ölümünün ardından yıkılan Frederick'in toparlanmasına yardımcı olan ve ailenin ayakta kalmasını sağlayan yine Margaret olmuştur. Daha sonra babasının ölümüyle tamamen yalnız kalan Margaret, artık kendi hayatını kurmasının zamanının geldiğini düşünmektedir. Kuracağı bu hayatta özgürce kararlar alarak yaşamak istemektedir. Bonaparte'e göre (1992), Gaskell, Margaret'in erkek gibi özgür yaşayabileceği bir yaşam tarzını bulmaya çalışmaktadır. Bu hayat tarzında Margaret'in parası olmalıdır ki, bir erkeğin kendisinin bakımını üstlenmesine gerek kalmadan bağımsız bir hayat sürdürebilsin. Ayrıca aynı erkeklerin yaptığı gibi tek başına seyahatler yapsın ve kendi kararlarını alabilecek becerikliliğe sahip olsun. Margaret romanın başından itibaren geçirdiği değişimlerle bunların hepsini

yapabilecek kapasiteye sahip olmuştur. Gaskell, Margaret'in bağımsız olmasını sağlayacak her imkanı ona sağlamıştır.

Grev sırasında Margaret, Thornton'un yanında olmak ister. Bir bayan olarak orada olmasının işçileri saldırgan davranışlardan vazgeçireceğini zanneder, ancak yanılmıştır. Margaret, işçilerin saldırdığını görünce işçiler ile Thornton'un arasına girerek onu korumaya çalışır. Thornton, Margaret'in oradan uzaklaşmasını ister ama onu ikna edemez. Thornton'ı korumak için onun boynuna sarılır ve isyancılardan birinin attığı taş Margaret'a çarpar ve yaralar. Thornton, Margaret'in bu davranışı duygusal sebeplerle yaptığını düşünerek Margaret'e aşkını itiraf eder. Ancak Margaret buna hemen itiraz ederek;

“Ben olabilecek bir saldırıyı acımasız ve öfkeli bir eylemi önleyerek, bir kadının yapmacağı işi yaptım” (Gaskell,1994:159).

Margaret davranışının özel sebepler taşımadığını ve her kadının aynı şeyi yaparak tehlike altındaki bir erkeği koruyacağını söyleyerek kendini savunur. Diğer yandan bu davranışın, toplumdaki geleneksel rollerin değiştiğini gösterdiği ileri sürülebilir. Colby'nin bu konuda ki yorumu şöyledir:

“Romanda bu sahneyle bir kadın toplumda erkeğin yerini alarak cinsiyet ayrımını tam tersine çevirmiştir” (Colby,1995:58).

Margaret kardeşi Frederick'in geri dönüşüne de yardım eder. İstasyonda onu tanıyarak tutuklatmak isteyen bir kişiyi Frederick raylara iter ve ardından yaralanan bu kişi ölür. Bu durumu soruşturan polise Margaret'in olay yerinde olduğu söylenerek, ondan tanıklık yapması istenir. Fakat Margaret kardeşini korumak ve tutuklanarak idam edilmesini önlemek amacıyla yalan söyler. Gaskell, burada okuyucuyu vicdanının sesini dinlemeye davet eder. Bir tarafta kaza sonucu

istemeden bir kişinin ölümüne sebebiyet vermek ve otoriteyi temsil eden polis, diğer tarafta ise çok sevilen bir kardeşin hayatını kurtarmak vardır. Margaret seçimini vicdanının sesini dinleyerek yapar. Katı bir şekilde yasaların doğruluğu ilkesine göre yapmaz. Ancak bu yalanı söylemek zorunda olmak onun için çok büyük bir iç sıkıntısı da yaratır çünkü yalan söylemenin doğru olmadığını bilmektedir. Doğruyu söylemek Gaskell içinde önemli bir konudur. Yuniteryen inancına göre Margaret Tanrıya güvenmek konusunda başarısız olmuştur. Bonaparte, Yuniteryen inancı ile ilgili şu bilgiye değinir:

“Yuniteryen düşünceye göre Tanrı yalnızca doğruların yapılacağı bir dizi olaylar aracılığı ile tüm dünyayı yönetmektedir. Bu sebeple bizler, sınırlı bakış açımızla yaptığımız davranışlarla bu olaylar dizisini bozmamalıyız” (Bonabarte,1992:171).

Romanda ne Margaret ne de Thornton içinde yaşadıkları dönemin geleneksel yapısına uyan davranış ve düşüncelere sahiptir. Her ikisi de kararlı, bağımsız, özgür, gururlu ve tutkulu duygulara sahiptirler. Kadınlarla erkekler arasındaki fark, Kuzey ile Güney arasındaki ve sınıflar arası farklılıklara benzemektedir. Ancak her şey değişmekte ve gelişerek daha farklı bir şekil kazanmaktadır. Romandaki karakterlerden Margaret, Thornton ve Higgins değişim geçirmektedir. Yaşadıkları yerler de değişmektedir. Gaskell'in bu romanda vurguladığı husus değişimin her yerde olduğu, kaçınılmaz, gerekli ve 'doğru' olduğudur. Başlangıçta değişimden hoşlanmayan ve yaşadığı yeri bile değiştirmek istemeyen Margaret, insanların hiç durmayan bir değişim arzusuna sahip olduklarını görür. Kendisinin de değişmekte olduğunu fark eder ve yaşadığı her olay onun gelişmesini ve güçlenmesini sağlar. Dünyada gelişmenin olabilmesi için değişim gereklidir. Margaret, Helstone'a gittiğinde oranın da değiştiğini görerek hiçbir şeyin durağan olmadığını fark eder.

Eski bir kulübede yaşayan yaşlı komşularının öldüğünü, kulübesinin ise yıkılarak yerine yeni, düzgün ve güzel bir binanın yapıldığını görür. Helstone'a Bay Bell ile gitmiştir ve Bay Bell, Margaret'in değişikliklere olan şaşkınlığını doğal karşılayarak insanla ilgili hiçbir şeyin durağan olmamasının kendisi için yeni değil ama Margaret için yeni ve üzücü olduğunu söyler. Margaret aradan geçen üç yıl içinde okuldaki öğrencilerinde büyüdüklerini görerek değişimin durdulamayacağını fark eder ve kendi kendine şöyle söyler;

“Her şeye rağmen değişim doğrudur. Eğer dünya olduğu yerde dursaydı, gerileyecek ve bozulacaktı. Kendime bakıyorum ve bendeki sancılı değişim duygusu, çevremdeki tüm gelişmeler doğru ve gerekli. Koşulların beni nasıl etkileyeceğini çok fazla düşünmemeliyim, bunun yerine diğer insanları nasıl etkilediğini düşünmeliyim” (Gaskell,1994:371).

Koşulların diğer insanları nasıl etkilediği ile ilgilenmeye başlayan yalnızca Margaret değildir. Artık Thornton da Margaret'in sayesinde değişmeye ve çevresindeki insanlarla, işçileriyle ve onların çalışma koşulları ile daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Thornton da değirmeninde değişiklikler yapmaya niyeti olduğunu açıkladığında, insanlarla yüz yüze gelmeden ve bireylerin birbirleriyle iletişimi olmadan hiçbir değişikliğin yapılamayacağına inanmaya başladığını söyler. Onun bu noktaya gelmesini Margaret sağlamıştır. Margaret iki eski düşman olan Higgins ile Thornton arasında ateşkes sağlar. Thornton, Higgins'i ziyareti sırasında işçileri arasında fakirlik, açlık ve eğitimsizliğin çok yaygın olduğunu görür. Okula gidemeyen çocukların bir kısmının eğitimi ile Higgins ilgilenebileceğini söyler. Thornton da fabrikada işçilerin ucuz ve yeterince beslenmesini sağlayacak bir sistem hazırlar. İşçiler de bu olumlu gelişmelere yanıt olarak Thornton'u yemeklerini paylaşmaya çağırırlar, işler kötüye gittiğinde de işçiler fazla mesai yaparak ona

destek olur ve işlerin yetişmesini sağlarlar. Thornton da işçileri ile olan bu yeni iletişiminin çok önemli ve değerli olduğunu bilmektedir. Böyle bir iletişimin grevleri önlemese de daha az sorunlu olmasını sağlayacağı ümidini taşıdığını söyler. Gaskell'ın *Mary Barton*'da da ifade ettiği görüş bu romanda da tekrarlanarak uzlaşmanın önemi vurgulanmaktadır. Enid L. Duthie'e göre (1980), *Mary Barton*'da olduğu gibi *North and South* romanında da sınıflar arası mücadele, sonunda karşılıklı uzlaşma ile sona ermektedir. Gaskell romanda, işçilerle işverenlerin arasındaki sorunların karşılıklı iletişimle aşılabileceğini anlatırken, Margaret ile Thornton karakterleriyle de çatışan iki orta sınıf (geleneksel üst orta sınıf-yeni orta sınıf burjuva) arasında bir uzlaşma sağlanabileceğini ifade etmektedir. Hilary M. Schor'a göre (1992), Gaskell, roman kahramanının eş seçimiyle el çabukluğu yaparak 'kuzey ve güney'i (işverenlerle, işçileri; yeni ile eskiyi) birleştirmeyi istiyordu. Ayrıca Margaret ve Thornton, kadın ve erkeğin birbirlerini olumlu yönde etkileyip, engellemeden, bağımsızlıklarını kısıtlamadan fakat dengeleyerek bir arada olabileceklerini göstermektedir. Gaskell, bu romanda yaşanan toplumsal değişikliklerin gelişmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak karşımıza çıktığını ve bu değişimin hem toplumlar hem de insanlar için gerekli, önemli, doğru ve önlenemez olduğunu anlatmaktadır.

4. BÖLÜM

WIVES AND DAUGHTERS

Elizabeth Gaskell'ın 1865 Kasım'ın da bu romanı tamamlayamadan vefat etmesi sebebiyle, eseri bölümler halinde yayınlayan Chornhill Magazin'in editörü Frederick Greenwood, Gaskell'in daha önceden aile fertlerine romanla ilgili vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda esere kısa bir son bölüm ekleyerek 1866 Ocak ayında yayınlanmasını sağlamıştır. Gaskell eseri 1865 de yazmış olmasına rağmen romandaki olaylar 1820 ler ve 1830 ların başlarında geçmektedir. Gaskell bu romanda daha önce incelenen romanlardan farklı olarak belli bir toplumsal sorunu işlememiş, ancak toplumdaki tüm sınıfsal farklılıkları, değişik karakterlerdeki insanları, aile içindeki özellikle baba-kız, baba-oğul, eşler-kızlar arası ilişkileri ile sakin bir kasaba hayatını anlatmıştır. Mary Lenard ve Kate Flint gibi pek çok eleştirmen, *Wives and Daughters'* da toplumsal sorunların *Mary Barton* ve *North and South* romanlarında olduğu gibi işçi-sınıfı ile orta-sınıf çatışması şeklinde ele alınmadığını, fakat bu sorunların toplumun tamamını etkileyen genel bir sosyal değişim olarak incelendiğini ve ayrıca olayların tarihsel, eski bir kırsal alanda ele alınarak pastoral roman tarzına dönüldüğünü ifade etmektedirler. Örneğin Kate Flint'e göre (1995), Gaskell 1820 ve 1830 ların başlarına geri giderek *Cranford* da betimlenen türde kırsal bir toplumu ele almaktadır. Bu romanda gelişen endüstri ile ilgili hiçbir ima bulunmamaktadır.

Aslında, Gaskell'ın daha önceki romanlarda ele aldığı konuların başında gelen sınıflar arası ilişkiler, kadının kimlik arayışı sonucunda değişimi ve gelişimi, otorite, sınıfsal farklılıklar sebebiyle yaşanan adaletsizlikler, bu romanda da ele

alınmıştır. Ayrıca toplumun her alanına yayılan değişimin bilim alanında da gelişmelere sebebiyet vermesi ile değişimin toplum için olumlu bir süreci başlatmış olduğu görüşü ifade edilmiştir. Kate Flint'e göre (1995), Gaskell yazarlık kariyeri boyunca kendisi için önemli olan temalardan bazılarını bu romanda tekrar ele almıştır. Gaskell yeni ve geleceğe dönük bir konu oluşturarak Darwinci bilimi ve bunun sosyal değişimle olan ilişkisini incelemiştir.

Toplumun bilime önem vermesi ve gelişimi ile eğitime verilen önem de artmıştır. Enid L. Duthie gibi birçok eleştirmen Gaskell'in, değişen topluma bireyin ayak uydurabilmesi ve kişisel gelişimini sağlanabilmesi için eğitimin gerekli olduğuna inandığını ifade etmektedir;

“Gaskell'in, eğitimin insanın kişilik gelişimine katkı sağlayabileceği gibi onu engelleyebileceği veya bozabileceğinin de fazlasıyla bilincinde olması normaldir. Gaskell'in eğitim anlayışı yalnızca zihinsel gelişimi ifade etmemektedir. Gaskell'in öncelikleri asla değişmemiştir; onun gözünde ahlaki gelişim, zihinsel gelişimden daima daha önemli idi” (Duthie,1990:112).

Gaskell'in Yuniteryan inancının diğer konularda olduğu gibi eğitimle ilgili görüşlerini de etkilediği düşünülmektedir. Duthie bu konudaki görüşlerini şöyle söylemektedir:

”Elizabeth Gaskell'in kendisi de Yuniteryan inancına sahipti ve Yuniteryenler aklın eğitilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Gaskell da çocukken Bayan Byerleys'in okulunda eğitim görmüştü” (Duthie,1990:115).

Gaskell'in bu romandaki kahramanı henüz on yedi yaşında olan Molly Gibson'dır. Gaskell'in kendi hayatı ile Molly arasında da benzerlikler olduğu

söylenbilir. Gaskell da Molly gibi küçük yaşta annesini kaybetmiş ve annesiz büyümüştür, fakat Gaskell'in kendisinden büyük bir de ağabeyi vardır. Bay Gibson gibi Gaskell'in babası da yeniden evlenmiştir. Ancak Gaskell yeni ailesinden memnun değildir ve Molly de memnun olmayacaktır, ancak babasını mutlu etmek için durumu kabullenecektir. Bu romanda Molly doktor olan babası Bay Gibson tarafından çok katı kurallarla yetiştirilmektedir. Molly on yedi yaşına gelince babası Molly'nin bir anne figürüne ihtiyaç duyabileceğini düşünerek Hyacinth (Clare) ile evlenir. Onun da Molly yaşlarında bir kızı vardır. Ancak yeni kız kardeş Cynthia, Molly'den çok farklı bir karakterdedir. Annesinden uzakta gerekli ilgi ve sevgiyi göremeden büyüyen Cynthia, Molly'den çok farklıdır. İyi ve sevilen biri olmaya çalışır, ancak annesi ile aralarında geçmişe dayanan sorunları vardır. Molly onun için de iyi bir genç kız örneği oluşturmaktadır. Molly, Cynthia'nın eskiden Bay Preston'dan borç para aldığını ve borcu karşılığında evlenme sözü verdiğini ve şimdi de Bay Preston'ın elindeki mektuplarla Cynthia'ya şantaj yaptığını öğrenir. Ancak Cynthia, Bay Preston'ın güvenilmez biri olduğunu öğrendiği andan itibaren ondan nefret etmektedir ve evlenmek istememektedir. Molly, Cynthia'ya yardım ederek şantaja sebep olan mektupları geri alır. Cynthia, Hamley ailesinin büyük oğlu Osborne ile yakınlaşırken onun çoktan bir Fransız kızla evli olduğu anlaşılır ve bir süre sonra da Osborne hastalanarak ölür. Molly bu arada Roger Hamley ile sözlenir. Roger, Cynthia'nın güzelliğinden etkilenmiştir. Ancak Roger ile Cynthia aslında farklı karakterlere sahip birbiri ile ortak noktası olmayan kişilerdir. Molly ile Roger ise birbirleri ile iyi anlaşan, iki arkadaştır. Ancak Molly daha sonra Roger'a aşık olduğunu fark eder. Cynthia, Roger'dan ayrılarak Bay Henderson ile evlenir.

Roger'ın kendisi için fazla duyarlı ve iyi biri olduğunu düşünmektedir. Roger'da aslında Molly'i sevdiğini anlar ve sonunda evlenirler.

Gaskell bu romanda Molly'nin karakterinin nasıl olgunlaşarak şekillendiğini, onun çocukluktan çıkıp bir kadın figürüne dönüşümünü incelemektedir. Linda K. Hughes ve Michael Lund'a göre (1999), Gaskell'ın daha önceki romanlarına göre *Wives and Daughters* romanında, bir kadının çocukluktan yetişkinliğe kadar olan gelişimi, romanın itici gücü ve ana konusu olarak daha çok işlenmiştir.

Gaskell bu romanda Viktorya döneminin kadına bakış açısını eleştirmekte ve geleneklerin dışına çıkılabileceğini göstermeye çalışmaktadır. Robin B. Colby'e göre (1995), bu romanda Gaskell, orta sınıftan bir genç kızın kimliğinin oluşumunu incelemektedir. Romanda hangi modellerin onun için uygun olduğu, hangilerinin ona bir şeyler öğretebileceği ve ondan neler beklenmekte olduğu ortaya konmaktadır. *Wives and Daughters* kadınların anlamlı bir uğraş sürdürmek için gerçek fırsatlardan yoksun kalmalarının ne kadar acı olduğunu ortaya koyarken, toplumun kadınlara olan tavrını da çok şiddetli bir şekilde eleştirmektedir.

Molly'nin karşısında örnek alabileceği mürebbiyesi Bayan Eyre, Bayan Harriet, üvey annesi Hyacinth Gibson, üvey kız kardeşi Cynthia Kirkpatrick, ve Aimée Hamley gibi birçok kadın figürü bulunmaktadır. Molly kişisel gelişimi sırasında bu figürlerden etkilenecek ve kimi zaman onları gözlemleyerek kendi kişiliğini bulacaktır. Ancak bunu yaparken yanlış doğrudan ayırt etmeyi, kendisinin gerçek duygularının ne olduğunu tanımlayabilmeyi ve içinde bulunduğu koşullara en uygun davranışın hangisi olduğunu görerek buna göre davranabilmeyi öğrenmek zorundadır. Gaskell, Viktorya döneminin geleneksel kalıpları içinde bir kadının

kimliğini bulmaya çalışmasının ne kadar zor ve karmaşık olduğunu, *North and South* romanında yaptığı gibi, *Wives and Daughters* romanında da göstermektedir.

Viktorya dönemi orta-sınıf kadınlarından daha çok küçük yaşlardan itibaren kendilerini gelecekteki eş ve anne rollerine hazırlamaları beklenmektedir. Hayattan beklentileri bu rollerle sınırlandırılan kadınlardan pasif olmaları beklenirken erkeklerden aktif olmaları, gerçek hayatın içinde yer almaları bir iş ve amaç için çaba sarf etmeleri beklenmektedir. Bu sebeplerden dolayı evlilik kadınların hayatının merkezi iken, erkeklerin hayatının yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır. Colby, Gaskell'ın evlilik konusundaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

”Gaskell evliliği, kadınları mutlu edecek ve onlara uygun tek seçenek olarak göstermemektedir. Belki de bunun sebebi kendisinin iki kızının da evlenmemiş olmasıdır. Gaskell, kadınların hayatta bir amaca ihtiyaç duymalarını önemsemekteydi“ (Colby,1995:90).

Romanda Viktorya döneminde evlilik kavramının ne olduğu, iyi bir evlilik yapmanın hangi kriterlere bağlı olduğu ve evliliğin toplumdaki yeri incelenmiştir. Patsy Stoneman romandaki evlilik kavramı ile ilgili şöyle düşünmektedir:

”Roman, Viktorya dönemi evlilik anlayışını bir kamu kurumu ve çok güçlü bir olgu olarak kesin bir şekilde kabul etmektedir. Cumnor'lar ve Hamley'ler gibi köklü aileler statülerini uzun süren soyları ve dikkatli ilişkileri ile devam ettirmişlerdir. Bay Hamley oğlu Osborne'nun 'en büyük erkek evlat' olması sebebiyle, uygun bir evlilik yapmasını saplantı haline getirmiştir” (Stoneman,1987:189).

Gaskell kadınların ve erkeklerin evliliğe bakış açılarının ve evlilikten beklentilerinin de farklı olduğunu göstermekte ve eleştirmektedir. Gaskell kadınların evliliği bir statü elde etme ve ekonomik zorluklardan kurtulup rahat hayat yaşama

aracı olarak görmelerini, diğere bir değişle, karşılıklı sevgi ve anlayışa dayanmadan yapılan evlilikleri eleştirmektedir. Gibson ve Hamley aileleri her ne kadar iki farklı sosyal sınıfa temsil etseler de, evlilikleri arasında kıyaslama yapılmaktadır. Bayan Hamley, anlayışlı, sevgi dolu ve bencil olmayan zarif bir Londra'lı hanımefendidir. Bay Hamley ile kıyaslandığında çok daha iyi bir eğitim almıştır ve donanımlıdır. Ancak eşine olan sevgisi ve eşinin kendi eğitilmiş arkadaş çevresine uyum sağlayamaması sebebiyle, Bayan Hamley özveride bulunarak bu çevreden uzaklaşır. Bay Hamley de eşini bu özverisi sebebiyle daha çok sever. Birbirlerinden oldukça farklı karakterde olmalarına rağmen Hamley'lerin evlilikleri iyi bir örnektir. Gibson'ların evliliği ise sevgi üzerine kurulu değildir. İhtiyaçların karşılanmasını sağlama amaçlı yapılmış bir evliliğdir. Bay Gibson, kızının bir anneye ihtiyaç duyduğunu düşünerek ikinci evliliğini yaparken, Hyacinth ise geçim derdinden kurtulup rahat etmek amacıyla evlenmiştir. Bu evlilik doğru temeller üzerine kurularak yapılmadığından başarısız bir evlilik modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Hyacinth romanda evlilikle ilgili görüşlerini şu sözlerle ifade eder;

“Evlilik doğal bir şeydir; kocası bütün kirli işleri yaparken, karısı odasında hanımefendi gibi oturur” (Gaskell,2003:87)

Pek çok eleştirmen gibi Deirdre D'Albertis de Gaskell'ın romanda Hyacinth'i bir anne ve eş olarak eleştirmekte olduğunu düşünmektedir. D'Albertis'a göre (1997), Bayan Gibson, 19. yy romanının en ünlü annelik-karşıtı karakterlerinden biridir ve ikinci evliliğini tamamen kazançlı bir evlenme teklifi olarak gördüğü için kabul etmiş olduğundan, erkeği hayatın zor yönleri ile ilgilenen, kadını ise yorulmadan oturan bir hanımefendiye benzetmektedir.

Açık sözlü ve dürüst bir kişi olan Bay Gibson evlendikten kısa süre sonra yeni eşinin yeterince zeki olmadığını, önemli konuları düşünemeyip, doğru ile yanlış ayırt edemeyen yüzeysel bir kadın olduğunu anlamıştır. Molly’de kısa sürede üvey annesinin farklı standartlara sahip olduğunu anlar, ancak babasının huzurunun kaçmaması için Hyacinth’in isteklerini nazikçe yerine getirmek için çaba sarf eder ve hatta gönülsüzce ona ‘anne’ demeye bile başlar.

Patsy Stoneman, Gaskell’in tipik Viktorya dönemi kadını örneği olarak karşımıza çıkardığı Hyacinth karakteri aracılığı ile bu döneme ilişkin eleştiri getirdiğini düşünmektedir. Roman boyunca Hyacinth’in davranışlarındaki ve düşüncelerindeki yanlışlıklar vurgulanmaktadır. Bayan Gibson’ın kusurları yalnızca sıradan insani kusurlar değildir fakat özellikle çevresini mutlu eden kadın ideolojisi ile ilişkilidir. Onun kızı ile yapmış olduğu konuşmaların hemen hepsi elbiseler ve ne zaman bir akşam yemek daveti verileceği ile ilgilidir (Stoneman,1987:173-174).

Romanda Gaskell, Viktorya döneminin kadına bakışını eleştirirken bu davranış kalıbının kadınları ikiyüzlü olmaya ittiğini ve gerçekte olduklarından daha farklı kişiler gibi davranmalarına sebebiyet verdiğini ortaya koymaktadır. Gaskell, Hyacinth karakterini Viktorya dönemi geleneksel kadın davranışı kriterlerine uyan bir kadın olarak sunmaktadır. Romanda tekrarlanan bir şekilde Hyacinth’in hoş sesli, uyumlu, yumuşak başlı ve sakin bir kadın olduğu belirtilmektedir. Lady Cumnor, tüm ev halkının alışkanlıklarını ve huylarını iyi bilen Hyacinth’in herkese yardımcı olan, faydalı bir kişi olduğunu düşünmektedir. Gaskell romanda Hyacinth’i şöyle tarif etmektedir:

“Ne zaman birisiyle karşılıklı konuşma yapması gerekse; edebiyat, bilim, politika ya da sosyal ekonomi dışındaki konuları büyük bir hevesle

dinlemeye hazırды. Daima romanları, şiirleri, seyahatleri, dedikoduyu, kişisel detayları ve anekdotları ilgiyle dinleyen birinden beklenen yorumları yapardı” (Gaskell, 2003:86).

Gaskell, Hyacinth’ın kişiliğini tanıtırken romandaki diğer karakterlerin bakış açılarından da yararlanır. Bay Gibson’ın da bunlardan biridir. Bay Gibson’ın ilk izlenimleri oldukça olumludur ve Viktorya döneminin geleneksel olarak kadından beklediği kişilik özelliklerini Hyacinth’de bulmaktan memnundur. Gaskell, Bay Gibson’ın düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Sesi öylesine yumuşaktı ki, aksanı da çok güzeldi, sürekli duyduğu belirgin kırsal bölge aksanından sonra özellikle de bu yönü onu çok etkilemişti. Daha sonra elbisesinin uyumlu renkleri, yavaş ve zarif hareketleri, onun sinirlerini yumuşatarak, bir kedinin mırıltısının bazı kişilerde yarattığı rahatlatıcı etkiyi yapmaktaydı. Eğer onu elde edebilirse kendi adına şanslı olması gerektiğini düşünmeye başlamıştı. Dün onu daha çok Molly için bir üvey anne adayı olarak görürken, bugün kendisi için uygun bir eş olarak görmekteydi” (Gaskell,2003:93).

Gaskell, Hyacinth’ın dış görünüşünün ve insanlar üzerinde bıraktığı ilk izlenimlerin etkileyici ve olumlu olduğunu, çünkü Hyacinth’ın kadınlardan beklenen davranış kalıplarına uygun davrandığını ifade etmektedir. Hyacinth böyle davranarak herkesin kendisi hakkında olumlu görüşlere sahip olmasını sağlamıştır. Ancak Gaskell, bu görüntünün arkasında çok önemli kusurların bulunduğunu göstererek Hyacinth’i eleştirmektedir. Lady Harriet’in Hyacinth ile ilgili görüşlerini aktardığı satırlarda bu eleştirileri dile getirmektedir. Lady Harriet annesi Lady Cumnor’a Hyacinth’ın zeki olmamakla birlikte çevresini mutlu eden bir kişi olduğunu ifade etmektedir;

”O çok zeki değil fakat elbette; çok yararlı, uyumlu ve öylesine terbiyeli ki, eğitim konusunda fazla titiz olmayan her hangi biri ondan etkilenerek mürebbiye olarak çalışmasını isterdi diye düşünmüşümdür..belki biliyorsundur ya da daha doğrusu bilmiyordun öğretmenlerimizden bazıları bizim bu güzel mürebbiyemize hayrandılar ve bir çeşit üstü kapalı süren ve elbette hiçbir sonuca ulaşmayan bir flört söz konusuydu” (Gaskell, 2003:81).

Bayan Gibson önceleri mürebbiyelik daha sonra da okulda öğretmenlik yaparak geçimini sağlamaya çalışan dul bir kadın olarak işini kaybetmemek için çevresine karşı daima güler yüzlü ve olumlu bir tutum sergilemek zorunda kalmıştır. Bu da onun çevresini mutlu eden kadın rolü oynamasını zorunlu hale getirmiştir. Gaskell onun bu tavrını:

”O bu sebeple bütün istekleri yerine getirirken sevimli bir şekilde gülümser” (Gaskell,2003:55).

sözleri ile ifade eder. Gaskell, Hyacinth’i ve onun evlilikle ilgi görüşlerini eleştirirken bir yandan da onun durumundaki kadınların içinde yaşadıkları koşulların ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır. Hyacinth, Lady Cumnor’ın misafiri olarak Towers’a kalmaya geldiğinde odasındaki aynanın pembe muslin kumaş ve kurdelelerle süslenmiş olduğunu görünce aklına kendi evindeki ayna gelir:

“Ashcomb’e ilk gittiğim zaman ben de kendi aynamı en az bu ayna kadar güzel süslemiştim; fakat muslin kirlendi, pembe kurdelelerin rengi soldu ve onları yenilemek için para kazanmak öylesine zor ki;...İşte burada para sanki onların nefes aldığı hava gibi. Hatta hiç kimse çamaşır yıkamanın maliyetini sormaz ya da bilmez bile. Ah! eğer onlar her bir kuruşu benim gibi kazanmak zorunda kalsalar her şey ne kadar farklı olurdu. Onlar da benim gibi kazandıkları para ile nasıl iyi geçinileceğinin hesabını yapmak zorunda kalırlardı. Bütün hayatım boyunca para

kazanmak için çok çalışmak zorunda kalacak mıyım merak ediyorum. Bu doğal değil. Evlilik doğal bir şey; kocası bütün kirlî işleri yaparken karısı salonda leydi gibi oturur. Zavallı Kirkpatrick hayatta iken ben bunu yaptım. Dul bir kadın olmak üzücü bir şey” (Gaskell,2003:87).

Burada Gaskell’ın Hyacinth karakterine karşı tutumunda bir çelişki bulunduğu görülmektedir. Daha önceki romanlarda Gaskell’ın yaşadığı ikilem bu roman da karşımıza çıkmaktadır. Gaskell, bir yandan Hyacinth’in yapmacık, ikiyüzlü tavırlarını eleştirmekte, öte yandan da genç kadını bu şekilde davranmaya zorlayan nedenleri görmezden gelememektedir. Hyacinth’in sınıfından olan kadınların az bir ücret karşılığı okullarda öğretmenlik ya da mürebbiyelik dışında çalışabilecekleri iş alanları yoktur. Üstelik Viktorya döneminde kadınların iyi eğitim alma imkanları da bulunmamaktadır. Gaskell bu durumu da eleştirerek, yarattığı sorunlara dikkatleri çekmeye çalışmaktadır. Kadınların eğitim eksikliği, tek başlarına iyi bir hayat sürdürmelerini sağlayacak mesleklerin sahibi olmalarını engellemektedir ve bu yaşam şartları kadınları sevgisiz yapılan evliliklere mecbur bırakmakta ve eşlerinin sağlayacağı ekonomik imkanlara kavuşmaya özlem duymalarına sebep olmaktadır. Gaskell, Hyacinth’i eleştirmekle beraber o ve onun durumundaki kadınların durumunu da gözler önüne sermektedir. Hyacinth’in içinde bulunduğu durumu ve yaşadığı sıkıntıları okuyucuya göstermekle adeta onun evlilik konusunda neden çıkar hesabı yaptığını açıklamaya çalışmaktadır. İçinde yaşanan dönemin koşulları yalnız ve çocuklu bir kadın için oldukça zordur. Kadınlar geçimlerini sağlayabilmek ve geleceklerini teminat altına alabilmek için evlilik kurumunun sağladığı ekonomik güvenceye ihtiyaç duymaktadırlar. Gaskell bir yandan Hyacinth’i anlamakla birlikte, öte yandan kendisi de orta sınıftan bir kadın olduğu için, Hyacinth’e de tepeden bakarak küçümsemekte ve davranışları sebebiyle

onu eleştirmektedir. Kendi geçimini çalışarak sağlamaya çalışmak o dönemde bir kadın için istenmeyen veya zorunlu olarak katlanılmaya çalışılan bir durumdur. Gaskell, romanda evlenmek zorunda olmayan genç bir kadının durumundan da söz ederek, Hyacinth gibi, evliliği zorunluluk olarak gören kadınların durumunu vurgulamaktadır. Toplumda saygın bir yere sahip, zengin ve soylu bir ailenin kızı olmak ise gelen evlenme tekliflerini reddedebilme lüksünü sağlayabilmektedir. Nitekim Lady Harriet yirmi sekiz yaşında ve evlenme çağı çoktan gelmiş bir hanım olmasına karşın yapılan evlenme tekliflerini henüz kabul etmemiştir ve bu konuda hiç de acele etmemekte ve üzülmemektedir. Evlilik ve aşka dair farklı görüşlere sahiptir. Annesi aşkın ciddi bir konu olduğuna onu ikna etmeye çalışsa da kızı annesinin modası geçmiş görüşlere sahip olduğunu düşünmektedir ve kendisinin aşkı kitaplardan yeterince okuduğunu ve bu konuda da çok konuştuğu için artık aşktan sıkıldığını söylemektedir. Ancak bu durum annesini bir hayli üzmektedir. Romanda daha sonra Bay Gibson'ın Hyacinth'e evlenmeyi teklif ettiğini ve Hyacinth'in de bunu büyük bir hevesle ve istekle gözyaşları içinde kabul ettiğini görmekteyiz. Gaskell onun duygularını şöyle ifade eder:

“Geçimini sağlamak için artık uğraşmasına gerek kalmadığını hissetmek onun için çok rahatlatıcı bir duygu idi” (Gaskell,2003:95).

Hyacinth ile Lady Harriet arasındaki fark, besbelli yalnızca farklı kişiliklerinden değil, farklı toplumsal konumlarından ve içinde buldukları koşullardan kaynaklanmaktadır.

Hyacinth kendi yaşadıklarından sonra kızı Cynthia'nın iyi bir evlilik yaparak geleceğini garanti altına almasını arzulamaktadır. Bu sebeple zengin ve iyi bir ailenin oğlu olan Osborn Hamley'i uygun bir damat adayı olarak görmekte ve

evlerine davet etmektedir. Onun kızı için uygun bir eş olacağını düşünmektedir. Ancak, Osborn'nun hasta olmasının ardından durumunun ne kadar ciddi olduğunu öğrenmek için eşinin başka bir uzman doktorla yapmış olduğu konsültasyonu gizlice dinlerken kocasına yakalanır. Bay Gibson bunun doğru bir davranış olmadığını Hyacinth'e söylese de o buna aldırmaz ve duymuş olduğu kelimelerin ne anlama geldiğini anlamak için eşinin çalışma odasına izinsiz girerek onun kitaplarından bilgi edinmeye çalışır.

Molly'nin babası Bay Gibson, Viktorya dönemi toplumunun geleneksel bakış açısına sahip bir kişidir. Bilimle uğraşan bir doktor olması, yüksek eğitim seviyesi, kadınlar ile ilgili görüşlerini değiştirememiştir. Molly, annesiz büyüdüğü için kişiliğinin oluşumundaki ilk ve tek etkili kişi babası olmuştur. Onu yönlendirecek bir annesi olmadığı için, kendi kendine özgürce düşünmeyi ve hüküm vermeyi öğrenecek ve kendi ayakları üzerinde durmayı becerecektir. Molly, babasına duyduğu hayranlık ve onun sahip olduğu tek ebeveyn olması sebebiyle eyleme geçmek ve başarı elde etmek gibi erkekler için olağan kabul edilen ideallere büyük ilgi duymaktadır. Ancak babası kızının nelere ihtiyaç duyduğunu ve hangi becerilere sahip olduğunu fark edememiştir. Hatta romanın ilk bölümlerinde Molly'nin çocukluk dönemi anlatılırken babası kızının fazla bilgili olmasını istememektedir. Okuma yazma bilmesinin yeterli olacağını düşünmektedir. Bu sebeple Molly'nin öğretmeni Bayan Eyre'e bu yönde talimatlar verir:

“Molly'e çok fazla şey öğretmeyin; dikiş dikmeyi, okuma yazmayı ve basit hesap yapmayı bilmesi gerekli; ama ben onun çocuk olarak kalmasını istiyorum ve eğer onda daha çok şey öğrenme isteği görürsem ona kendim öğretmeyi düşünüyorum. Dahası okuma yazmanın önemli olduğundan da emin değilim. Pek çok iyi kadın evlendiğinde adını yazmak yerine çarpı

işareti yapar; benim düşünceme göre eğitim annelik-becerisini zayıflatmakta; fakat yine de Bayan Eyre toplumun önyargılarına boyun eğmeliyiz ve çocuğa okumayı öğretebilirsiniz” (Gaskell,2003:29).

Bay Gibson bu sözleri ile toplumda yaygın olan, ‘çok fazla eğitim kadınlar için tehlikelidir’ şeklindeki Viktorya dönemi görüşünü ifade etmektedir. Colby, ‘annelik-becerisi’ ifadesinin Bay Gibson tarafından kullanılmasını şöyle açıklamaktadır:

“Annelik-becerisi teriminin kullanılmasıyla kadınların doğal bir anne olma becerisine sahip oldukları ve fazla eğitimin kadınların bu doğal rollerine engel olacağı ve onları iyi anneler olmaktan uzaklaştıracağı görüşü ifade edilmektedir” (Colby,1995:91).

Molly enerji dolu ve hareketli bir çocuktur ancak onun bu enerjisini yönlendirebileceği bir uğraşısı yoktur. Onun içindeki gizli enerjiyi ve bu enerjinin nasıl kontrol altına alındığını Gaskell romanın daha ilk sayfasında şöyle aktarır:

“Molly yatakta uzanmış yatmakta ve sabahın erken saatleri olmasına rağmen yataktan çıkmaya can atmaktadır. Fakat hizmetkar Betty’nin kendisini azarlayacağı endişesiyle bunu yapmak istememektedir. Kilisenin çanının altıyı vurduğunu duyunca yataktan fırlayarak pencerenin önüne koşar, pencereyi açarak içeri temiz havanın girmesini sağlar.” (Gaskell,2003:3).

Gaskell bu satırlarla Molly’nin karakteri hakkında da bilgi vermektedir. Molly enerji dolu, hareketli ama söz dinleyen ve hayatın içinden canlı bir çocuktur. Molly zeki bir çocuktur, ancak okuma yazma dışında bilgiler edinebileceğine babasını ikna etmesi oldukça zor olmuştur. Ancak daha sonra babası Molly’nin Fransızca ve resim dersleri almasına yavaş yavaş izin vermiştir. Fakat Dr. Gibson’ın kızının eğitimine karşı çıkışı ve eğitimine engel oluşu Molly’nin daha çok öğrenme

isteğini artırmış ve adeta yasaklanmış bir şeyi yapmaktan duyulan zevkle karşısına çıkan her kitabı okumuştur. Eğitimin kadınlar için yararsız bir şey olarak görüldüğü bir toplumda Molly kendi eğitimi için mücadele etmek zorundadır.

Bu romanda Gaskell kadınların eğitim hakkını elde etmesinin zor olduğuna işaret etmektedir. Bunun sebebi toplumda orta-sınıf kız çocuklarının belli konular dışında eğitim görmelerine izin verilmemesidir. Romanda Molly ve Roger'ın onlara sağlanan eğitim imkanları açısından kıyaslandığı söylenebilir. Her ikisi de zeki ve akıllı olmasına rağmen eşit eğitim haklarına sahip değillerdir. Robin B. Colby de Gaskell'ın bu durumu vurguladığını ve eleştirdiğini ifade etmektedir. Gaskell, romanda Molly'nin yeterli kapasiteye sahip olmasına rağmen zekasına ve ilgi alanına göre gerçek bir eğitimle uğraşma şansının olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak Bay Hamley'nin oğlu Roger için durum farklıdır ve zihinsel yetenekleri onun ilerde ünlü bir doğa bilimci olarak itibar kazanmasını sağlayan Cambridge'de ikinci sınıf matematik öğrencisi olma hakkını sağlamıştır. *Wives and Daughters* karışık bir konu olan cinsel kimlik sorununu da bu birbirine çok benzeyen fakat çok farklı kariyerlere sahip olmaları beklenen iki gencin hayatları aracılığıyla değinmektedir (Colby,1995:102).

Gaskell bu romanda doğaya ve bilime olan ilgisini kadınlara tanınan eğitim imkanları ile birleştirerek, kadınların bilimsel çalışmalara katılamamalarını da eleştirmiştir. Gaskell, Molly'nin, Roger gibi zeki ve öğrenmeye açık olduğunu ve Roger'ın doğa ile ilgili anlattıklarını büyük bir ilgiyle dinlediğini özellikle vurgulamaktadır. Hilary M. Schor da Gaskell'ın bir diğer ilgi alanının kadınların bilimsel bilgiyle olan ilişkisi olduğuna vurgu yapmaktadır. Molly'nin ahlaki ve duygusal derinliği onun bilimsel metinleri dikkatle okuyuşuyla ve Roger'ın

derslerine ilgisiyle ifade edilmiştir. Romandaki önemli bilim adamlarından biri olan Lord Hollingford kız kardeşinin isteği ile Molly’i dansa kaldırdığında Molly’nin akıllı ve ciddi konulara ilgisi olan etkileyici bir genç hanım olduğunu; çok okuduğunu ve *Le Règne Animal* ’a kadar bilgisini ilerlettiğini belirtir. Ancak hiç kimse Molly’nin de bir bilim adamının bilimsel kavrayışına sahip olabileceğiyle ilgilenmemektedir; çünkü kuramsal düşüncenin etkinlik alanı olan bilim, kadınlara uygun değildir (Schor, 1992:196).

Molly yalnızca eğitim konusunda geri bırakılmamıştır. Towers’a davetli olarak gittiğinde orada o kadar bunalır ki bahçede bir köşede uyur kalır. Uyurken yakalanmış olmaktan da büyük utanç duyar. Daha sonra ayrılırken ev sahibine hoşça kalın demeye bile utanmıştır. Babası onu almaya geldiğinde ise hıçkırıklara boğularak ağlamıştır. Ancak babası onun bu içine kapanık, utangaç tavrını onaylamaz fakat bunun sorumlusu Molly’ye gerekli öz güveni veremediği için yetiştiren babasıdır. Gaskell, Bay Gibson’ın çocuk yetiştirme yöntemine eleştiri getirmektedir. Colby ve Duthie gibi birçok eleştirmen Gaskell’in kendi çocuklarına yetenekleri ölçüsünde farklı eğitimler verdiğini ifade etmektedir:

“Gaskell başlangıçtan itibaren kendi çocuklarına kendi tercihlerini yapma özgürlüğü verdi. Örneğin, büyük kızı Marianne’nin bağımsız yapıda olması ile gurur duymaktaydı. Gaskell kızları büyüdükçe onların aktif bir sosyal hayatları olmasına izin vermiştir. Dahası Gaskell, kızlarını sık sık seyahate çıkararak dünyayı keşfetmeleri konusunda cesaretlendirmiştir hatta bir defasında Gaskell, yanında tatile tek başına gitmeyi seven kocası olmaksızın kalabalık ev halkıyla ve hizmetkarları ile birlikte Avrupa’ya gitmiştir” (Duthie,1990:92).

Gaskell romanda Molly'nin babası tarafından aşırı korumacı şekilde yetiştiriliyor olmasını eleştirmektedir. Aslında yapmış olduğu eleştiri Viktorya döneminin kadınların sürekli korunmaya ve bakıma muhtaç olan zayıf varlıklar olduğu inancına karşıdır. Bay Gibson'ın korumacı tavrı yanındaki asistanlarından Bay Coxe'un Molly'e yazdığı aşk mektubunu ele geçirip duruma müdahale etmesi ile devam eder. Ancak yaşanan bu olay kızının artık büyüdüğünü görmezden gelemeyeceğini görmesini sağlar. Molly, çocukluktan genç kız olmaya geçtiği dönemde babasından gerekli desteği alamamıştır ve sosyal kimliğini oluştururken gözlemleyebileceği kadın ve anne modellerine ihtiyaç duymaktadır. Bay Gibson da bu durumu fark ederek yeniden evlenme kararı alır. Fakat yeniden evlenme kararı aldığını bir süre Molly'den gizler.

Bay Gibson'ın yeniden evlenmek istemesinin asıl sebebi Molly'e bir anne sağlayabilmek olsa da, yapmış olduğu eş seçimi onun isteklerini karşılayabilecek türde değildir. Çünkü Hyacinth'in evladına düşkün bir anne olmadığını görmekteyiz. Kate Flint, Gaskell'ın bu romanındaki annelik kavramı ile ilgili olarak fikirlerini şöyle açıklamıştır:

“*Wives and Daughters* romanı bütün annelerin iyi olmadığını açıkça ortaya koymaktadır” (Flint,1995:58).

Bay Gibson Hyacinth'e düğün törenlerinde Cynthia ve Molly'nin nedime olmalarının hoş olacağını söylediğinde Hyacinth bu fikri kabul edermiş gibi görünse de kendi kızının güzel ve genç oluşu ile bütün dikkatleri üzerine toplayıp kendisinin gölgede kalacağını düşünerek kızının düğüne katılmamasına karar verir. Kızına karşı sıcak duygular duymaktan ziyade, onu adeta bir rakip gibi görmektedir. Yıllarca kızından ayrı kalması ve maddi imkansızlıklara rağmen birlikte olabilmek için fazla

çaba sarf etmemesi de onun annelik duygularını azaltmış ve kızından uzaklaşmasına neden olmuştur. Aynı durum Cynthia içinde geçerlidir. Annesine karşı sıcak duygular içinde değildir. O da annesinin göstermesi gereken ilgi, sevgi ve şefkatten mahrum kalması sebebiyle annesinden soğumuştur. Bu sebeple Cynthia, Molly ile tanışmalarından yalnızca on gün sonra onu annesinden daha çok sevdiğini söyleyebilmiştir. Cynthia aslında annesine karşı oldukça öfkeli. D'Albertis'e göre (1997), Cynthia annesinin kendisine gereken ilgiyi göstermemesi sebebiyle gücenmiş ve kızgındır ve kendi ahlaki zayıflıkları için de onu suçlamaktadır.

Hyacinth kendisini yoğun duygulara sahip biri gibi tanıtırsa da gerçekte soğuk ve duygusuzdur. Bayan Hamley hastalandığında Molly'i görmek istemiş ve Bay Hamley de Molly'i götürmek için geldiğinde o akşam başka bir yere gideceklerini söyleyerek buna izin vermemiştir. Hyacinth için sosyal içerikli bir ziyaret hasta komşusunun ihtiyaçlarından önce gelmektedir. Cynthia, Osborne'un hasta görüldüğünü söylediği zaman da Hyacinth, genç adamın fazla yaşamayacağı tahmininde bulunarak bu durumun Roger ile Cynthia'nın evlilik tarihini nasıl etkileyeceği konusunda görüşlerini açıklar. Cynthia annesinin bu konuşması ile sarsılarak ondan Osborne'un hayatı ile ilgili bu şekilde konuşmamasını ister. Hyacinth ise kendisini savunmak için insanın düşüncelerini kontrol edemeyeceğini ve insanların ölmek zorunda olduğunu ve yaşlılar gibi gençlerin de öleceğini söyler. Bu sözlere çok üzülen Cynthia annesine şu soruyu sorar:

“Benim ölümüm halinde doğacak sonuçları da düşünüyor musun, anne?” (Gaskell,2003:383).

Bu olayların yaşanması ile Molly üvey annesinin temel konularda ki ahlak dışı davranışlarını fark ederek bununla nasıl başa çıkacağını düşünmeye başlar. Sergilemiş

olduğu davranışları ve ahlaki değerleri ile ne kendi kızına iyi ve sevgi dolu bir anne olabilmıştır ne de Molly için iyi bir kadın ve anne modeli durumundadır. Molly'nin gözlemediği ilk kadın figürü annesidir. Fakat annesi ile ilgili hatırladıkları hayal meyal şeylerdir. Onun şefkatle saçlarını tarayışını hatırlamaktadır. Anne olmak Molly için çocuğuna şefkat ve sevgi ile davranmak anlamına gelmektedir. Molly, Hamley ailesi ile kaldığı süre boyunca Bayan Hamley ona şefkatle yaklaşmış ve adeta eksikliğini duyduğu anne sıcaklığını onda bulmuştur. Bayan Hamley ile aralarında çok güzel bir dostluk kurulmuştur. Molly'i kendi odasına yakın bir odada misafir edip, birlikte şiir okuyarak, üzüntülü anında onu teskin ederek ona kızı gibi davranmıştır. Ayrıca Molly de ona yüksek sesle gazete okuyarak, gezilerinde eşlik ederek, yürüyüşlerde Bay Hamley'le sohbet ederek bir kız evladın yapacağı küçük sorumlulukları yerine getirmiştir. Colby, bu yaşananların onları birbirlerine yakınlaştırdığını ve Gaskell'ın annelik ile ilgili düşüncelerini burada aktardığını şu sözlerle ifade eder:

“Bayan Hamley öncelikle Molly'e annelik yapmıştır. Gaskell, Molly ile Bayan Hamley arasında geçen sahnelerle anne şefkatinin önemine vurgu yapmaktadır. Dahası Bayan Hamley Molly'e bir kadının ailesi üzerinde çok güçlü bir etkisi olduğunu öğretmiştir. Gaskell bunu romanda ifade ederken Bayan Hamley'in sessiz ve hareketsiz haliyle daima evi yöneten bir güç olduğunu belirtir. Bayan Hamley'in ölümünün ardından Roger, Molly'i evlerine davet eder ve Molly'yi annesiymiş gibi hissederek onları biraz düzene sokmasını rica eder. Böylece Molly'nin Hamley'lere yaptığı ziyaretler onun bir kadın olmasını sağlayan eğitiminin önemli bir parçasını oluşturur (Colby,1995:99).

Bayan Hamley, hasta olmasına rağmen elinden geldiğince çalışan, tembellik yapmayan, eşi ve çocukları ile ilgilenen iyi bir anne, eş ve kadın olmasıyla Molly için iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Molly'nin öğretmeni Bayan Eyre onun için önemli bir figürdür. Bayan Eyre diğer hizmetkar Betty'nin sürekli eleştirilerine sabır göstermektedir. Molly bu olayda ki haksızlığa dayanamayarak Bayan Eyre'in yanında yer alır:

“Titreyen öğretmenini savunmak için öylesine keskin ve etkili sözler sarf etti ki Betty' nin bile cesareti kırıldı” (Gaskell,2003:30-31).

Molly yapılan haksızlıkları ve baskıyı çok çabuk fark etmekte ve öğretmenine saygı duymasına rağmen onun yapılan incitici davranışlara sessiz kalmasını onaylamamaktadır. Bu olayın Molly'e öğrettiği bir başka şey de öğretmenin baskılara vermiş olduğu sessiz kadınsı karşılığın kendi karakterine ve düşünce yapısına uygun olmadığıdır. Bu sebeple Molly bu sessiz tavır doğru bulmamış ve karşı çıkmıştır. Molly büyüdükçe onun bu korumacı yanı daha da güçlenecektir ve çocukluğunda yaptığı gibi yanlış olduğuna inandığı olaylarda kadınların yanında yer alacaktır. Molly ayrıca Lady Harriet'den de oldukça etkilenerek ondan erkekleri yönetmeyi öğrenecektir. Lady Harriet'in babasının arazilerinden sorumlu olan Bay Preston iyi eğitim almış birisi olmasının, Lady Harriet ile samimiyet kurmasına yetebileceği yanılgısına kapılır ve Lady Harriet'i bahçede yapmış olduğu bazı değişiklikleri görmesi için davet eder. Ancak soğuk bir şekilde reddedilir. Lady Harriet' in davetini reddetmesine canı çok sıkılan Bay Preston aynı daveti Molly'e yapar. Lady Harriet ise bu teklifi reddetmesini isteyerek uyarıda bulunur:

“İçgüdüsel olarak ondan tiksiniyorum; üstelik tam olarak içgüdüsel olduğuda söylenemez; aslında bir dayanağı var; onun seninle samimiyet kurmasına izin vermeni asla istemiyorum” (Gaskell,2003:146).

Molly daha sonra üvey kardeşi Cynthia'nın on altı yaşında iken Bay Preston'a maddi olarak borçlandığını öğrenerek onu desteklemek istediğinde Lady

Harriet'in Bay Preston hakkında yanılmadığını anlar. Bay Preston küstahlaşıp terbiyesizleşince, Molly, Lady Harriet'in soğuk kanlı tavrından örnek alarak Cynthia'ya şantaj yapıldığını Lady Harriet'e anlatıp olanları babası Lord Cumnor ile konuşmasını rica edeceğini söyler;

“Sizi yeterince uyardım. Aptallık etmeseydim, babama söylemiş olacaktım, fakat Cynthia bunu yapmamam için bana söz verirdi. Bu sebeple her şeyi baştan sona kadar Lady Harriet'e söyleyeceğim, ve ondan babasıyla konuşmasını isteyeceğim. Eminim bunu yapacaktır; ve sizin Lord Cumnor'u reddetmeye cesaret edebileceğinizi sanmıyorum” (Gaskell, 2003:431).

Molly'nin bu gişimi işe yaramış ve Bay Preston elindeki mektupların her iki tarafın da şerefini lekeleyeceğini kabul ederek bunları Cynthia'ya iade etmiştir. Bu olayla Molly erkeklerle arasında geçecek bir sorunda kendi haklarını soğuk kanlı bir şekilde nasıl koruması gerektiğini öğrenmiş olur. Molly ile Bay Preston arasında çıkan asılsız dedikodularla ilgili olarak da Lady Harriet desteğini Molly'den esirgemez. Lady Harriet tüm kasaba halkına, Molly ile ilgili dedikodulara inanmadığını göstermek amacıyla kasabanın bir ucundan diğer ucuna Molly ile birlikte yürür ve Browning'lere kartını bırakır. Bu davranışı ile Molly'nin Hollingford'daki konumunu yitirmesini engeller. Romanın ilerleyen bölümlerinde Molly bu sefer eşini kaybeden Aimée ve bebeğinin yanında yer alarak onları evine getirerek destek olmaya çalışır. Aimée'nin Fransız bir hizmetkar olması ve dini mezhebi, onun bir eleştiri konusu olmasına yetmiştir. Ancak Molly doğru olduğuna inandığı şeyi yapmaya devam eder ve Aimée'nin yanında yer alır. Gaskell'ın romanda kadın dayanışmasını ve bir kadının başka bir kadının haklarını savunup onu koruyabileceğini ve koruması altına alıp destekleyebileceğini ifade ederek geleneksel

değerlere karşı yeni bir tavır sergilemiştir. Lady Harriet toplumda saygın ve nüfuzlu bir yere sahiptir ve ayrıca cesur bir kadındır. Doğru olduğunu düşündüğü şeyleri yapabilmek için de sahip olduğu ayrıcalıklardan yararlanmaktadır. Molly de ondan öğrendiklerini kendi hayatında kullanarak ve yardıma muhtaç kadınların yanında cesaretle yer alarak Lady Harriet'in izinden gitmektedir. Lady Harriet içinde bulunduğu toplumun genel kabul görür görüşlerinin dışında davranabilen farklı bir kadındır. Onun farklılığı yaşlıları gibi evlenmek için can atmayışından da anlaşılabilir. Birçok eleştirmen gibi Wendy A. Craik ve Robin B. Colby de Lady Harriet'in Viktorya dönemi kadın tipine uymadığını ve çok daha farklı bir kadın portresi çizdiğini düşünmektedir. Wendy Ann Craik'e göre (1975), Lady Harriet olağan dışı ve evlenmek için hiçbir istek duymayan olgun ve açık fikirli oluşuyla tamamiyle inandırıcı, hazır cevap, zeki ve açık sözlü bir kadındır. Colby de önce Lady Harriet'in Molly'yi ve daha sonra da Molly'nin, Aimée'yi koruması altına alması ile Gaskell'ın toplumun alışık olmadığı bir görüntü yaratarak, bilinen kavramları tersine çevirmek istediğini şu sözlerle ifade eder:

“Gaskell'in versiyonunda bir kadının yardımına başka bir kadın koşmakta ve onun desteği sayesinde haklı olduğu açığa çıkmaktadır. Lady Harriet'in Molly'e olan davranışı, kadınların kendi kendilerinin savunucusu olabileceklerini ve bir Prens'e veya at sırtında bir şövalyeye güvenmeye ihtiyaç duymadıklarını göstermektedir” (Colby,1995:101).

Bu romandaki olaylar her ne kadar endüstrileşmenin derinleştirdiği sınıfsal sorunların yaşandığı dönemden önceki bir dönemde geçiyor olsa da böylesi sakin bir kasaba da bile sınıfsal farklılıkların olduğunu ve bunların birtakım sorunlara neden olduğu ortaya konmaktadır. Felicia Bonaparte da bu romanda açık bir sınıfsal önyargı bulunduğunu ifade etmektedir. Gaskell, aristokrasiyi ele alırken daima bu sınıfın

farkındaydı. Onların hataları Gaskell için daima çok belirgindi ve onların davranışlarını eleştirme fırsatını nadiren kaçırmıyordu. Gaskell romanlarında orta sınıf değerlerini esas almıştır. Çünkü orta sınıf onun okuyucu kitlesini oluşturmaktadır. Nitekim, kendisi de orta sınıftan olduğu için *Mary Barton*'da işçiler için 'onlar' kelimesini kullanırken işçilerin rahatsız ettiği insanlar için 'biz', 'bize' kelimelerini tercih ederek kendisini orta sınıftan saydığını ifade etmiştir. Ancak, *Wives and Daughters* romanında Gaskell'in orta-sınıf eğilimi Bay Preston'a karşı tavrında dikkat çekici bir şekilde görülmektedir (Bonaparte,1992:138).

Bay Preston, Lord Cumnor'un arazilerinden sorumludur. Lord Cumnor eşi Lady Cumnor ile konuşurken Bay Preston'ın zeki, akıllı ve yakışıklı bir adam olduğunu söylemesi üzerine Lady Cumnor şöyle yanıt verir:

“Ondan hoşlanmıyorum. Arazilerimden sorumlu birinin yakışıklı olup olmadığını asla düşünmem. Onlar dış görünüşlerine dikkat ettiğim sosyal sınıfa ait değiller” (Gaskell, 2003:84).

Bay Preston üst sınıftan asil biri değildir fakat zekası, iyi eğitimi, yakışıklılığı, düzgün davranış ve konuşmalarıyla Cumnor ailesinin yanında çalışma ayrıcalığını elde ederek toplumda iyi bir konuma yükselmiştir. Ancak bütün bunlar onun geldiği sosyal sınıfını değiştirmemektedir. Lord Cumnor dahil pek çok kişi ondan etkilenmiş olmasına rağmen, Lady Cumnor'ın beğenisini kazanamamıştır ve Lady ondan hoşlanmamaktadır. Lady Harriet de Bay Preston'dan hoşlanmamaktadır ve bu duygularını Molly ile paylaşır:

“Bu tip insanlara katlanamıyorum. Tek vazifesi emrinde çalıştığı kişilere saygı göstermek olan birinin kendisine bir takım cesurca tavırlar takınmasına dayanamıyorum” (Gaskell, 2003:143-4).

Lady Harriet, bu sözleri ile Bay Preston'ın kendisine daha üst sınıftan olan birine davranması gerektiği gibi değil de eşiti gibi davranmış olduğunu ifade etmekte ve onun bu tavrından duyduğu rahatsızlığı anlatmaya çalışmaktadır. Lady Harriet, sosyal sınıfı sebebiyle züppedir, fakat Preston'nın yakışıklılığına güvenerek Lady ile samimiyet kurmaya çalışması ve kendi dengine söylenebilecek iltifatlarda bulunması üzerine Gaskell, Lady'nin görüşlerini açıkça destekler ve ondan yana tavır alır. Preston hoş bir insan olmayabilir, fakat başkaları onun birden yükselerek kendini beğenmiş biri gibi davranması ile yeni bir toplumsal sınıfı temsil ettiğini de düşünebilir. Onun hoş gitmeyen davranışları toplumun önyargılarına karşı özgüvenle vermiş olduğu mücadelenin bir parçası olarak da görülebilir. Gaskell bütün bunları anlayabilmektedir. Sonuçta onu yaratan kendisidir. Fakat bilinçli olarak bunu kabul edemez. Bilinçli olarak, kendi orta-sınıf eğilimine ihanet etmekte ve onu yalnızca küstah bulmaktadır (Bonaparte,1992:138).

Gaskell'in amacı Preston karakteri ile toplumda bilinen sınıfsal kategorilere uymayan yeni bir sınıfın oluşmakta olduğunu göstermeye çalışmaktır. Bunlar toplumun üst sınıfından değildir ama zeki, iyi eğitim almış ve kendini yetiştirmiş kişilerdir. Sahip oldukları zeka ve eğitim, onların kendilerini aristokratlara karşı daha güçlü ve eşit hissetmelerine sebep olabilmektedir. Stonaman'a göre (1987), Preston, her durumda çekici bir 'yeni adam' dır. Ancak bilimin sosyal işleyişi toplumsal bir denge sağlarken Preston, var olan sınıfsal yapıda yukarıya çıkar. Romanda Bay Preston büyük bir hata yaparak sahip olduğu nitelikler sayesinde Lady Harriet'le samimiyet kurabileceğini düşünmüştür. Ancak Gaskell, onun bu davranışlarının geleneksel davranış kalıplarını zorlayan ve tepki çeken hareketler olmaktan öteye gidememesini sağlamaktadır. Bunun en önemli sebebi, Gaskell'in orta sınıfa mensup

bir kişi olarak, sınıf atlama konusunda geleneksel görüşlere sahip olmasından ve tutuculundan kaynaklanmaktadır. Gaskell, bireylerin kendi bulunduğu sosyal sınıfın dışına çıkmasını onaylamamaktadır. Burada Gaskell'ın yaşadığı ikilemlerden biri daha karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan Aimée ile Osborne'nun evliliğini onaylayan bir tavır sergilerken, bir yandan da Bay Preston'ın Lady Harriet'e kur yapmasını küstahlık olarak nitelemektedir. Bu da Gaskell'ın Yuniteryen olmasına ve modern fikirlerine rağmen hala orta-sınıf değer yargularından etkilendiğini göstermektedir.

Viktorya dönemi toplumunda sınıfsal farklılıklara önem verilmektedir. Özellikle evlilikler de her iki tarafında aynı sosyal statüden olması en önemli kurallar arasındadır. Bu kurallar soylarının çok eskilere dayanması ile övünen Hamley ailesi içinde fazlası ile geçerlidir. Bay Hamley büyük oğlu Osborne'nun aile soyunu devam ettirecek evlat olması sebebiyle, onun çok iyi ve soylu bir aileden gelen biri ile evlenmesi hayalini kurmaktadır. Osborne ise gizlice Katolik Fransız bir hizmetkar ile evlenmiştir ve bunu ailesine özellikle babasına açıklayamaz. Dinny Thorold, Gaskell'ın Aimée karakteri ile tarihsel değişikliklere gönderme yaptığını belirtmektedir. Aimée konusu ile toprak sahibi Hamley'nin bağnaz Fransız ve Katolik karşıtı duyguları dikkat çekmeyecek şekilde ifade edilirken tarihsel değişiklikler de örneklendirilmiştir. Bu durum ayrıca Hamley'nin büyük oğlu Osborne'un gelecekteki evliliği ile ilgili olarak gösterdiği erkek egemen tavrına karşılık Gaskell'ın topluca meydan okumasını gösterdiği gibi bazı sınıfsal sınırların aşıldığı daha eşitlikçi bir harekete de işaret etmektedir. Bay Hamley, Osborne' un tercihi olan 'bu ailesiz Fransız kız' sebebiyle acı çekerken oğlu Roger, başından itibaren yengesinin müttefiki ve destekleyicisi olmuş, Aimée' nin sevgi dolu niteliklerinden bahsederek sınıflar üstü erdemini vurgulamıştır (Thorold, 2003:xııı).

Gaskell, romanda toplumun sınıfsal farklılıklara geleneksel bakış açısını sergilerken bunları eleştirerek tepkisini göstermektedir. Stoneman'a göre (1987), eş seçimi ile sınıfsal farklılıklar arasındaki ilişki sosyal değişimde önemli bir faktördür. Ayrıca Gaskell, yeni kuşağın daha çağdaş ve hoşgörü sahibi olarak yetiştiğini ve insanların toplumsal sınıflarına değil kişiliklerine değer verdiklerini ifade etmektedir. Romanda Roger'ın sözleri bu değişimi işaret etmektedir;

“Onun eskiden kim olduğu önemli değil şimdi ne olduğuna bak” (Gaskell, 2003:565).

Elbette bu değişim toplumun tamamını kapsayan çok yaygın ve çabuk bir değişim değildir. Ancak hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı da bir gerçektir. Değişim bir kez başlamıştır ve yavaş da olsa devam edecektir. Birçok eleştirmen gibi Tessa Brodetsky de bu romanın dönemin orta sınıf ailelerinin yaşam şekli ile ilgili birçok bilgi verdiğini şu şekilde belirtmiştir:

“*Wives and Daughters*' da olaylar eserin yazıldığı tarihten kırk yıl öncesini anlatmasına rağmen orta-sınıf günlük yaşam tarzının büyük bir bölümü bütünüyle değişmemiştir ve her ne kadar sınıflar arası ilişkiler değişmekte ise de bu yavaş işleyen bir süreçtir” (Brodetsky, 1986:102).

Nitekim toplumda yavaş işleyen bir değişim olmasına rağmen bütün sorunların bir anda ortadan kalkmayacağını Gaskell da bilmektedir. Bu sebeple Gaskell, daha önceki romanı *Mary Barton*' da, İngiltere'de mutlu olamayan Mary ve Jem'in Kanada'ya giderek kendilerine yeni bir hayat kurma fikrini bu romanda da kullanmıştır. *Wives and Daughters*'da da Osborne, eşi Aimée ile İngiltere'de huzurlu bir hayat sürdürmesinin mümkün olmadığını görerek Avustralya'ya gitmeye karar verir. Bu şekilde Gaskell, İngiltere'de çözümlenemeyen sorunların başka ülkelerde

çözömlenebileceği fikrini kullanarak, hem bulunduğu toplumda ve kendisinin de temsil ettiği orta sınıfta gerginlik ve rahatsızlık yaratmamış, hem de sınıflar arası evlilik fikrine kabul edilebilir bir çözüml getirmiştir.

Gaskell toplumdaki değişimlerin yukarıda anlatılanlarla sınırlı olmadığını da vurgulamaktadır. Romanda Hollingford'daki ünlü ailelerin çocukları ailelerinin izinden gitmek yerine farklı uğraşlar edinir ve yeni çalışma alanları bulurlar. Bunun bir sebebi gelişen sanayi toplumunda, küçük çiftliklerin büyük toprak sahipleri tarafından satın alınmasıdır. Bu yüzden Bay Hamley gibi fazla geliri olmayan eski bir toprak sahibinin, zengin ve güçlü bir komşusunun topraklarını ele geçirmeye hazır beklediği korkusu ile yaşadığını görmekteyiz. Jenny Uglow'a göre (1993), Gaskell, anlattığı toplumun sömürü ve imparatorluk düzeni üzerine kurulu olduğunu farkındaydı. Bu konu ile ilgili olarak eleştirmen D'Albertis de şunları ifade etmektedir:

“Böylece Lord Hollingford, etkili toprak sahibi Whig hanedanlığının çıkarlarını temsil ederken, doğrudan da işleri kötüye giden toprak sahibi Tory Hamley'nin gelecekle ilgili umutlarını tehdit ediyordu” (D'Albertis,1997:140).

Bay Hamley'nin topraklarının başka bir toprak sahibi tarafından ele geçirilmese bile, yeni zengin fabrikatörler tarafından satın alınma ihtimali de oldukça yüksektir. Gaskell endüstriyel gelişmelerin eski toprak sahipleri üzerinde yarattığı baskı ve endişeleri bu şekilde ifade etmektedir. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır, alışılmış olan düzende bir değişim söz konusudur. Bu değişimden ailelerin ikinci kuşağı olan Roger Hamley ve Lord Holligford da etkilenmiştir. Her ikisi de ailelerinin tersine siyasete ilgi duymayarak bilimsel araştırmalarında iş birliği

içinde çalışmaktadırlar. Lord Hollingford kibar ve sade bir karaktere sahip Avrupa'nın bilimsel çevreleri tarafından da tanınmaktadır. Birkaç bilimsel keşifte de bulunmuştur. Her ne kadar Hollingford halkı bilimsel keşiflerin hangi konuda olduğunu anlamasa da babası onunla gurur duymaktadır. Hollingford'da bilimsel gelişmelerle ilgilenen yalnızca onlar değildir, Bay Gibson da bir doktor olarak kendi alanında yapılan bilimsel çalışmalara ilgi duymakta zaman zaman bilim dünyasının önde gelen, garip görünüşlü, sade fakat kendi alanlarında uzman olan insanlarıyla buluşmaktadır. Bay Gibson bu insanların arasında olmaktan keyif almakta, onlar da Bay Gibson'ı takdir etmektedirler. Tıp dergilerine kendisi de yazı göndererek bilgi vermekte bazen de kendisi bu bilgilerden yararlanmaktadır. Lord Hollingford ve Bay Gibson arasındaki sınıf farklılığı onların bilimsel konularda konuşmak için sık sık bir araya gelmelerini engellese de bir araya gelmek için gayret etmektedirler. Deirdre D'Albertis'e göre (1997), gerçekte bilimsel araştırma olarak sunulan meslek, sınıf farklılıklarını ortadan kaldırıyor gibi görünürken, Gaskell için potansiyel bir sosyal evrim patlamasını temsil etmektedir.

Gaskell bu romanda bilimle ilgilenen kişilerden ve bilimden bahsederken sık sık Darwin'in evrim teorisine atıfta bulunmaktadır. Gaskell'in kendisinde döneminin bilimsel gelişmelerini takip etmekte ve bunu eserinde kullanmaktadır. Patsy Stoneman, Gaskell ile Darwin'in akraba olduklarını ve onun fikirlerinden etkilendiğini belirtmektedir:

“Roger Hamley, doğrudan Elizabeth Gaskell'ın kuzeni Charles Darwin'den örnek alınarak kurgulanmıştır ve Gaskell'in *Wives and Daughters*' da hem bilimsel bir gerçek hem de sosyal gelişim biçimi olarak büyük bir istekle kabul ettiği evrim teorisi daha ziyade Yuniteryan düşüncenin bir özelliğidir” (Stoneman,1987:191).

Stoneman, Gaskell'ın evrim teorisinden etkilenme sebebi olarak bunun Yuniteryan görüşle örtüşmesini göstermektedir. Hilary M. Schor da Gaskell'ın Darwin'i tanıdığını belirterek şunları ifade etmektedir:

“Gaskell, Darwin ile birçok kez bir araya gelmiştir ve Darwin'in kız kardeşi, Gaskell'ın kızı Meta ile Alp'lere geziye gitmiştir” (Schor, 1992:196).

Eleştirmen D'Albertis'e göre (1997), Gaskell'ın gelenekselci ve değişmeyen, bununla birlikte eşitlikçi de olmayan sosyal sınıflandırma sistemini desteklemesi, Darwin'in doğadaki rekabet tanımına veya Darwin'in isimlendirdiği gibi 'Var olma Mücadelesi'ne de uymaktadır. Romanda ayrıca Darwin'in teorisine atıfta bulunularak Molly'nin, babasına benzediği ve onun dürüstlüğü aldığını belirtilmekte ve bunun da 'kalıtsal' bir özellik olduğu vurgulanmaktadır.

Romanda ayrıca Cynthia'nın, annesi Hyacinth'e benzediği belirtilerek Cynthia'nın da annesi gibi çekici bakışlara sahip olduğu ifade edilmiştir. Hamley ailesinde ise Roger iri yapısı ve diğer fiziksel özellikleri açısından babasına benzerken, Osberne ise annesinin zarif ve duygusal özelliklerini almıştır ve iyi bir şair olmayı istemektedir. Romanda Darwin'in teorisini desteklercesine büyük oğul Osborne zayıf fiziksel özellikleri sebebi ile hastalanarak genç yaşta ölürken, daha güçlü yapıdaki küçük oğul hayatta kalır ve ailenin yasal varisi olur. Ayrıca, büyük akademik başarılar elde ederek babasını gururlandırır.

Gaskell bu romanda feodal sistemin, babadan oğula geçen bir sistem olduğunu ancak ikinci nesillerin bunu devam ettirmek istememesi ve yaşanan maddi sıkıntılar sebebiyle artık feodal sistemin varlığını sürdüremediğini belirtmektedir. Yeni gelen nesiller ailelerinden farklı olarak daha iyi eğitim almakta ve farklı çalışma alanlarına

ilgi duymaktadırlar. Onların bu ilgisini bilimin ve endüstrinin gelişimi desteklemekte ve sonuç olarak ailelerinin izinden gitmeyerek kendi yollarını çizen yeni bir nesil karşımızdadır. Gaskell gelişen ve büyüyen toplumlarda değişimin kaçınılmaz olduğunu ve bu değişimin toplumda daha çok kişinin iyi eğitim alarak bilimsel çalışmalara katılmasını sağladığını bu sebeple değişimin olumlu yönlerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Gaskell toplumun sosyal düzeninin ve gelişiminin orta-sınıf kadınlarını da olumlu yönde etkileyerek değişmelerini, öz güven sahibi, bilgili, ve özgür olmalarını sağladığını ortaya koymakta, sınıfsal farklılıkların yeni nesiller tarafından yavaş yavaş aşılmaya çalışıldığını ve bunun da gençler tarafından desteklendiğini göstererek aşamalı bir değişimin kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada, Gaskell'ın 19.yy'da İngiltere'deki toplumsal sorunları ele alarak yazmış olduğu *Mary Barton*, *North and South* ve *Wives and Daughters* adlı romanları incelenmiştir. Sonuç olarak Gaskell'ın yazmış olduğu üç romanda da ortak temalar bulunduğu tespit edilmiştir. Gaskell'ın romanlarını yazdığı dönemde İngiltere'de, sanayileşmenin etkisiyle toplumda büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler sonucunda İngiltere'de bireyler sınıfsal ve cinsiyet bağlamında kimliklerini de sorgulamaya başlamıştır. Bu sebeple İngiltere, bir ulus olarak kendini hem sınıf hem de cinsiyet bağlamında yeniden tanımlama gereği duymuştur. Ayrıca bu dönemde orta-sınıf ile işçi-sınıfı arasındaki fark çok açılmış ve bu da toplumsal gerilime sebep olmuştur. Orta-sınıf işverenler, işçilerinin sorunlarına karşı duyarsız davranmakta ve düşük ücret politikasını desteklemektedirler. İşçi-sınıfı ise sorunlarına çözüm getirilmemesi sebebiyle işverenlere büyük öfke duymakta ve çözümü işçi sendikalarında aramaktadırlar. Bunun sonucunda orta-sınıf, işçi-sınıfının şiddet içerebilecek eylemlere kalkışabilecekleri endişesini yaşamaktadır. Bu dönemde yazarlar, toplumsal sorunları ele alan romanlar yazmışlardır. Bu roman türüne 'toplumsal sorun' romanı denmektedir. 19.yy'da yazılan 'toplumsal sorun' romanlarında sosyal sorunlara karşı yazarlar çok duyarlı davranmış, toplumdaki değişikliklere, yaşanan haksızlıklara ve adaletsizliklere karşı ahlaki açıdan daha güçlü ve duygusal bir tavır sergilemişlerdir. Bunun amacı orta-sınıf okurların duygu ve düşüncelerini yumuşatarak değiştirmeye çalışmaktır. Gaskell da eserlerinde toplumsal adaletsizlikleri sergilemiş, olaylara ahlaki ve dini açıdan yaklaşarak orta-sınıf okurlarını etkilemeye çalışmıştır. Charlotte Bronte'nin *Shirley* ve Charles Dickens'ın *Hard Times*, Benjamin Disraeli'nin *Sybil* ve Gaskell'ın *Mary Barton* ve *North and*

South romanları bu dönemde yazılan ve dönem özelliklerini gösteren ‘toplumsal sorun’ romanlarıdır. Bu romanlarda işlenen konular ve sosyal problemler sebebiyle acınacak durumdaki karakterler, Jane Austen gibi daha erken dönem romancılarının eserlerindeki rahat ve düzenli dünyaya ait değillerdir. Gaskell içinde yaşadığı dönemin toplumsal konularına ve sorunlarına duyarsız kalmamış, tersine toplumsal tartışmalara katkıda bulunmaya çalışmıştır. Bu amaçla dönemin tartışma konuları olan işçi-sınıfının sınıfsal ve cinsel kimlik çatışmalarını ve onların sorunlarını, sanayileşme ile değişen orta-sınıf yapısını ve böylece ulus kimliğine dair tartışmaları, feodal yapının ikinci nesiller ve maddi sıkıntılar sebebiyle varlığını sürdürmemesini, eski-yeni çatışmasını, sendikaların işçileri yanlış yönlendirip onları sömürmesini, evlilik kurumunu, değişen toplumda kadının geleneksel rolünün de değişerek daha özgür, eğitilmiş, çalışarak para kazanan ve erkeklerle eşit haklara sahip olabilen kadınlar haline gelebileceklerini hem işçi-sınıfı hem de orta-sınıf kadınların hayatlarından örnekler vererek okuyucusuna aktarmaktadır. Gaskell’in kendi hayatını etkileyen önemli olayları ya da kişileri roman karakterleri ya da mekanlar olarak romanlarında kullandığını da görmekteyiz. Gaskell ayrıca bu üç romanda ticaretin gelişmesinin toplumu nasıl değiştirdiğini ve bunların emperyalizmi ve feodalizmi nasıl etkilediğini de ele almıştır. Ayrıca orta-sınıfın idari mekanizmalar üzerindeki gücünü ve etkisini de açıkça ortaya koymuştur. Gaskell bir yandan polisin herkesin güvenliğinden sorumlu olmasına rağmen, yalnızca orta-sınıfı koruyan yanlı tavrını eleştirirken, bir yandan da, yargının da orta-sınıfın kontrolünde olduğunu, ve onların kendilerini adeta hem yargıç hem de jüri yerine koyarak kendi istedikleri kararları alabilecek konumda olduklarını göstermeye çalışarak eleştirmiştir. Gaskell, duyarlı bir yazar olduğu için ve çevresindeki insanların dönemin önemli bilim adamları,

düşünür, yazar ve fikir adamlarından oluşması sebebiyle döneminin toplumsal sorunlarını yakından takip etme imkanına sahip olmuştur. Gaskell, döneminin tartışma konularına doğrudan katılmış ve bu sorunlu dönemi romanlarında ele alarak olayların irdelenmesine ve orta-sınıf okurlarının bilgilendirilmesine katkıda bulunmuştur.

Gaskell ilk romanında olaylara işçi sınıfının bakış açısıyla bakmaya çalışmıştır. Roman kahramanları John Barton ve kızı Mary isimli işçilerdir. Romanda Mary erken yaşta annesini kaybederek çabuk olgunlaşmak zorunda kalır. Roman boyunca Mary'nin kişiliğinin güçlendiğini ve kendine olan güveninin arttığını görmekteyiz. Mecbur kalınca kendi başına tren yolculuğu yapacak ve kayığa tek başına binecek kadar özgüveni artar. Bunlar o dönem için sıra dışıdır. Gaskell işçi-sınıfı kadınların orta-sınıf kadınlarda olmayan olumlu yönlerine vurgu yapmaktadır.

Bu romanda Gaskell, ayrıca işçilerin hayatlarını, evlerini, yaşadıkları sıkıntılarını, birbirleri ile olan ilişkilerini, duygularını, hobilerini ayrıntılı bir anlatımla okuyucusuna aktarmıştır. Gaskell, bir papaz eşi olması sebebiyle işçilerin hayatlarını yakından izleme ve onların sorunlarından haberdar olma imkanına sahiptir. Onların içinde yaşadıkları olumsuz fiziksel koşullara üzülme ve kendini onlara yakın hissetmektedir. Onların, seslerini idarecilere duyuramamaları sebebiyle ve son bir umutla işçi sendikalarına üye olduklarını görebilmektedir. Ancak kendisi orta-sınıftan olması sebebiyle, bu sınıfın değer yargılarına da sahiptir. Orta-sınıfın en büyük endişesi ülkede işçilerin bir iç karışıklık ve ayaklanma başlatacağı ve ardından da Prusya ve Fransa da olduğu gibi bir yönetim değişikliğine sebep olacakları korkusudur. Gaskell orta-sınıfın bu korkusunu bilmekte ve kendisi de gelişen olaylardan tedirginlik duymaktadır. Gaskell, orta-sınıfın bu endişelerini ortadan

kaldırmak ve onları işçilere yakınlaştırmak için, işçilerin neden mutsuz olduklarını ve onları hak aramaya götüren sorunların neler olduğunu okuyucusuna (orta-sınıfa) anlatarak toplumun bu iki sınıfı arasında bir uzlaşma oluşturmaya çalışmaktadır. *Mary Barton* ve *North and South* romanları ile işçi-sınıfının, orta-sınıf açısından bilinmeyen yönlerini ortaya koymakta ve bu konuları romanlarında ele alarak işçileri orta-sınıfa tanıtmaya çalışmaktadır. Onları birbirine yakınlaştırmak için işçilerin orta-sınıfa benzeyen yönlerini ortaya çıkarmıştır. İşçilerin cahil olmadıklarını, işlerinde bilimle bile ilgilenenlerinin olduğunu, yani birer makine gibi sadece iş üretenler olmadıklarını (hands) anlatmaya çalışmıştır. Onların da aileleri, çocukları olduğunu ve korkuları, geçim endişesi, evlat ölümleri, aşkları ve zayıflıkları ile diğer insanlardan farklı olmadıklarını karakterleri aracılığı ile okuyucusuna göstermeye çalışmıştır. İşçi-sınıfının, arkadaşlarına ve komşularına değer verdiğini ve zor zamanlarında kendileri de fakir olmalarına rağmen birbirleri ile yardımlaşmalarını göstererek adeta orta-sınıfa insanlık dersi de vermektedir. İşçilerle ilgili orta sınıfın basmakalıp düşüncelerini yıkmaya çalışarak onları sıradan işçi-sınıfının dışına taşıyarak, onların en başta insan olduklarını vurgulamaya çalışmıştır. Gaskell, işçiler ile işverenler arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışarak adeta arabuluculuk yapmaktadır. İşçilerin sorunlarının çözümü için sendikalaşmayı onaylamaz. İşverenlerin, işçilerine karşı daha anlayışlı ve çalışma koşullarını düzelterek daha güvenli çalışma ortamı sağlamalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. İşverenlerin, işçilerini çocuk yerine koymayıp onları yetişkin bireyler olarak görmeleri gerektiğini ifade etmektedir.

Gaskell *North and South* romanında ise roman kahramanı Margaret orta sınıftan bir kadındır. Romanın başından sonuna kadar Margaret kişisel bir gelişim

geçirir. Endüstrileşme ile değişen toplumda her şey ve her yer değişmektedir. Margaret önceleri bu değişimden memnun değildir ancak daha sonra değişimin gerekli ve doğru bir şey olduğunu anlar. Bu romanda daha önceki romandan farklı olarak olaylar orta-sınıf bakış açısıyla ama işçilerin sorunlarını da görerek ve irdelleyerek yazılmıştır. Bu romanda işçilerin sorunlarının anlatılmasının yanı sıra sanayileşmenin sonucu toplumda iki ayrı orta-sınıfın oluştuğunu ve bunlar arasındaki çatışmayı da görmekteyiz. Orta-sınıflardan ilki Margaret'in de içinde olduğu gelenekselçi aristokratik orta-sınıftır. Bu sınıf eğitime ve asil köklere sahip olmaya değer verirken, yeni oluşan orta-sınıf ise ticaret sayesinde zenginleşerek eğitim ve asalet yerine paraya değer veren bir orta-sınıftır ve romanda bu sınıfı John Thornton temsil etmektedir. Romanın sonlarına doğru Margaret'e miras kalınca, Thornton ile eşit zenginliğe sahip olur ve bu da onların birbirleri ile yakınlaşmasını kolaylaştırır. Gaskell toplumda bu iki sınıf arasında var olan değerler çatışmasını eserine taşıırken romanın sonunda Margaret ile Thornton'ı evlendirerek orta-sınıflar arası çatışmayı sonlandırır. Çünkü toplumsal huzurun sağlanması için her iki sınıfın da birbirleri ile uzlaşması gerekmektedir. Gaskell bu romanda da *Mary Barton* da olduğu gibi işçilerin tüm sorunlarını ifade eder. Hatta Thornton'ın işçileri grev yaparlar ve Margaret yaralanır. Gaskell burada da orta-sınıfın iç karışıklık korkularına vurgu yapar. Ancak Gaskell, romanın sonunda Margaret'in arabuluculuğu sayesinde, benzer bir uzlaşmayı Thornton ile işçileri arasında da sağlayarak sosyal sorunların çözümü için işçi-işveren uyumunun zorunluluğunu ifade eder.

Gaskell son romanı olan *Wives and Daughters* da ise yaşanan dönemden, 1820 ve 30 ların başlarına geri giderek, geleneksel, kırsal bir yaşamın devam ettiği kasaba hayatını anlatarak işçi-sınıfının sorunlarından ve endüstrileşmenin

sıkıntılarında uzaklaşmıştır. Roman kahramanı yine orta-sınıf bir kadındır. Olaylar Molly'nin çocukluğundan başlayarak anlatılır. Molly küçük yaşta annesini kaybetmiştir ancak çevresinde onun kişiliğinin oluşmasında payı bulunan ve onu etkileyen güçlü ve akıllı kadınlar vardır. Bu romanda kadınların erkekler ile eşit eğitim hakkının olmaması ve yaşanan adaletsizliğe vurgu yapılmaktadır. Gaskell, kadınlardan fazla eğitilmiş olmalarının yerine, çevrelerini memnun etmelerinin istendiği, gelenekselci Viktorya döneminin kadına bakış açısını eleştirmektedir. Gaskell ayrıca evlilik kurumunun önemine değinerek, sevgi ve saygıya dayalı evliliklerin doğru evlilikler olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan Molly'nin üvey annesi ile babası arasındaki evliliğin doğru gerekçelerle yapılmadığını ve hatalı olduğunu ifade etmiştir. Hyacinth'ın ekonomik endişelerle evlenmesi eleştirilmiştir. Ancak Gaskell bir yandan da o dönemde maddi sıkıntı çeken kadınların hayatlarının çok zor olduğunu ve iyi eğitim alamadıklarından iyi bir işleri olamadığını dolayısıyla evlilik sayesinde ekonomik sıkıntılarında kurtulmaya çalışmalarının kaçınılmaz hale gelmesini de gözler önüne sermektedir.

Bu romanda ayrıca feodalizmin yaşadığı sıkıntılar da anlatılmakta ve sanayileşme sonucu zenginleşen orta-sınıfın (burjuva) ekonomik sıkıntı içinde olan toprak sahiplerinin arazilerini ele geçirmesi anlatılmaktadır. Ancak feodal ve aristokratik ailelerde genç nesiller artık ailelerinin izinden gitmeyerek kendilerine yeni çalışma alanları sağlamaktadırlar. Endüstrinin gelişmesi bilimsel araştırmalarında artmasına ve daha çok kişinin bilime ilgi duymasına yol açmıştır ve bu yeni nesiller de saygın birer bilim adamı olmaya çalışmaktadırlar. Normal koşullar altında toplumsal gelenekler gereği orta-sınıftan bir kişinin aristokrat biri ile paylaşacağı ortak yönü olamazken bilim ile uğraşmak bu iki farklı sınıftan olan

Doktor Gibson ile Lord Hollingford'un belirli aralıklarla bir araya gelerek son bilimsel gelişmeler hakkında sohbet edip bilgi alış verişinde bulunmalarını sağlamış ve bu iki sınıfın birbirine yakınlaşabileceğini göstermiştir. Ancak orta-sınıfın altından gelenlerin ne kadar iyi eğitim alsalar ve kendilerini geliştirseler de asillerle kendilerini eşit düzeye getiremeyecekleri de vurgulanmaktadır. Leydi Harriet ile yakınlaşmaya çalışan Bay Preston'ı Gaskell haddini aşmak ve küstah olmakla eleştirmiştir. Ancak öte yandan toprak sahibi Bay Hamley'nin oğlu bir Fransız Katolik hizmetçi kızla evlenince Gaskell bunu onaylamış ve yeni neslin temsilcileri olan Molly ve Robert, Aimée'ye destek olarak onu kabul etmişlerdir. Gaskell her ne kadar sınıflar arası yakınlaşmanın önemini ve doğruluğunu göstermeye çalışsa da bu iki ayrı olayda farklı tavırlar sergilemiştir. Birinde farklı sınıflar arasında yapılan evliliği diğer karakterleri aracılığı ile onaylarken, Bay Preston'ın davranışlarını yine diğer karakterleri aracılığı ile eleştirerek onaylamamıştır. Gaskell'in burada yine orta-sınıf değer yargılarının etkisi ile bu şekilde farklı tavırlar sergilediğini görmekteyiz. Gaskell bazı durumlarda sınıflar arası sınırın korunmasını desteklemektedir. Gaskell Bay Preston'ın Lady Harriet'le yakınlaşma çabalarını onaylamamakta ve okuyucuları tarafından da bunun onaylanmayacağını bilmektedir. Gaskell'in diğer konularda yaşadığı ikilemi burada da görmekteyiz. Gaskell, Osborne ile Aimée'nin evliliğini onaylasa da onların İngiltere'de rahat edemeyeceklerini bildiği ve aslında toplumun büyük çoğunluğunun buna hazır olmadığından da emin olduğu için onların Avustralya'ya gitme fikrini ortaya atarak sorunun uzak bir ülkede çözüme kavuşturulmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu ayrıca orta-sınıf okuyucusunu da rahatsız etmeyecek bir çözümdür.

Gaskell sosyal sorunların toplumsal yapıyı değiştirmeden bireysel uzlaşlar ile çözülebileceğini düşünmektedir ve toplumsal yapının korunmasından yanadır. Gaskell'in bu tavrı onun orta-sınıfa ait olmasıyla açıklanabilir. Orta-sınıf gelenekselcidir ve Gaskell her ne kadar çağına göre modern düşüncelere sahip olsa da kendi sınıfının değer yargılarından tamamen kurtulamamıştır. Bu da onun eserlerinde görülen bir ikilemdir. Bir tarafta Gaskell'in göz ardı edemediği ve toplumsal yapının değişmesiyle çözülebilecek sorunlar vardır, diğer yanda ise bu yapıyı korumak isteyen ve değişmesini asla istemeyen orta-sınıf değerleri ile düşünen bir Gaskell vardır. Gaskell bir orta yol bulabilmek amacıyla ve o anki geleneksel yapının kabul edemediği konuların çözüm yeri olarak Kanada ve Avustralya'yı kullanmıştır. İngiltere'den çok uzaktaki bu ülkeler Gaskell'in çağına göre modern düşüncelerinin uygulanabileceği yegane yerlerdir. Gaskell'in amacı sınıflar arası bir uzlaş ve anlayış ortamı oluşturarak, toplumda meydana gelebilecek herhangi bir isyanın oluşmasını sağlayacak ortamı ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Romanlarında sorunların çözümlerine yönelik kesin öneriler getirememiştir. Sorunların bireyler bazında, sadece bireyler arası anlaşma ve uzlaşma ile çözülebileceği görüşünü ileri sürmektedir. Ancak bu, toplumun genelinin sorunlarını çözmekten uzaktır. Her şeye rağmen Gaskell döneminin sorunlarına duyarsız kalmamış ve kendi görüş ve düşünceleri ışığında bu konuları romanlarında ele alıp, eleştirilerde bulunarak toplumsal tartışmaya katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Baldick, Chris.(1996). **Criticism and Literary Theory: 1890 to The Present.** London: Longman.
- Belchem, John. (1991). **Industrialisation and The Working Class: The English Experience, 1750-1900.** Hants, England: Scolar Press.
- Bonaparte, Felicia. (1992). **The Gypsy-Bachelor Of Manchester: The Life of Mrs. Gaskell's Demon.** Charlottesville: University Press of Virginia.
- Brodetsky, Tessa. (1986). **Elizabeth Gaskell.** Oxford: Oxford University Press.
- Colby, B. Robin. (1995). **Some Appointed Work To Do: Women and Vocation in the Fiction of Elizabeth Gaskell.** London: Greenwood Press.
- Craik, Ann Wendy. (1975). **Elizabeth Gaskell and the English Provincial Novel.** London: Methuen.
- D'Albertis, Deirdre. (1997). **Dissembling Fictions: Elizabeth Gaskell and the Victorian Social Text.** Hampshire: Macmillian Pres Ltd.
- Duthie, L. Enid. (1990). **The Themes Of Elizabeth Gaskell.** London: Macmillian Academic and Professional Ltd.
- Eagleton, Mary ve David Pierce. (1979). **Attitudes To Class In The English Novel From Walter Scott to David Storey.** London: Thames and Hudson.
- Flint, Kate. (ed.). (1987). **The Victorian Novelist: Social Problems and Social Change.** Beckenham, Kent: Croom Helm Ltd.

- Flint, Kate. (1995). **Elizabeth Gaskell**. Plymouth: Northcote House Publishers Ltd.
- Ffrench, Yvonne. (1958). *Elizabeth Cleghorn Gaskell, From Jane Austen to Joseph Conrad: Essays Collected in Memory of James T. Hillhouse* içinde, ed. Robert C. Rathburn ve Martin Steinmann, Jr. s:133-145. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gaskell, Elizabeth. (1985). **Mary Barton**. Wrigths Lane, London: Penguin Books.
- Gaskell, Elizabeth. (2003). **Wives and Daughters**. Hertfordshire: Wordsworth Edition Ltd.
- Gaskell, Peter. (1833). **The Manufacturing Population of England, it's Moral, Social, and Physical Conditions, and the Changes which have arisen from the Use of Steam Machinery, with an Examination of Infant Labour** içinde, ed. Kate Flint. (1987). s: 34-42. Beckenham, Kent: Croom Helm Ltd.
- Gill, Stephen. (1985). *Introduction, Mary Barton* içinde, ed. Stephen Gill. s:9-28. Wrigths Lane, London: Penguin Books.
- Guy, M. Josephine.(1996). **The Victorian Social-Problem Novel: The Market, the Individual and Communal Life**. New York: St. Martin's Press.
- Harvie, Christopher. (1976). **Industrialisation and Culture, 1830-1914**. London: The Open University Press.
- Hughes, K. Linda ve Michael Lund. (1999). **Victorian Publishing And Mrs. Gaskell's Work**. Charlottesville: University Pres of Virginia.

- Keating P. J. (1971). **The Working Classes in Victorian Fiction**. New York: Barnes and Noble, Inc.
- Lenard, Mary.(1999). **Preaching Pity: Dickens, Gaskell, and Sentimentalism in Victorian Culture**. New York: Peter Lang Publishing, Inc.
- Mandler, Peter. (2006). **The English National Character**. New Haven: Yale University Press.
- Moore, Grace. (2004). **Dickens and Empire: Discourses of Class, Race and Colonialism in the Works of Charles Dickens**. Hampshire: Ashgate Publishing Ltd.
- Newman, Gerald. (1997). **The Rise of English Nationalism**. Hampshire: Macmillian Press Ltd.
- Rathburn, R. C. Ve Martin Jr. Steinman. (ed.).(1958). **From Jane Austen to Joseph Conrad: Essays Collected in Memory of James T. Hillhouse**, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rule, John. (1986). **The Labouring Classes In Early Industrial England, 1750-1850**. Essex: Longman.
- Schor, Hilary. M. (1992). **Scheherezade in the Marketplace:Elizabeth Gaskell and the Victorian Novel**. New York: Oxford University Press.
- Stoneman, Patsy. (1987). **Elizabeth Gaskell Key Women Writers**. Brighton, Sussex: Harvester Press.

Thorold, Dinny (2003). *Introduction*, **Wives and Daughters** içinde, s: 1X-XXI.
Hertfordshire:Wordsworth Edition Ltd.

Uglow, Jenny. (1993). **Elizabeth Gaskell: A Habit of Stories**. London: Faber and
Faber.

Young, J. C. Robert. (2008). **The Idea of English Ethnicity**. Garsington Road,
Oxford: Blackwell Publishing.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Elizabeth Gaskell'ın 19.yy'da İngiltere'deki sanayileşmenin sebep olduğu toplumsal sorunları ele alarak yazmış olduğu *Mary Barton*, *North and South* ve *Wives and Daughters* adlı romanlarının, hem sınıf hem de cinsiyet bağlamında meydana gelen kimlik tartışmalarını ele alan, yansıtan ve onlara bir tepki niteliği taşıyan romanlar olarak incelenmesidir.

Giriş bölümünde, kısa olarak Gaskell'in bu üç romanında 19.yy da İngiltere'de yaşanan değişimleri nasıl ele aldığı ve tepkisini nasıl ifade ettiği incelenmiştir.

Birinci bölümde, 19.yy İngiliz toplum yapısı ele alınmıştır. Sanayileşme sonucu toplumda büyük değişikliklerin olduğu ve İngiliz milli kimliğinin de değiştiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, romanların dikkatlice incelenmesiyle, yaşanan bu değişimin toplumun farklı sınıflarını değişik şekillerde etkilediği ifade edilmiştir.

Daha sonraki üç bölümde ise romanlar birer bölüm halinde ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. Gaskell'in sosyal sorunları ve kimlik tartışmalarını sınıf ve cinsiyet bağlamında ele aldığı ifade edilmiştir. Gaskell'in romanlarında işlediği temalar aracılığı ile toplumsal tartışma konularını kendi görüş ve düşünceleri doğrultusunda ele aldığı ve eleştirdiği belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde Gaskell'in yazmış olduğu üç romanda da ortak temalar bulunduğu tespit edilmiştir. Gaskell'in kendi yaşadığı dönemin sosyal sorunlarına duyarsız kalmadığı, zaman zaman ikilemler yaşasa da Viktorya dönemi değer yargılarını eleştirdiği ve dönemin tartışma konularına doğrudan katılarak görüşlerini aktardığı sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyse Elizabeth Gaskell's novels: *Mary Barton*, *North and South* and *Wives and Daughters*, which were written to study the social problems of the society in England in the 19th century. In this study it is argued that these novels were also written to present and criticize the problems of identity (Englishness) in the context of 'class' and 'gender'.

The introduction briefly discusses how Gaskell studied and reacted to the changes in England in the 19th century through her novels mentioned above.

In the first chapter, the structure of British society in the 19th century is analysed. It is revealed that dramatic changes happened due to industrialisation and English national identity changed. However, a close reading of her novels shows that these changes affected social classes in many ways.

In the other three chapters, the novels are studied separately. It is stated that Gaskell discussed social and identity problems in the context of class and gender. Gaskell was from middle-class and tried to be a mediator. Therefore, she was in a dilemma. It is stated that Gaskell studied and reacted to the changes in the society in her novels and she examined them through her ideas and thoughts.

In the conclusion chapter, it is suggested that the themes in her novels have much in common, and they were related to the problems in the society. Although she was in a dilemma, she criticized Victorian social values and participated in the discussions about social problems and stated her ideas.